

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Teja PERC

**KAKOVOST ŽIVLJENJA IN IDENTITETA VASI KOT
DEJAVNIKA OBNOVE VAŠKIH JEDER**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Teja PERC

**KAKOVOST ŽIVLJENJA IN IDENTITETA VASI KOT DEJAVNIKA
OBNOVE VAŠKIH JEDER**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**QUALITY OF LIFE AND VILLAGE IDENTITY AS FACTORS IN VILLAGE
CORE RENOVATION**

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2010

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Diplomsko delo je zaključek univerzitetnega študija krajinske arhitekture.

Študijska komisija Oddelka za krajinsko arhitekturo je za mentorico diplomskega dela imenovala izr. prof. doc. dr. Majdo Černič Istenič, za somentorja prof. Alojzija Drašlerja in za recenzenta prof. dr. Davorina Gazvodo.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednica: doc. dr. Tatjana VIDMAR CAPUDER
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: izr. prof. dr. Majda ČERNIČ ISTENIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
Oddelek za agronomijo

Član: prof. Alojzij DRAŠLER
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. dr. Davorin GAZVODA
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v digitalni obliki, identična tiskani obliki.

Teja Perc

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 711.168: 711.3: 711.437: 316.334.55/.56 (497.4) (043.2)
KG	krajinska arhitektura/ vasi/ vaška jedra/ sociologija podeželja/ razvoj podeželja/ kakovost življenja/ identiteta vasi
AV	PERC, Teja
SA	ČERNIČ ISTENIČ Majda, (mentorica)/ DRAŠLER, Alojzij (somentor)
KZ	SI - 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
LI	2010
IN	KAKOVOST ŽIVLJENJA IN IDENTITETA VASI KOT DEJAVNIKA OBNOVE VAŠKIH JEDER
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	XI, 107, [136] str., 42 pregl., 48 sl., 2 pril., 87 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	Diplomska naloga obravnava kakovost življenja (KŽ) in identiteto vasi (IV) Lopaca, Straška Gorca in Dobje pri Lesičnem ter njun vpliv na prostorsko obnovo vaških jeder (VJ). Pregled Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013 (PRP) kaže na izrazit poudarek na krepitvi IV in dvigu KŽ na podeželju. Prednost pri financiranju obnove vasi s strani Evropske Unije naj bi imeli tisti projekti, ki upoštevajo princip delovanja 'od spodaj navzgor'. Trenutno stanje VJ v obravnavanih vaseh nakazuje potrebo po celovitem pristopu pri obnovi, ki vključuje osnovo vsake vasi – prebivalce. Na podlagi pregleda literature s področja ruralne sociologije in razvoja podeželja ter nemških pristopov k obnovi vasi je v praktičnem delu naloge predstavljen postopek pridobivanja podatkov z anketno metodo in grafični prikaz analiz. V sklepnem delu so rezultati analiz podlaga za oblikovanje smernic prostorske obnove VJ v obravnavanih vasi. Smernice zajemajo spreminjanje prostorske oblike kakor tudi estetske popravke na objektih. Oblikovanje smernic je potrdilo, da sta KŽ in IV med seboj zelo tesno povezana dejavnika obnove VJ.

KEY WORDS DOCUMENTATION

ŠD	Dn
DC	UDC 711.168: 711.3: 711.437: 316.334.55/.56 (497.4) (043.2)
CX	landscape architecture/ villages/ village core/ rural sociology/ rural development/ quality of life/ village identity
AU	PERC, Teja
AA	ČERNIČ ISTENIČ Majda, (supervisor)/ DRAŠLER, Alojzij (co-supervisor)
PP	SI - 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
PB	University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Landscape Architecture
PY	2010
TI	QUALITY OF LIFE AND VILLAGE IDENTITY AS FACTORS IN VILLAGE CORE RENOVATION
DT	Graduation Thesis (University studies)
NO	XI, 107, [136] p., 42 tab., 48 fig., 2 ann., 87 ref.
LA	sl
AL	sl/en
AB	This thesis deals with quality of life and village identities of Lopaca, Straška Gorca and Dobje pri Lesičnem and their influence on spatial development of village cores. Overview of rural development programme of Republic of Slovenia for period between 2007 and 2013 shows prominent emphasis on enhancement of village identities and raising the quality of life in rural regions. European Union funding will give priorities to projects, which incorporate 'bottom up' principle. As it is, village cores in aforementioned villages show the need for integral approach towards renovation, which includes the basis of every village – its inhabitants. Practical part of thesis contains survey data acquisition process and graphical analysis, based on overview of rural sociology and rural development literature and also German methods of village renovations. Last part of thesis includes analysis results, which form the basis for defining spatial development guidelines as well as aesthetical corrections on buildings. Definition of guidelines for spatial renovation confirmed that quality of life and village identity are indeed closely interrelated factors in village core renovation.

KAZALO VSEBINE

Ključna dokumentacijska informacija	III
Key words documentation	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VIII
Kazalo slik	X
Kazalo prilog	XII
1 UVOD	1
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	1
1.2 CILJI RAZISKOVANJA	3
1.3 DELOVNE HIPOTEZE	3
1.4 DELOVNI POSTOPEK IN METODE DELA	3
2 RAZVOJ PODEŽELJA	5
2.1 MODEL CELOVITEGA RAZVOJA PODEŽELJA	5
2.2 PRP 2007 - 2013	7
2.2.1 3. razvojna os: Izboljšanje kakovosti življenja v podeželskih območjih in spodbujanje gospodarske diverzifikacije	7
2.2.1.1 Obnova in razvoj vasi	8
2.2.1.2 Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja	9
2.2.2 4. razvojna os: LEADER	9
2.2.2.1 Izvajanje lokalnih razvojnih strategij	10
2.2.2.2 Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja	10
2.3 LAS 'OD POHORJA DO BOHORJA'	11
2.3.1 Lokalna razvojna strategija (LRS) LAS 'Od Pohorja do Bohorja'	12
2.4 PREBIVALCI KOT CILJ IN NOSILCI RAZVOJNIH PROJEKTOV	12
2.5 KREPITEV IDENTITETE VASI KOT VSEBINA RAZVOJA PODEŽELJA	15
2.5.1 Opredelitev pojma identitete	15
2.5.1.1 Kulturna identiteta (istovetnost) podeželja	16
2.5.2 Vrste identitete	17
2.5.2.1 Prostorska identiteta	17
2.5.2.2 Socialna identiteta	18
2.5.2.3 Ekonomska identiteta	19
2.5.2.4 Ožje kulturna identiteta	19
2.5.3 Pomen identitete v obnovi in razvoju vasi	19
2.6 KAKOVOST ŽIVLJENJA NA VASI KOT VSEBINA RAZVOJA PODEŽELJA	20
2.6.1 Opredelitev pojma kakovost življenja	21
2.6.2 Urbano-ruralne razlike	22
2.6.3 Izboljšanje kakovosti življenja na vasi	24

2.6.4 Socialni kapital	26
2.6.4.1 Merjenje socialnega kapitala	27
2.6.4.2 Vezivni ('bonding') in premostitveni ('bridging') socialni kapital	27
2.6.4.3 Socialni kapital in identiteta	29
2.7 OBNOVA VAŠKEGA JEDRA KOT VSEBINA RAZVOJA PODEŽELJA	29
2.7.1 Opredelitev pojma vaško jedro	30
2.7.2 Določanje položaja vaških jeder na izbranih primerih s pomočjo ankete	30
2.7.3 Tipologija vaških jeder	33
2.7.4 Razvoj in pomen vaškega jedra	37
2.7.5 Obnova vaškega jedra	39
2.7.5.1 Pomen vaškega jedra pri obnovi vasi: primer Nemčija	41
3 KAKOVOST ŽIVLJENJA IN IDENTITETA VASI KOT DEJAVNIKA OBNOVE VASI	45
3.1 PRIMERI DOBRIH PRAKS	45
3.1.1 Naša vas ima prihodnost	46
3.1.2 E-ARGE: Evropsko združenje ARGE za razvoj podeželja in obnovo vasi	46
3.1.2.1 Dorferneuerungspreis	47
3.1.3 Entente Florale Europe	48
3.2 NAČRTOVANJE RAZISKAVE	48
3.2.1 Pridobivanje podatkov z anketno metodo	49
3.2.1.1 Oblikovanje vprašalnika	49
3.2.1.2 Določitev vzorca	50
3.2.1.3 Način in izvedba anketiranja	52
3.2.1.4 Potek anketiranja	52
3.3 PREDSTAVITEV OBRAVNAVANEGA OBMOČJA	53
3.3.1 Lopaca	55
3.3.2 Dobje Pri Lesičnem	55
3.3.3 Straška Gorca	56
3.4 OCENA IDENTITETE VASI	56
3.4.1 Lokalna prostorska identiteta	57
3.4.1.1 Prostorske analize vasi kot način iskanja prostorske identitete	58
3.4.1.2 Fizične značilnosti prostora – pojavnost	58
3.4.1.3 Pomeni prostorov – simboli	72
3.4.1.4 Dejavnosti – funkcije prostora	75
3.4.2 Ekonomska identiteta	77
3.4.3 Ožje kulturna identiteta	79
3.4.4 Socialna identiteta	80
3.5 KAKOVOST ŽIVLJENJA V OBRAVNAVANIH VASEH	82
3.5.1 KAKOVOST ŽIVLJENJA – raven vaše skupnosti	82
3.5.1.1 Razvitost infrastrukture	82
3.5.1.2 Potrebe po prostorski obnovi	83
3.5.1.3 Potrebe po storitvah	84
3.5.2 KAKOVOST ŽIVLJENJA – raven posameznika	85
3.6 MERJENJE SOCIALNEGA KAPITALA VASI	88
3.6.1.1 Vključenost v skupnost (aktivno članstvo v prostovoljnih organizacijah)	88
3.6.1.2 Oblike neformalnega druženja	89
3.6.1.3 Aktivna participacija pri odločanju	90

3.6.1.4	Vezivni in premostitveni socialni kapital	91
4	SMERNICE ZA UREJANJE VAŠKIH JEDER OBRAVNAVANIH VASI	93
5	SKLEP IN RAZPRAVA	97
5.1	RAZPRAVA: KAKO DO UČINKOVITE OBNOVE	97
6	POVZETEK	99
7	VIRI	101
	ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Starostni razredi anketirancev	50
Preglednica 2: Anketiranci glede na spol.....	50
Preglednica 3: Anketiranci posamezne vasi glede na število članov gospodinjstva.....	51
Preglednica 4: Anketiranci glede na dobo bivanja v posamezni vasi	51
Preglednica 5: Izobrazba anketirancev.....	51
Preglednica 6: Število gospodinjstev v obravnavanih vaseh in deleži anketiranih gospodinjstev.....	52
Preglednica 7: Elementi identitete vasi Lopaca	57
Preglednica 8: Elementi identitete vasi Dobje pri Lesičnem	57
Preglednica 9: Elementi identitete vasi Straška Gorca	57
Preglednica 10: Najznačilnejši motiv vasi Lopaca	71
Preglednica 11: Najznačilnejši motiv vasi Dobje pri Lesičnem	71
Preglednica 12: Najznačilnejši motiv vasi Straška Gorca	72
Preglednica 13: Neizkoriščeni potencial ekonomske identitete posameznih vasi	78
Preglednica 14: Glavni vir dohodka anketirancev po vaseh	78
Preglednica 15: Delež anketirancev, ki se udeležujejo običajev v krogu družine, sorodnikov in prijateljev v domači vasi.....	80
Preglednica 16: Pogostost druženja med sovaščani	81
Preglednica 17: Zaupanje med sovaščani.....	81
Preglednica 18: Aktivno članstvo v društvu	82
Preglednica 19: Razvitost infrastrukture po vaseh	82
Preglednica 20: Potrebe po socialni infrastrukturi: Dobje pri Lesičnem in Straška Gorca	83
Preglednica 21: Potrebe po prostorski obnovi: Lopaca	83
Preglednica 22: Potrebe po prostorski obnovi: Dobje pri Lesičnem	84
Preglednica 23: Potrebe po prostorski obnovi: Straška Gorca	84
Preglednica 24: Potrebe po storitvah: Lopaca	85

Preglednica 25: Potrebe po storitvah: Dobje pri Lesičnem	85
Preglednica 26: Potrebe po storitvah: Straška Gorca	85
Preglednica 27: Dejavniki kakovosti življenja posameznika: Lopaca	86
Preglednica 28: Dejavniki kakovosti življenja posameznika: Dobje pri Lesičnem	87
Preglednica 29: Dejavniki kakovosti življenja posameznika: Straška Gorca	87
Preglednica 30: Dejavniki poslabšanja kakovosti življenja posameznika: Lopaca	87
Preglednica 31: Dejavniki poslabšanja kakovosti življenja posameznika: Dobje pri Lesičnem	87
Preglednica 32: Dejavniki poslabšanja kakovosti življenja posameznika: Straška Gorca	88
Preglednica 33: Delež aktivnih članov po posameznih društvih za vsako vas	89
Preglednica 34: Delež udeležencev posameznih dogodkov po vaseh	89
Preglednica 35: Najpogostejši motivi za druženje med sovaščani Lopace	90
Preglednica 36: Najpogostejši motivi za druženje med sovaščani Dobja pri Lesičnem ..	90
Preglednica 37: Najpogostejši motivi za druženje med sovaščani Straške Gorce	90
Preglednica 38: Delež vaščanov, ki so pripravljeni sodelovati pri prostorski ureditvi vasi.	91
Preglednica 39: Delež vaščanov, ki so že sodelovali pri kakšni prostorski ureditvi vasi ...	91
Preglednica 40: Načini sodelovanja vaščanov pri prostorski ureditvi	91
Preglednica 41: Vzpostavljanje premostitvenega kapitala med vasmi	92
Preglednica 42: Delež ogovorov glede na predpostavljene trditve o dolžnostih izvajalcev urejanja prostora	93

KAZALO SLIK

Slika 1: Shema delovnega postopka	4
Slika 2: Določitev vaškega jedra s strani anketirancev - Dobje pri Lesičnem.....	31
Slika 3: Določitev vaškega jedra s strani anketirancev - Lopaca.....	32
Slika 4: Določitev vaškega jedra s strani anketirancev - Straška Gorca.....	32
Slika 5: Primer vasi Schröck, Nemčija (Dorfentwicklung - Marburg – Schröck, 2010)	34
Slika 6: Vaški jedri in njuna izoblikovanost v Dobju pri Lesičnem.....	35
Slika 7: Vaška jedra in njihova izoblikovanost na Lopaci.....	36
Slika 8: Vaški jedri in njuna izoblikovanost v Straški Gorci.....	36
Slika 9: Primer ureditve vasi Brandscheid, Nemčija (Schmelzer-Biegler, 1985)	38
Slika 10: Cerkev v odnosu do vasi (Grebe, 1985)	39
Slika 11: Primer ureditve večjega odprtega prostora v vasi Bad Schönborn, Nemčija (Weis, 1985)	40
Slika 12: Obnovljene fasade hiš v jedrih vasi Podsreda (levo) in Pilštanj (desno)	41
Slika 13: Primer analize ocene stavbnega tkiva v vaškem jedru vasi Weldergoven, Nemčija (Dorfentwicklung - Marburg – Schröck, 2010)	43
Slika 14: Primer spremembe namembnosti objekta v vasi Schröck Marburg, Nemčija. Gospodarski objekt je postal stanovanjska hiša (Dorfentwicklung-Marburg-Schröck, 2010)	44
Slika 15: Položaj Kozjanskega (Naravno geografska oznaka Kozjanskega, 2009).....	53
Slika 16: Gibanje števila prebivalcev od leta 1948 do 2002 (SURS, 2010)	54
Slika 17: Delež aktivnih prebivalcev do leta 2002 (SURS, 2010)	54
Slika 18: turistična razglednica Lopace (Turistični portal občine Šentjur, 2010).....	55
Slika 19: Dobje pri Lesičnem	55
Slika 20: Straška Gorca	56
Slika 21: Položaj Lopace glede na naravne razmere.....	60
Slika 22: Položaj Dobja pri Lesičnem glede na naravne razmere	60
Slika 23: Položaj Straške Gorce glede na naravne razmere.....	61

Slika 24: Širitev poselitve na Lopaci nekoč (levo) in danes (desno).....	61
Slika 25: Širitev poselitve v Dobju pri Lesičnem nekoč (levo) in danes (desno)	62
Slika 26: Širitev poselitve v Straški Gorci nekoč (levo) in danes (desno)	62
Slika 27: Postavitev objektov glede na relief v vaških jedrih na Lopaci	63
Slika 28: Postavitev objektov glede na relief v vaških jedrih Dobja pri Lesičnem	63
Slika 29: Postavitev objektov glede na relief v vaških jedrih Straške Gorce	64
Slika 30: Prostorske kvalitete vaških jeder na Lopaci	65
Slika 31: Prostorske nekvalitete vaških jeder na Lopaci	66
Slika 32: Prostorske kvalitete vaških jeder v Dobju pri Lesičnem	67
Slika 33: Prostorske nekvalitete vaških jeder v Dobju pri Lesičnem	68
Slika 34: Prostorske kvalitete vaških jeder v Straški Gorci	69
Slika 35: Prostorske nekvalitete vaških jeder v Straški Gorci	70
Slika 36: Najznačilnejši motivi Lopace	71
Slika 37: Najznačilnejši motivi Dobja pri Lesičnem	72
Slika 38: Najznačilnejši motivi Straške Gorce	72
Slika 39: Zaznavna analiza.....	74
Slika 40: Raba prostora na Lopaci nekoč (levo) in danes (desno)	75
Slika 41: Zaraščenost površin na južnih pobočjih vasi Lopaca	76
Slika 42: Raba prostora v Dobju pri Lesičnem (levo) in danes (desno)	76
Slika 43: Raba prostora v Straški Gorci (levo) in danes (desno)	76
Slika 44: Kulturna in naravna dediščina po vaseh (Atlas okolja, 2010; Register nepremične kulturne dediščine, 2010).....	77
Slika 45: Elementi izgubljene ožje kulturne identitete vsake obravnavane vasi	79
Slika 46: Smernice za prostorsko ureditev vaških jeder na Lopaci	94
Slika 47: Smernice za prostorsko ureditev vaških jeder v Dobju pri Lesičnem	95
Slika 48: Smernice za prostorsko ureditev vaških jeder v Straški Gorci	96

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

KAZALO PRILOG

PRILOGA A: Anketni vprašalnik

PRILOGA B: Grafične priloge k anketnemu vprašalniku

1 UVOD

Celovit razvoj in obnova vasi so integralni projekti, ki so jih danes nadomestili posamezni, tematsko manj obširni. Ti še vedno temeljijo na principu 'od spodaj navzgor', vendar obsegajo bolj mehke prostorske rešitve, kot so razne tematske poti. Medtem se je pristop k obnovi vaških jeder ponekod (Ponikva pri Šentjurju) nagnil le h golemu načrtovanju prostorskih rešitev, ki za podlago nimajo smernic strokovnjakov s področja družboslovja.

Vaško jedro predstavlja del vasi, kjer sta združena pomen in značaj naselja (Drozg, 1995). Obsega objekte ali prostorske ureditve, s katerimi se prebivalci identificirajo, zato je jedro javni ali poljavni prostor v vasi, potreben posebne pozornosti pri načrtovanju in obnovi. Kot takega ga je moč vpeti v različne projekte, ki jih lahko finančno podprejo različne institucije in ne le posamezniki.

Obnova vaških jeder je tema, ki ima v Programu razvoja podeželja za obdobje 2007–2013 prednost pri financiranju s strani Evropske unije. Velik poudarek v tem dokumentu sloni tudi na kakovosti življenja in identiteti vasi. Skozi diplomsko delo je prikazan preplet teh dveh dejavnikov ter njun vpliv na samo obnovo vaškega jedra. Ta je preverjen na podlagi anketnega vprašalnika in prostorskih analiz treh vasi z različno stopnjo izoblikovanosti vaških jeder.

Nemški model obnove vasi (Dorferneuerung) predstavlja primer dobre prakse. Nemčija je slovenskemu prostoru zelo podobna. Njena politika urejanja podeželja je zelo sistematična. Morfologija nemških vasi je zelo podobna našim, razlika je le v številu prebivalcev. Njihov model ponuja preverjeno učinkovito metodologijo z upoštevanjem dejavnikov kakovosti življenja in identitete vasi.

Rezultat naloge so smernice za prostorsko obnovo vaških jeder obravnavanih vasi.

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Slovensko podeželje se je v zadnjih nekaj desetletjih soočalo z izrazitimi procesi ekonomskega, socialnega in demografskega prestrukturiranja. Urbanizacija je povzročila preobrazbo nekoč izrazito agrarnega območja. Deagrarizacija se je odrazila v opuščanju kmetijske pridelave, prestrukturiranju zaposlitve, v prenekaterih območjih pa tudi v odseljevanju prebivalcev. V približno štiridesetih letih je delež kmečkega prebivalstva upadel s približno 50% na približno 5% (Klemenčič, 2001). Pri tem je pomembno izpostaviti, da je policentrično naravnan regionalni razvoj eden glavnih dejavnikov širjenja procesa urbanizacije na podeželju.

Tako kot za večino podeželskega prostora v Sloveniji je tudi za območje Kozjanskega, ki je širše območje preučevanj v tej diplomski nalogi, urbanizacija na podeželju prispevala k stihijskemu razvoju vasi. Zaradi pretežno nenadzorovane stanovanjske gradnje, še posebej po potresu v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, je veliko vasi spremenilo svojo podobo. Neupoštevanje lokalnih (pokrajinskih) značilnosti je prineslo univerzalnost in s tem veliko podobnost z ostalimi arhitekturnimi krajinami. Prav to je razlog, da identiteto oziroma posebnosti vasi v prihodnosti še zdaleč ne bodo določali samo elementi arhitekture kot take, ampak fizična pojavnost vasi, ki je rezultat družbe in njenega delovanja.

Pomembna sestavina Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013 je poudarjanje identitete podeželskih naselij. V različnih projektih razvoja podeželja se ta naloga rešuje v obliki prenavljanja in varovanja kulturne ter naravne dediščine v turistične namene. Velikokrat se zgodi, da projekt na tej točki obstane in zaradi premajhne promocije postanejo ti objekti le relikti preteklosti, ki niso povezani s sedanostjo, njihov obstoj je le vprašanje časa. Tudi obnove vasi v smislu poudarjanja posebnosti, identitete temeljijo le na estetskem vidiku in vključujejo le pogled na arhitekturo kot edino ali pa najbolj bistveno sestavino identitete. Postavljanje ulične razsvetljave, obnova fasad in sajenje cvetlic v središča vasi pa še zdaleč ni dovolj za obnovo vasi. V procesu ohranjanja identitete vasi je nujno potrebno proučiti tudi družbene procese. Tako estetski vidik prenove zajema tudi potrebe po izboljšanju kvalitete življenja na vasi. Rezultati raziskav¹ kažejo, da so odnosi med prebivalci na vasi tesnejši kot med prebivalci mest, da je sodelovanje bolj pogosto in njihov način življenja tesneje povezan z naravo. Za ohranjanje identitete podeželja je potrebno te razlike ohraniti, prebivalce podeželja pa spodbujati k ohranjanju takšnih odnosov.

Pri razpravljanju o bistvu vasi pridemo do zaključka, da so bistvo njeni prebivalci ali bolje rečeno vaška skupnost. Vas zaradi njih obstaja in njene značilnosti odražajo način življenja prebivalcev vasi. Družbena hierarhija, družbeni procesi in način življenja so preslikani v arhitekturne značilnosti in v kulturno krajino. Spremembe, ki se na vasi dogajajo, so posledica spremenjenega načina življenja ljudi. To dejstvo je mnogokrat spregledano v načrtovalskih procesih, ki ne sledijo spremembam in velikokrat ne rešujejo problema prepoznavnosti vasi.

Identiteta vasi je izražena v tem, koliko so prebivalci navezani na svojo vas, koliko jo cenijo. Identiteta se nahaja v življenju in navadah prebivalcev kot posameznikov in kot skupnosti. Kot taka se ne kaže nujno v fizični formi. Od vseh vrst identitet je najbolj občutljiva na spremembe. Velik izziv predstavlja odkrivanje načina, kako identiteto vasi razčleniti na osnovne elemente in najti mehanizme, ki jih bodo pomagali razvijati (Thwaites in Simkins, 2007).

Obnova vaških jeder igra pomembno vlogo pri ohranjanju in spreminjanju odnosov med prebivalci vasi. Najpomembnejša vloga vaških jeder je srečevanje in druženje vaše skupnosti. Vse bolj se soočamo s problemi praznjenja in spreminjanja funkcij vaških jeder. Sprememba funkcij pomeni spremembo namembnosti stavb, njihovo propadanje ali celo rušenje. Pomanjkanje časa za osebne stike tako v različnih oblikah prostočasnih dejavnosti kot tudi v okviru medsebojne pomoči pri različnih delovnih opravilih je osiromašilo vaše skupnosti in povzročilo osamljenost kmečkih družin, ki se vse bolj zapirajo v lastne okvire. Skupne dejavnosti vaščanov zamenjujejo gledanje televizije, poslušanje radia in branje časopisov ter internet, medtem ko se skupne zadeve v vse večji meri urejajo prek formalnih kazalcev in vse bolj redko v neformalnih skupinah (Ogorelec, 1991). Z obnovo vaških jeder lahko te spremembe omilimo, vendar le, če na njihovo prenovo ne gledamo tako fragmentarno, kot je bilo to zaslediti v dosedanjih projektih razvoja podeželja. Problem je potrebno videti širše in estetske popravke na arhitekturni dediščini združiti s prenovo prostorov za druženje. Obnova vaškega jedra bi morala biti zasnovana bolj celostno s skupnimi izhodišči, temelječimi na družbenih odnosih, posamezne faze prenove pa bi lahko obravnavali kot podprojekte večjega celostno zasnovanega projekta in ne kot projekte same zase.

¹ Glej poglavje *Urbano-ruralne razlike*.

1.2 CILJI RAZISKOVANJA

Namen diplomske naloge je na primeru izbranih vasi (Dobje pri Lesičnem, Lopaca, Straška Gorca) ugotoviti, kako sta kakovosti življenja na vasi in identiteta vasi povezana z ureditvijo vaških jeder.

Cilj teoretičnega dela naloge so:

- opredeliti pojma identitete in vaškega jedra,
- poiskati razlike med kakovostjo življenja na vasi in v mestu,
- opredeliti pojma socialni kapital in kakovost življenja in
- proučiti način obnove vaških jeder v Nemčiji in rezultate ter metodologijo uporabiti v danih primerih vasi.

Cilja praktičnega dela naloge sta:

- proučiti identiteto vasi s pomočjo prostorskih analiz in pri tem opredeliti vlogo vaškega jedra,
- z anketo proučiti odnose v vaških skupnostih in na tej podlagi proučiti identiteto vasi ter kakovost življenja na vasi ter ugotoviti, kako lahko z obnovo vaškega jedra prispevamo h krepitvi teh dveh sestavin razvoja podeželja.

1.3 DELOVNE HIPOTEZE

S pomočjo analiz anketnih podatkov in literature bom skušala potrditi/ovreči naslednje hipoteze:

- Obnova vaškega jedra je pomembno povezana s krepitvijo identitete vasi.
- Boljše kot je stanje socialnega kapitala na vasi, več lahko z obnovo vaškega jedra prispevamo h kakovosti življenja na vasi in k poudarjanju identitete vasi.
- Med razvitostjo vaškega jedra in močjo socialnega kapitala obstaja vzajemno razmerje.

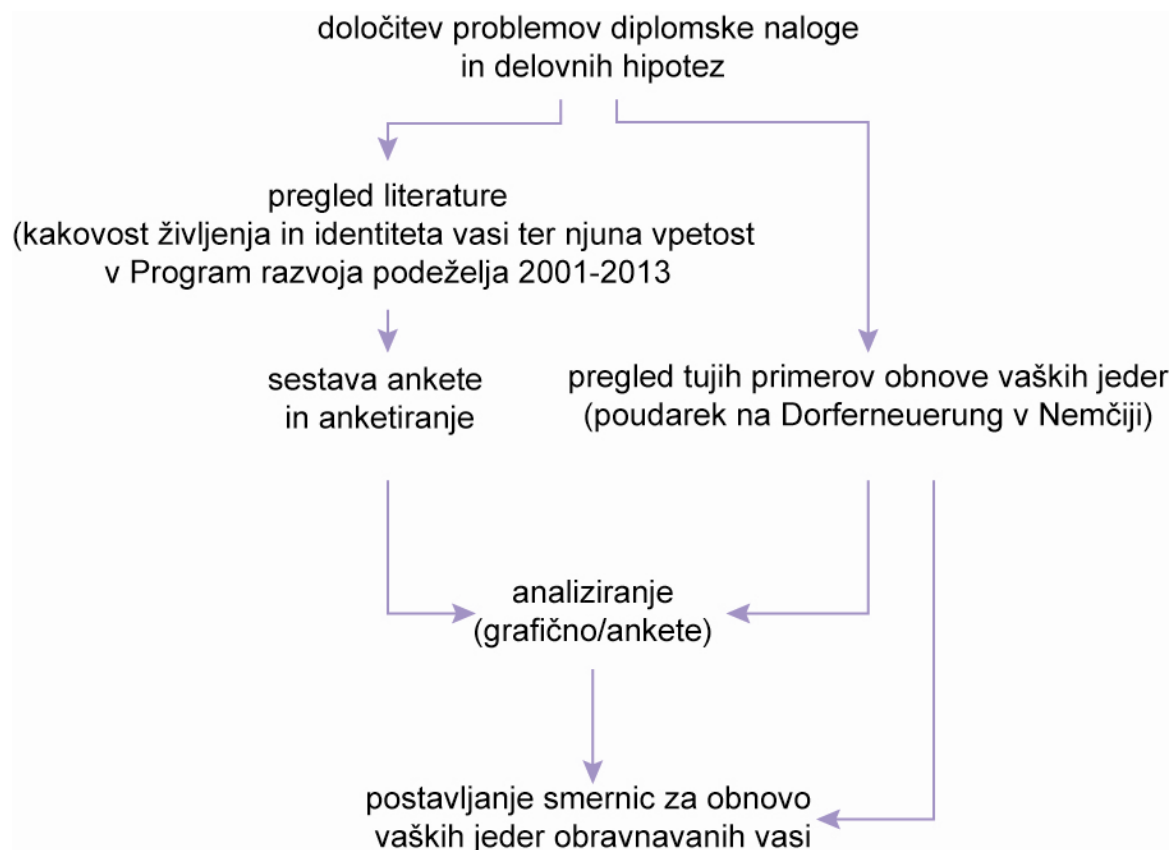
1.4 DELOVNI POSTOPEK IN METODE DELA

Diplomska naloga je z vidika metodologije sestavljena iz štirih sklopov. Prvi sklop predstavlja teoretični del naloge, kjer sta predstavljena pojma identiteta vasi in kakovost življenja na vasi ter njuna vpetost v slovenski Program razvoja podeželja od 2001 do 2013. Na podlagi ugotovitev iz prvega sklopa je bila sestavljena tudi anketa, ki je prispevala h končnim rezultatom diplomskega dela.

Prvemu sklopu sledi poglavje o obnovi vasi in vaških jeder drugod po Evropi. Poudarek je dan t.i. Dorferneuerungu, ki ga izvajajo v Nemčiji. Predstavljeni so predvsem različni natečaji, ki prispevajo k izboljšanju kakovosti življenja na vasi ali pa k poudarjanju identitete vasi.

Tretji sklop naloge obsega analize, ki so razdeljene glede na pojma kakovost življenja in identiteta vasi. Poleg grafičnih analiz so predstavljeni tudi rezultati ankete.

V zadnjem sklopu so kot rezultat predhodnega analitičnega dela in pridobljenih znanj iz strokovne literature podane smernice za urejanje posameznih vaških jeder. Ureditve se tičejo izključno posegov, ki bi pripomogli k izboljšanju kakovosti življenja na vasi in ohranjanju identitete vasi.

Slika 1: Shema delovnega postopka

2 RAZVOJ PODEŽELJA

Slovenija se uvršča v krog držav članic EU z nadpovprečnim deležem podeželskih območij. Po kriterijih OECD² se v podeželska območja uvršča 67% vseh občin (NUTS 5³) oziroma 77% celotnega ozemlja, v podeželskih občinah pa živi 41% vsega prebivalstva. Na ravni NUTS 3 je kar enajst od dvanajstih statističnih regij podeželskih (Šušlek, 2008).

Prav zgornji podatki kažejo, kako so v naši državi pomembni projekti razvoja podeželja. V literaturi (Pristop k razvoju ..., 1991) je zaslediti, da so bili do osamosvojitve Slovenije projekti razvoja podeželja bolj sektorske narave, pojavljala pa se je vse večja težnja po **celovitem pristopu k razvoju podeželja**, ki je bil že dolgo uveljavljen v državah članicah Evropske unije (EU). Tako so se začeli snovati projekti Celostnega razvoja podeželja in razvoja vasi (CRPOV), leta 2004, pred vstopom Slovenije v EU, pa je vlada sprejela različne dokumente, namenjene razvoju podeželja na podlagi zahtev EU (Program razvoja podeželja ..., 2007).

Da bi dosegli višjo raven razvoja podeželja, smo imeli s strani EU v predpristopnem obdobju več finančnih instrumentov. Najpomembnejši je bil SAPARD (Special Action for Pre-accession Measures for Agriculture and Rural Development- Predpristopna pomoč EU za področje kmetijstva in razvoja podeželja). Poleg njega sta nam bila na voljo še PHARE (pobuda Evropske unije, ki zagotavlja državam srednje in vzhodne Evrope finančno pomoč za podporo procesa ekonomske preobrazbe) in ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession - Predpristopni instrument za strukturno politiko). Poglavitni dokumenti na področju razvoja podeželja v Sloveniji v predpristopnem obdobju (Program razvoja podeželja za RS 2000 – 2006), in po vstopu v EU v predhodnem programskem obdobju (Program razvoja podeželja za RS 2004 - 2006 in Enotni programski dokument 2004 – 2006) so si prizadevali izboljšati vse tri komponente razvoja - ekonomsko, socialno in okoljsko. Prispevali so tudi k zmanjšanju regionalnih razlik med urbanih središči in podeželskimi območji (Program razvoja podeželja ..., 2007).

Slovenija je kot članica EU dolžna načrtovati razvoj podeželja tudi vnaprej. Prav s tem namenom je bil leta 2007 sprejet **Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013 (PRP 2007-2013)**. V njem so po načelu celovitega pristopa k razvoju podeželja modelirane štiri osi razvoja ter sistem, po katerem naj bi se črpal denar iz sredstev EU.

2.1 MODEL CELOVITEGA RAZVOJA PODEŽELJA

Revitalizacija, prenova in na splošno urejanje podeželja je predmet raziskav več različnih strok. Vsaka se znotraj svojega področja ukvarja z drugačnim vidikom tematike, rezultat pa je splošna strategija razvoja. Korošec (2002) že samo ob površnem pregledu raznovrstnega gradiva o slovenskem podeželju podaja oceno, da je gospodarsko, upravno in razvojno poseganje v podeželje parcialno in neusklajeno. To se odraža v

² Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj).

³ Klasifikacija statističnih teritorialnih enot (The Classification of Territorial Units for Statistics) – NUTS; raven NUTS 5 predstavlja slovenske občine (Uredba o standardni klasifikaciji..., Priloga 1, 2000).

njegovem videzu in vsakdanjem življenju in še najbolj v funkcijskem položaju in morfološki zgradbi podeželskih naselij.

Model celovitega razvoja podeželja zahteva sodelovanje več strok in upravnih resorjev ter timsko delo. Samo takšen model lahko zagotavlja vzdrževanje ravnotežja med ohranjanjem (npr. narave) in razvojem. Ravnotežja, ki nikoli ni dokončno, temveč se nenehno spreminja. Ko se namreč pojavijo kakovostne spremembe v nekem družbenem podsistemu, se jim drugi družbeni podsistemi prilagodijo in s tem ustrezno spremenijo. Celovitost pomeni upoštevanje vseh virov, ki obstajajo na podeželju. V grobem se delijo na prostorske danosti in na prebivalce (Pristop k razvoju ..., 1991).

Koncept celovitega razvoja podeželja se je pojavil konec 70-ih let prejšnjega stoletja in se v začetku 80-ih let tudi uveljavil. Botrovali sta mu vsaj dve skupini dejavnikov. V prvo skupino sodijo spoznanja o tem, da se podeželje ne more več preživljati le na osnovi kmetijstva, saj si kmetijstvo kot gospodarska panoga in podeželje kot tudi prostor bivanja nekmetov že zagotavljata tudi nekmetijske vire dohodkov. Sem spadajo še ugotovitve, da se podeželje in njegovi prebivalci vse bolj povezujejo z urbanih središči in od njih prevzemajo sistem vrednot in življenjski slog, kar ima za posledico spreminjanje tradicionalnih vrednot in načina življenja ter razpoznavno razvojno zaostajanje podeželskih skupnosti v primerjavi z razvojem urbanih in semi-urbanih območij (Pristop k razvoju ..., 1991: 16-17).

V drugo skupino razlogov, ki so prispevali k praktičnemu izvajanju projektov celovitega razvoja, sodijo dejavniki nekmetijske narave. Pri njih gre predvsem za uveljavitev »metafore lokalnega razvoja« na osnovi lokalnih virov in aktivnega vključevanja prebivalcev, s čimer bi pocenili razvojne projekte in družbo vsaj do neke mere razbremenili stroškov, potrebnih za vlaganje v manj razvita, praviloma podeželska območja ter za spoznanje, da je aktivno vključevanje lokalnih prebivalcev predpogoj – osnovni, čeprav ne zadostni pogoj uspeha razvojnega projekta (Pristop k razvoju ..., 1991: 16-17).

Celovito planiranje podeželja se nadomešča tudi z besedno zvezo integralen⁴ razvoj (Pristop k razvoju ..., 1991). Podeželske dejavnosti tvorijo sestavni, integralni del družbe in njenega gospodarstva. Na tej osnovi mora sloneti sistem planiranja podeželja. Integralni razvoj podeželja mora izhajati iz funkcij, ki jih ta prostor opravlja za celotno družbo. To pa obenem pomeni, da je potrebno v sklopu celovitega razvoja podeželja upoštevati vse sektorje razvoja.

Posamezni sektorji imajo razvito kvalitetno planiranje, ki je integrirano v celovit sistem planiranja. Multidisciplinarno delo narekuje pluralizem metod in pluralistični pristop, ki se odlikuje po fleksibilnosti, odprtosti sistema, delovanju 'od spodaj navzgor' in 'od zgoraj navzdol'. Tako so strateška načela celovitega razvoja podeželja zajeta v (Perpar, 2002):

- celovitosti namesto v sektorskih rešitvah,
- **ohranjanju in krepitvi identitete,**
- **socialni integraciji podeželskega prebivalstva,**
- graditvi prihodnosti na kvaliteti preteklosti,
- sonaravnosti in prijaznosti do okolja,

⁴ Integralen po SSKJ pomeni: »ki zajema določeno stvar v njenem polnem obsegu; cel, celoten«.

- naslonitvi na lokalne vire,
- dolgoročnosti in kratkoročnosti,
- **demokratični aktivni udeležbi prebivalstva,**
- **samoiniciativnosti in vzajemnosti,**
- pomoči za samopomoč,
- trajnosti razvoja in
- institucionalni podpori.

2.2 PRP 2007 - 2013

EU namenja veliko sredstev za razvoj podeželja, saj živi na podeželskih območjih, ki pokrivajo kar 89,1 % ozemlja, 57,3 % prebivalstva, (Šušlek, 2008: 2). Podeželska območja so še vedno premalo konkurenčna. Povprečni dohodek na prebivalca je nižji kot v mestu, manj je znanj in veščin ter podjetniške iniciative. V PRP 2007-2013 so zastavljeni cilji, ki naj bi te pomanjkljivosti odpravili.

Program razvoja podeželja (PRP) se je v celotnem obdobju dopolnjeval in širil, tako vsebinsko kot geografsko, njegov pomen pa je ostal vse skozi isti: razvoj podeželja, ki temelji na razvojnih potencialih območja, poudarja značilnosti območja, zagotavlja nova delovna mesta in poseljenost ob upoštevanju trajnostne rabe naravnih virov ter ohranjanju naravne in kulturne dediščine. Povedano z drugimi besedami, eden glavnih ciljev PRP je ohranjanje in **krepitev lokalne istovetnosti posamezne podeželske skupnosti** v vsej njeni razsežnosti: kulturni (socialni), gospodarski in prostorski (Zupančič, 2005).

Strategija razvoja podeželja za soočanje s prednostmi in pomanjkljivostmi izhaja iz analize stanja, potencialov in specifičnih potreb podeželskih območij Slovenije. Na podlagi tega PRP 2001-2013 določa nacionalne prednostne naloge v obliki štirih osi (Program razvoja podeželja ..., 2007):

- Os 1: Izboljšanje konkurenčnosti kmetijskega in gozdarskega sektorja.
- Os 2: Izboljšanje okolja in podeželja.
- Os 3: Izboljšanje kakovosti življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega gospodarstva.
- Os 4: LEADER.

Identiteta in kakovost življenja na podeželju oziroma na vasi sta ključna pojma te diplomske naloge. V PRP 2007-2013 sta najbolj vezana na 3. in 4. razvojno os.

2.2.1 3. razvojna os: Izboljšanje kakovosti življenja v podeželskih območjih in spodbujanje gospodarske diverzifikacije

Podeželska območja zaostajajo v razvoju za urbanimi središči, kar jih izpostavlja večji nevarnosti depopulacije na eni strani in marginalizaciji na drugi strani. Temu lahko sledijo negativne gospodarske, okoljske in socialne posledice. Osnovni dejavniki, ki ovirajo hitrejši razvoj takih območij so (Program razvoja podeželja ..., 2007):

- omejene možnosti zaposlovanja in hkrati slabo izkoriščen delovni potencial na podežlju, pomanjkanje podjetniških veščin in upravljaljskih znanj kot dejavnik, ki ovira hitrejši razvoj podjetništva,
- slabša razvitost infrastrukture v vaških naseljih in premalo izkoriščene naravne in kulturne danosti, kot dejavnik, ki zmanjšuje privlačnost vaškega okolja kot bivanjskega prostora in potenciala za razvoj drugih dejavnosti na podežlju, zlasti turizma.

Dejavnosti 3. osi spodbujajo podjetništvo ter so namenjene **dvigu kakovosti življenja na podežlju**. Omogočajo večjo zaposljivost in pozitivno vplivajo na gospodarski razvoj podeželja ter ohranjanje naravne in kulturne dediščine. Ukrepi 3. osi so sledeči (Program razvoja podeželja ..., 2007: 83):

- Izboljšanje zaposlitvenih možnosti na podežlju
 - o Diverzifikacija v nekmetske dejavnosti
 - o Podpore ustanavljanju in razvoju podjetij
- Izboljšanje kakovosti življenja na podežlju
 - o Obnova in razvoj vasi
 - o Ohranjanje in izboljšanje dediščine podeželja.

PRP 2007-2013 še navaja, da je za doseganje ciljev 3. razvojne osi treba v kar največji meri izkoristiti naslednje prednosti slovenskega podeželja:

- razpoložljiva infrastruktura, bogata stavbna, kulturna in naravna dediščina kot osnova za razvoj alternativnih gospodarskih dejavnosti na podežlju,
- tradicija domače obrti kot podlaga za razvoj podjetništva, temelječega na prednostih podeželja,
- raznolikost kulturne krajine in ohranjenost naravnega okolja kot priložnost za razvoj podeželskega turizma.

2.2.1.1 Obnova in razvoj vasi

Podeželje ima v primerjavi z mestnimi območji specifične razvojne potrebe, probleme in priložnosti, ki zahtevajo drugačen razvojni pristop. Zelo pomembna je razvitost in dostopnost infrastrukture. Podeželje je pri razvoju infrastrukture v primerjavi z mestom zapostavljeno in zato bolj izpostavljeno nevarnosti praznjenja. Zmanjševanje poseljenosti podeželja lahko privede do družbeno nezaželenega praznjenja območij in izgube vrednosti kulturne krajine. Podeželska naselja sicer razpolagajo s stavbnim fondom, ki pa je slabo izkoriščen in pogosto tudi brez namembnosti. Te objekte je mogoče izkoristiti za različne dejavnosti in prostočasno dejavnost lokalnega prebivalstva. Z ukrepom Ohranjanje in razvoj vasi se bo poskušalo ohraniti oziroma povrniti življenje v vasi z upoštevanjem komponent tradicije, dediščine, potreb in razvoja. Z ohranjanjem in izboljšanjem dediščine podeželja želimo prikazati podeželje kot prostor, kjer je dediščina bogata in kot prostor, ki je zanimiv za preživljanje prostega časa (Program razvoja podeželja ..., 2007).

Cilj ukrepa je s podporo naložbam v obnovo in razvoj vasi izboljšati življenjske pogoje v podeželskih skupnostih in tako prispevati k privlačnosti vaškega okolja kot bivanjskega

prostora in potenciala za razvoj drugih dejavnosti. V sklopu obnove in razvoja vasi je združenih več dejavnosti. Dejavnosti, ki se uvrščajo v ukrepe obnove vasi (npr. ureditev prireditvene ploščadi), bodo z izvedbo skozi ta ukrep pripomogle k oživiljanju vasi in spodbudile ureditve tudi ostalega dela vasi. Dejavnosti so zelo povezane in bodo hkrati z izgradnjo in obnovo objektov za **izboljšanje kakovosti življenja** na podeželju spodbudile tudi razvoj in dostop do različnih storitev in dobrin, ki bodo skupaj s prostorsko dostopnostjo dejansko omogočile preskok podeželja na višjo kakovostno bivanjsko raven. S strani ukrepa obnove in razvoja vasi bodo tako podprte naložbe v (Program razvoja podeželja ..., 2007: 253):

- urejanje površin, ki služijo skupnim namenom in potrebam v podeželskih naseljih,
- **urejanje vaških jeder**,
- urejanje infrastrukture in povezav znotraj naselij,
- obnavljanje in izgradnja večnamenskih zgradb skupnega pomena za medgeneracijsko druženje, kulturno–umetniško, športno in drugo prostočasno dejavnost lokalnega prebivalstva.

2.2.1.2 Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja

Kulturna krajina in dediščina na podeželju sta pomembni gospodarski priložnosti, zato je potrebno te potencialne prepoznati in povečati pomen dediščine kot razvojnega dejavnika. Dediščina podeželja vključuje tako naravno kot kulturno dediščino. Območja naravnih vrednot in ohranjanje kulturne dediščine podeželja je potrebno vrednotiti kot del identitete naroda, pa tudi kot priložnost za spodbujanje turizma in z njim povezanih dejavnosti. Ohranjanje kulturne identitete podeželja je posebej pomembno za našo državo, ki ima relativno visoko stopnjo ohranjenosti **kulturne identitete** na sorazmerno majhnem ozemlju. (Program razvoja podeželja ..., 2007)

Cilj ukrepa je s finančno podporo projektom prispevati k ohranitvi dediščine na podeželju ter omogočiti povezovanje kulturne dediščine, naravnih vrednot ter kulturne krajine z razvojem turizma in preživljanjem prostega časa, **izboljšati kakovost življenja** na podeželju in posredno vplivati tudi na večjo gospodarsko vitalnost podeželja (Program razvoja podeželja ..., 2007).

V okviru ukrepa ohranjanja in izboljševanja dediščine podeželja bodo finančno podprti projekti, ki imajo poseben pomen za ohranjanje dediščine. Podpore bodo namenjene predvsem za obnovo kulturne, etnološke dediščine na podeželju, muzejem na prostem, eko muzejem, prostorom za postavitve stalnih razstav etnološke dediščine, ureditvi in izgradnji tematskih poti in podobnim projektom (Program razvoja podeželja ..., 2007: 255).

2.2.2 4. razvojna os: LEADER

Lokalno prebivalstvo mora samo odločati o razvoju svojega okolja in razvojne ideje tudi uresničevati. Le tako je mogoče doseči učinkovit razvoj in izvajanje ukrepov ostalih treh osi na lokalni ravni (Program razvoja podeželja ..., 2007: 257).

Pobuda LEADER se v Sloveniji v obdobju pred vstopom v EU ni izvajala. Izkušnje na področju izvajanja programa **celovitega razvoja podeželja**, lokalnih razvojnih programov in vključevanju lokalnih skupnosti in prebivalcev v razvojno načrtovanje na lokalnem

nivoju, bodo tako uporabljene in nadgrajene v okviru osi LEADER. Na podeželju v veliki meri primanjkuje lastnih pobud prebivalstva (samoiniciativnosti) in samostojnosti pri uvajanju novih dejavnosti na podeželju. V novem programskem obdobju PRP je potrebno veliko pozornosti nameniti spodbujanju lokalnega prebivalstva za sodelovanje v lokalnih akcijskih skupinah (LAS) in podpiranju njihovega delovanja (Program razvoja podeželja ..., 2007).

Ukrepi pobude LEADER so (Program razvoja podeželja ..., 2007: 83):

- izvajanje lokalnih razvojnih strategij,
- vodenje lokalnih akcijskih skupin in spodbujanje sodelovanja,
- spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja.

Ciljne skupine, za katere se namenja finančna pomoč s strani EU, so LAS na podeželskih območjih, ki vključujejo naselja z manj kot 10.000 prebivalci (Program razvoja podeželja ..., 2007: 256).

2.2.2.1 Izvajanje lokalnih razvojnih strategij

Naša država ima že dolgoletne izkušnje s pristopom 'od spodaj navzgor' ter s pripravo inovativnih razvojnih programov za zaokrožena podeželska območja. Dokaz so predvsem programi CRPOV, ki so bili sčasoma nadomeščeni s PRP-ji. Do leta 2005 je bilo realiziranih ali v fazi priprave 31 razvojnih programov podeželja, ki so zajeli okoli 96% celotnega območja Slovenije oziroma 88% vsega prebivalstva (Program razvoja podeželja ..., 2007: 53-54). Hkrati PRP 2007-2013 navaja še podatek, da programe niso izvajala učinkovita lokalna razvojna partnerstva, kar se je odrazilo predvsem v težavah pri uresničevanju razvojnih projektov.

Cilj ukrepa Izvajanje lokalnih razvojnih strategij (LRS) je izvajati projekte po načelih LEADER, ki **temeljijo na lokalnih razvojnih potencialih in odražajo potrebe lokalnega prebivalstva ter prispevajo k izboljšanju kakovosti življenja** in ustvarjanju novih delovnih mest na podeželju (Program razvoja podeželja ..., 2007). Finančni prispevek k projektu je odvisen od ocenjevanja, ki ga izvede LEADER pisarna. Pri LRS se ocenjuje njihova inovativnost, uresničljivost izvedbe, trajnostna naravnost in usklajenost z ostalimi razvojnimi programi.

2.2.2.2 Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja

V Sloveniji javno-zasebna partnerstva še niso izoblikovana v takšni meri, da bi uspešno izvajala projekte po načelih LEADER, na lokalni ravni pa je prisotno pomanjkanje interesa ter predvsem znanja za razvoj. Zaradi teh dveh razlogov je potrebno spodbuditi lokalno prebivalstvo, da se v večji meri vključi v procese načrtovanja in odločanja o razvoju (Program razvoja podeželja ..., 2007).

Podpora za upravljanje in delovanje je namenjena LAS, ki je odgovorna za izvedbo lokalne razvojne strategije. LAS izbere upravljavca, ki organizira delovanje LAS, animira lokalno prebivalstvo, zbira ideje za projekte, opravlja izobraževanja lokalnega prebivalstva, pripravlja poročila ter opravlja druge naloge, ki mu jih poveri LAS. Dejavnosti animacije naj bi bile namenjene podeželskim prebivalcem in njihovem pristopu v LAS.

Cilj dejavnosti animacije je promocija pristopa LEADER, lokalne akcijske skupine in lokalne razvojne strategije na zadevnem območju posamezne LAS (Program razvoja podeželja ..., 2007).

2.3 LAS 'OD POHORJA DO BOHORJA'

Lokalna akcijska skupina 'Od Pohorja do Bohorja' (LAS 'Od Pohorja do Bohorja') je za diplomsko nalogo pomembna z vidika, da obravnavano raziskovano območje⁵ leži znotraj njenih meja. S predstavitvijo LAS 'Od Pohorja do Bohorja' želim predstaviti njihovo razvojno vizijo, ki je poleg ostalih teoretičnih osnov te naloge temeljna podlaga, iz katere je bila izpeljana tematika diplomske naloge.

LAS 'Od Pohorja do Bohorja' deluje na območju občin Dobje, Šentjur, Slovenske Konjice, Vitanje, Dobrna, Zreče in Oplotnica. Občine so že v preteklosti zaradi skupnih značilnosti, potreb in interesov razvile medsebojno sodelovanje na različnih področjih. Območje meri 528,9 km², kar predstavlja 2,6% površine Slovenije na njem pa je ob popisu prebivalstva leta 2007⁶ živel 49.018 prebivalcev, kar predstavlja 2,4% vseh prebivalcev Slovenije (Lokalna razvojna strategija ..., 2007: 7). V publikaciji z naslovom Razvijamo prihodnost s tradicijo (2008) je navedeno, da so člani LAS 'Od Pohorja do Bohorja' predstavniki različnih društev, združenj lokalnega gospodarstva, občin, raznih javnih ustanov in služb ter aktivni posamezniki, ki želijo s skupnim delom prispevati k celostnemu razvoju podeželja.

Na območju LAS 'Od Pohorja do Bohorja' prevladuje hribovit oz. gričevnat svet, značilna je velika razpršenost naselij in poseljenosti nasploh. Večje zgostitve prebivalstva so v dolinah in kotlinah, zato so tam nastala večja oz. manjša središča, tudi mesta. Na območju je vsega skupaj 256 naselij ter dve manjši gravitacijski urbani središči, Slovenske Konjice in Šentjur, ki imata status mesta (Lokalna razvojna strategija ..., 2007). Območje LAS 'Od Pohorja do Bohorja' se uvršča med območja z omejenimi dejavniki za kmetovanje z gričevnato hribovsko reliefno zgradbo, ki onemogoča razvoj intenzivnega kmetijstva. Prav tako spada med območja s posebnimi razvojnimi problemi, ki se je v procesu tranzicije spopadalo s problemi prestrukturiranja in izgubo številnih delovnih mest.

Območje LAS 'Od Pohorja do Bohorja', ki se nahaja v podeželskem, manj razvitem delu Savinjske regije, ima prav zaradi svoje podeželskosti in nerazvite industrije ohranjeno in ekološko relativno neobremenjeno okolje in ohranjeno naravo z veliko biološko pestrostjo, kar danes predstavlja razvojni potencial, predvsem v smislu turizma, kot tudi na nekaterih drugih področjih razvoja. Poleg tega ima območje bogato in raznovrstno kulturno dediščino. Na izpostavljenih mestih se pogosto nahajajo sakralni ali posvetni umetnostni spomeniki (cerkve in gradovi). Pomemben del dediščine in identitete območja predstavlja kmečka hiša. Kulturna dediščina je številna, saj je na območju 751 enot vpisanih v register, nekaj deset pa jih je še v postopku vpisa (Lokalna razvojna strategija ..., 2007: 18). Izstopa stavbna dediščina, še posebej profana, ki je pomembna z vidika arhitekturne identitete območja. Ogledati si je možno tudi številne prireditve, ki se odvijajo skozi celo leto in tudi na tak način začititi utrip življenja na območju LAS 'Od Pohorja do Bohorja'. Nezadostno pa je raziskana nesnovna dediščina, čeprav se številna kulturna in turistična

⁵ Obravnavano območje obsega tri vasi krajevne skupnosti Prevorje: Lopaca, Dobje pri Lesičnem in Straška Gorca.

⁶ Podatek Statističnega urada Slovenije: Popis 2002, preračun na občine veljavne dne 1.1. 2007.

društva trudijo z ohranjanjem običajev, pesmi, jedi in drugega izročila območja. Ravno ohranjenost tovrstnega izročila in njegova vpetost v turistično ponudbo in sodobni način življenja ohranjata enkratnost območja in razvijata njegove **posebnosti in identiteto**.

2.3.1 Lokalna razvojna strategija (LRS) LAS 'Od Pohorja do Bohorja'

LRS je zasnovana na podlagi vizije: »S skupnimi močmi na podlagi tradicije, bogate naravne in kulturne dediščine naših prednikov ter podjetnosti prebivalcev krepi gospodarsko moč našega podeželja ter njegovo prepoznavnost kot območja, ki je znalo na inovativen način uspešno spojiti preteklost s prihodnostjo in pri tem ohraniti in nadgraditi svojo podeželsko identiteto« (Lokalna razvojna strategija ..., 2007: 3). Osnovni cilj LRS LAS 'Od Pohorja do Bohorja' je ob spoštovanju načel trajnostnega razvoja ustvariti pogoje za delo in za kvalitetno življenje ljudi na območju. Izhodišče za oblikovanje vizije pa je območje s svojimi prednostmi, slabostmi, potenciali in posebnostmi.

Razvoj na območju LAS 'Od Pohorja do Bohorja' temelji na ljudeh, zato je v LRS največji poudarek na razvijanju človeških virov. S pomočjo SWOT analize so bile ugotovljene prednosti in slabosti človeških virov. Za prednosti se štejejo predvsem, da je prebivalstvo območja v povprečju mlajše od Slovenskega povprečja, da imajo na območju dobro razvito mrežo šolstva, da je na območju prisoten visok delež mladih, ki študirajo, da imajo dobro razvito društveno življenje in številne prireditve ter da imajo na območju razvita lokalna znanja in veščine, vezane na tradicionalne dejavnosti in rabo lokalnih virov. Za slabosti navajajo probleme, vezane na nizko stopnjo izobrazbe in usposobljenost prebivalcev, slabo starostno strukturo kmetov, visoko brezposelnostjo žensk in mladih, beg možganov ter nezadostne dejavnosti mladih (Lokalna razvojna strategija ..., 2007).

Iz zgoraj navedenih lastnosti območja na področju človeških virov in družbenega okolja sledi, da je nujno krepiti in izboljšati znanja, sposobnosti in kompetence prebivalcev s ciljem večanja konkurenčnosti območja in uveljavljanja načel **trajnostnega in celostnega razvoja podeželja**, da se bodo ustvarjala nova delovna mesta in zagotavljala kakovost bivanja. Človeški viri so omejeni, a ključen vir, zato vsak posameznik šteje, saj so za razvoj območja potrebni vsi. Posebna pozornost se mora po LRS namenjati razvijanju programov za posebne ciljne skupine (ženske, mladi, starejši, invalidi) s ciljem izboljšanja zaposlitvenih možnosti težje zaposljivih oseb in drugih ranljivih skupin ter njihove možnosti za dejavno vključevanje v razvojne dejavnosti in družbeno življenje v lokalnih skupnostih na območju.

LRS tako navaja, da bo razvojne dejavnosti nujno podpreti z zagotavljanjem ustreznih fizične (prometne in še toliko bolj komunalne) infrastrukture, ki je nujna zaradi varovanja okolja, kot tudi družbene infrastrukture (šole, vrtci, kulturna, športna ...). Brez nje so naselja mrtva in nezanimiva tako za prebivalce kot obiskovalce.

2.4 PREBIVALCI KOT CILJ IN NOSILCI RAZVOJNIH PROJEKTOV

Lokalne skupnosti v Sloveniji predstavljajo pomemben dejavnik v razvoju podeželja. Omogočajo lažje sodelovanje lokalnih prebivalcev pri odločanju o lokalnih zadevah s pristopom 'od spodaj navzgor'. Lokalne skupnosti so pri izvajanju javnih politik nepogrešljive, saj najbolje poznajo probleme na svojem območju ter sredstva in načine za njihovo rešitev. V naši državi imamo dolgoletne izkušnje z dejavnim vključevanjem lokalnih skupnosti in prebivalstva v razvojno načrtovanje. V literaturi je zaslediti, da so se

s problemi vključevanja lokalnega prebivalstva v razvojne projekte podeželja avtorji največ ukvarjali leta 1991 (Požeš, 1991; Prihodnost ..., 1991; Pristop k razvoju ..., 1991; Vahtar, 1991). Prelomnico na tem področju je pomenil začetek programov CRPOV, iz katerega so se izkušnje prenesle v izvajanje PRP 2007-2013 oziroma natančneje v projekte LEADER.

V načrtovanju razvoja konkretnega ruralnega območja je potrebno poleg merljivih upoštevati še druga nemerljiva spoznanja, kot je kulturno življenje, povezanost prebivalcev s krajem in njihova pripravljenost vključevanja v razvojne programe (Trajnostni razvoj ..., 1995). Običajno ruralno območje pomeni vas z vso njeno okolico. Pri prenovi vasi je potrebno tako razlikovati strokovne naloge (kaj je potrebno ohraniti, kako prenoviti objekte, prometno omrežje itd.), ki jih opravljajo strokovnjaki različnih strok od dejanskih možnosti za tako prenovu. To je predvsem pomembno zato, ker so nosilci prenove vaščani sami. Prenova vasi v smislu politike EU pomeni, da gre najprej za raziskavo razmer in možnosti razvoja vasi, nato pa ustvarjanje razmer, ki prenovu sploh omogočajo in dopuščajo (Požeš, 1991).

Vas je predvsem socialna kategorija, interesna skupina ljudi. Preveva jo kolektivni duh, ki je rezultat sodelovanja in sožitja skupine ljudi, nikoli posameznika. Kot tako jo predstavlja udejanjen kolektivism, opredmetena socialna razmerja in je rezultat zavestnih in podzavestnih predstav o urejanju človekovih bivališč in skupnega življenja določene socialne skupnosti (Busch-Zantner, 1969, cit. po Drozg, 1995: 16). Dejstvo, da prebivalci delajo skupaj, dosegajo zastavljene cilje in se v procesih svojega uresničevanja soočajo tudi z neuspehi, prispeva k **oblikovanju lokalne oziroma vaše identitete** in hkrati predstavlja motivacijski dejavnik za nadaljevanje dela (Barbič, 1991, cit. po Zupančič, 2005). Med prebivalci se krepi vzajemnost, razvija in utrjuje se občutek pripadnosti kraju, krepi pa se tudi smisel za demokracijo (Kovačič, 1995, cit. po Zupančič, 2005).

S participacijo lokalnih prebivalcev pri odločanju o ureditvah se je v 80-ih letih prejšnjega stoletja med drugimi soočal tudi ameriški krajinski arhitekt Lawrence Halprin, pred njim pa še Kevin Lynch, ki je menil, da participacija omogoča bolj življenjsko in globoko ukoreninjenje načrtov v realnosti (Vahtar, 1991). Halprinu se je porodila ideja o skupinskih delavnicah, kjer so bodoči uporabniki prostora skupaj z različnimi strokovnjaki kreativno sodelovali in skupaj zasnovali svoje okolje. Takšne oblike delavnic je uporabil za namene načrtovanja odprtega javnega prostora v mestih. Eno takšnih delavnic je opravil v Clevelandu, ZDA, v zvezdni državi Ohio, ko je izdeloval načrt prenove mestnega središča. V okviru skupinskega razgovora pri dani nalogi so lokalni prebivalci skupaj s strokovnjaki definirali probleme in možne sprejemljive rešitve, kar je potem Halprin na svoj, zelo kreativen način dokončno oblikoval. Najpomembnejše spoznanje Halprinovih delavnic je, da se v načrtovalski proces vključeni **ljudje s projektom identificirajo**, ga sprejmejo in postane njihov, kar se kaže v uspešnosti in priljubljenosti takšnih realizacij.

Da razvojne dejavnosti na podeželju zahtevajo skupne napore prebivalstva, medsosedske pomoč in medsebojno upoštevanje pobud in interesov, je zaslediti tudi v publikaciji Celostni razvoj podeželja in obnova vasi (2002), kjer so opisane razvojne ovire pri izvajanju CRPOV na lokaciji Vodice. Omenjene so ovire, kot je premajhno sodelovanje in povezanost med ljudmi, premajhno zanimanje krajanov za sodelovanje v okviru lokalne, vaše skupnosti, premajhna udeležba krajanov na raznih predavanjih, premalo zaupanja med ljudmi, premalo udarnih ljudi, neorganizirana mladina, razen gasilcev ni dejavnih skupin, itd. Opaziti je, da so vse ovire rezultat odnosov med prebivalci vasi. Prav zato je potrebno, da se ljudje med seboj razumejo in si zaupajo. Krepitev razumevanja in

zaupanja med podeželskimi prebivalci mora biti zato pomemben del vsakega razvojnega programa. To je moč doseči med drugim z (Izhodišča ..., 1995):

- intenziviranjem in kvaliteto socialnih stikov,
- s pospeševanjem kulturnega in družabnega življenja v okviru vaške skupnosti
- in z vzgojo k medsebojni solidarnosti in kooperativnosti.

Načrtovanje razvoja vasi je uspešno, kadar pravočasno in z zadostno mero upoštevamo sodelovanje s krajevnim prebivalstvom. Ključna je organizacija razvojnega delovanja. Prebivalcem vasi je treba pojasniti, kakšen dokument se izdeluje in kako lahko vplivajo nanj. Ponuditi jim je treba možnosti, da dajo svoje pobude in predloge. Vsi ti stiki morajo biti vzpostavljeni že od začetka dela, ne pa šele po javni razgrnitvi (Dalla Valle in Ogorelec, 1989).

Sodelovanje prebivalcev pri razvojnih projektih podeželja pa samo po sebi še ne zagotavlja njegovega uspeha. Razlog, da celo skupne akcije ne uspejo vedno, je mogoče iskati predvsem v individualizmu (Barbič, 1991, cit. po Zupančič, 2005). Tudi Černič Istenič (2008) opozarja, da med ovire skupinskih akcij sodi tudi atomiziranost podeželskih naselij v posamezna gospodinjstva. Zaradi razlik med prebivalci v stopnji osebne motiviranosti za razvojni projekt ne smemo pričakovati, da se bodo za aktivno sodelovanje na začetku in hkrati odločili vsi prebivalci, ki jih projekt zadeva. Nekateri se bodo vanj vključili šele takrat, ko bodo v njem videli tudi osebne koristi, druge pa bo pritegnil zgled soseda, prijatelja ali katere druge zanj pomembne skupine. Tretji bodo (pogosto nezavedno) v projektu zaznali zmožnost za svojo uveljavitev na osnovi posebnih sposobnosti, spretnosti in zanj, ki v običajnem življenju niso prišla do veljave (Barbič, 1992).

Z intenzivnim vključevanjem prebivalcev v pripravo in izvajanje razvojnih projektov torej dosežemo (Izhodišča ..., 1995: 16):

- evidentiranje avtentičnih razvojnih interesov in problemov in s tem skladnost programov,
- identifikacijo prebivalcev s programom, s čemer je spodbujeno njihovo intenzivnejše sodelovanje,
- razvija in utrjuje se občutek pripadnosti kraju,
- krepi se vzajemnost med prebivalci,
- krepi se smisel za demokracijo.

V tujini, npr. v avstrijski deželi Nižja Avstrija (Niederösterreich), so se naloge vključitve prebivalcev v razvojne projekte lotili tako, da so občine zaposlile več svetovalcev (financirani so iz deželnega programa prenova vasi), ki so delovali 'na terenu', kjer so spoznavali probleme življenja v vasi, zbirali ideje in mnenja vaščanov ter pomagali vaščanom pri opredeljevanju potrebnih ukrepov za urejanje in prenovu vasi. Iz deželnega programa za prenovu vasi so bili plačani tudi arhitekti, ki so vaščanom brezplačno svetovali pri prenovi ali gradnji objektov (Pristop ..., 1991). Veliko projektov so na takšen način uspešno izvedli tudi drugod po Avstriji. Tak primer predstavlja kraj Železna Kapla (Trajnostni razvoj ..., 1995), ki zgledno kaže, kako lahko angažiranost vsakega posameznega vaščana vlije vasi vitalnost in karakter. Po propadu tovarne celuloze so

razvoj kraja usmerili v turizem. Rezultat vsega pa so zadovoljni ljudje ter bolj funkcionalno in humanejše okolje.

2.5 KREPITEV IDENTITETE VASI KOT VSEBINA RAZVOJA PODEŽELJA

Identiteta podeželja ima v do sedaj omenjenih dokumentih državnega in regijskega značaja pomembno vlogo. Prepoznavnost prostora in krepitev identitete Slovenije sta cilja tudi mnogih drugih dokumentov, npr. Nacionalnega strateškega načrta razvoja podeželja 2007-2013, Resolucije o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007-2023, Strategije prostorskega razvoja Slovenije idr. V zadnjih letih je torej opaziti, da je vloga identitete predmet politike razvoja podeželja, kar pomeni, da identiteta podeželja ni več samoumevna in je postala predmet strokovnih raziskav.

Razlog zgornje ugotovitve so problemi na podeželju, ki imajo skupni imenovalec. Bodisi v nezadostni povezanosti (s širšo družbo) bodisi v nezadostni samostojnosti ljudi na vasi oz. podeželju ali v enem in drugem istočasno. Karlovšek Debelak in sod. (1980) navajajo, da problemi izvirajo iz politike policentričnega razvoja države. Podeželsko-kmečko prebivalstvo je takrat vse prevečkrat dobivalo vlogo soupravnega subjekta pri t.i. 'sistemskih' rešitvah kot pa pri konkretnih planskih odločitvah. V obeh primerih je bila specifična identiteta vasi, kmetov oz. podeželja premalo poznana in priznana. To pa se sedaj kaže tudi v prostorskem oz. arhitekturnem oblikovanju vaških naselij, ki so izredno hitro prevzemale elemente uniformnosti današnje urbanizirane družbe.

Industrializacija in z njo povezana urbanizacija sta kulturno dediščino kmetstva in podeželja zmarginalizirali (Barbič, 1996, cit. po Zupančič, 2005). V procesih preoblikovanja kmečkih v sodobne podeželske skupnosti podeželje izgublja nekdanjo specifično identiteto. Številne strukturne spremembe podeželja, ki se kažejo v zmanjševanju kmetijske pridelave, izumiranju vaške arhitekture ter za podeželje nekdanj značilnih raznih oblik druženja tamkajšnjih prebivalcev in na drugi stani nekritično vnašanje mestnih vzorov in pridobitev sodobne civilizacije, povzročajo siromašenje družbenih, naravnih in estetskih vrednosti vasi.

Barbičeva (2005) poudarja, da je današnja identiteta podeželskih skupnosti (vasi) rezultat novih gospodarskih dejavnosti, ki so pomembno prispevale k 'novi identiteti podeželskih skupnosti'. Ta temelji predvsem na izpostavljanju lokalnega in enkratnega. Obenem ista avtorica meni, da je naravno okolje še vedno pomemben določevalec podeželskega življenja in podeželske kulture. Namreč, pomembne gospodarske dejavnosti podeželske skupnosti temeljijo na lokalnih naravnih virih (kmetijstvo, gozdarstvo, podeželski turizem), prav tako pa so številni družabni dogodki še vedno povezani s sezonskim spreminjanjem narave (kresovanje, pustovanje).

2.5.1 Opredelitev pojma identitete

Identiteta je splošno opredeljena v SSKJ⁷ kot istovetnost, skladnost. Identiteta nekega prostora je lahko definirana na dva načina. Že Andersson (1972) je razlikoval dve vrsti identitete: relativno in absolutno. Pri tem je relativna identiteta tista, ki nam pomaga brati prostorsko strukturo in razlikuje prostorske elemente, kot so na primer mesto, vas, cerkev, hiša, gozd ..., medtem ko absolutna identiteta označuje točno določeno prostorsko

⁷ Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2005

strukturo, kot npr. Pariz, Ljubljano, Križanke. Vsak element ali prostorska struktura ima svojo relativno identiteto, v nekem lokalnem kontekstu pa tudi svojo absolutno identiteto, saj so prehodi med relativno in absolutno identiteto odvisni od številnih dejavnikov. Na primer, Šmarna gora ima za Ljubljančane absolutno identiteto, saj jo med množico gora vedno prepoznajo, za tujca, ki se pelje mimo pa ima zgolj relativno identiteto, saj je zanj le gora. Torej, absolutno identiteto lahko smatramo kot individualnost, edinstvenost in unikatnost, relativno pa kot identičnost, istost ali enakost.

Vahtarjeva (1991) definira identiteto kraja (*genius loci*), ki je določena z naravnimi danostmi, kulturno usedlino in trenutno kulturo, ki si zatečen prostor svojim potrebam po svoje prilagaja. Identiteto torej označuje kot tisti sklop lastnosti posameznega elementa ali prostora, ki mu daje posebno pojavno obliko, po kateri ga je moč izločiti iz množice elementov ali prostorov, torej ne identiteto v smislu identičnosti, istovetnosti ali enakosti s čim drugim, temveč identiteto v individualnosti, »unikatnosti«.

Podobno definicijo identitete prostora najdemo tudi pri drugih avtorjih. Kevin Lynch (1960) definira identiteto kot kvaliteto v smislu individualnosti, ki povzroča razliko med posameznimi objekti, Berce Bratko (1995) pa kot zavest in ravnanje prebivalstva v nekem območju, ki je v skladu z lestvico vrednot. Pojem identitete vključuje raznovrstne opredelitve, ki jih je večinoma lahko strniti kot skupek značilnosti neke lokacije. Kaj točno te značilnosti so, je v veliki meri odvisno od namena in interpretacije, saj določitev identitete lahko vključuje prostorske, sociološke, etnološke in mnoge druge elemente (Fister in sod., 1993). V vsakem primeru je identiteta očitno kvalitativna kategorija in temelji predvsem na vrednostnem sistemu tistega, ki jo ocenjuje.

Identiteto podeželja lahko definiramo z vsemi zgoraj omenjenimi definicijami, poudariti pa je potrebno, da je sestavljena iz dveh sklopov in sicer na eni strani naravnih značilnosti krajine, na drugi pa kulturne konfiguracije v prostoru, ki so nasledek poselitve, obdelovanja, kulturnega življenja ipd.

2.5.1.1 Kulturna identiteta (istovetnost) podeželja

Barbičeva (1995) navaja, da kulturno identiteto podeželja predstavljajo človeške stvaritve v določenem prostorskem območju, ki je opredeljeno kot podeželje. Avtorica hkrati opozarja, da se v literaturi najbolj pogosto uporablja izraz ruralna identiteta oz. identiteta podeželja, kjer pa je beseda 'kulturna' izpuščena.

Osnova kulturne identitete podeželja je način življenja (Berce Bratko, 1995). Način življenja je regionalno in lokalno pogojen. Obsega ves materialni (fizični) prostor, socialno, kulturno in psihološko delovanje človeka. Sestavine kulturne identitete zadevajo (Barbič, 2005):

- materialno kulturno: naravno okolje, kulturno krajino, naselja, stavbno dediščino;
- duhovno kulturo: jezik, domače obrti, kulinariko, glasbo, plese, ljudsko umetnost, literaturo;
- in specifičen način življenja: delovni ritem, pogostejši in specifični stiki med ljudmi, medsebojna pomoč in sodelovanje, tradicije in običaji.

Kulturno istovetnost posameznika/skupine oblikujejo tradicija oz. dediščina in sodobne stvaritve, s katerimi se posameznik/skupina istoveti, se pravi, da jih pojmuje kot del lastne

kulture (Izhodišča ..., 2000: 114). Dediščina nam pomeni sestavine načina življenja, ki so bile značilne za pretekla obdobja. Razlika med tradicionalnimi in sodobnimi kulturami je v tem, da je danes 'genius loci' demistificiran. Sodobna tehnologija, ki je odprla niz novih možnosti izrabe prostora, je v dobršni meri presegla omejitve, ki jih je človeku tisočletja postavljala narava, obenem pa je tudi presegla omejitve, ki so skozi tisočleten kontinuiran razvoj v harmoniji z naravo konstituirali 'genius loci'. To se danes kaže v degradaciji prostorske strukture in izgubi identitete prostora (Vahtar, 1991).

Do konca druge svetovne vojne ter v prvem desetletju po njej so bili glavni nosilci kulturne identitete slovenskega podeželja kmetje (Barbič, 2005). Potem se je začelo podeželje vse bolj urbanizirati in zaradi premajhnega poudarka na raziskovanju kulturne identitete se je podeželsko okolje v veliki meri degradiralo. Vendar Barbičeva (1995) navaja, da so v 90-ih letih prejšnjega stoletja v Nemčiji ugotovili, da je mogoče kulturno identiteto razvijati in ohraniti v večji meri le na podeželju, saj so njihova mesta že kozmopolitanska in je veliko težje govoriti o neki izraziti identiteti, razpravljati je mogoče le o gospodarski specializaciji posameznih mest.

Vsekakor ima kulturna istovetnost velik pomen za celovit razvoj in urejanje podeželja. Načrt sodobnega razvoja mora upoštevati tudi dediščino, saj nam le-ta predstavlja modele, ki so bili v zgodovini že neštokrat preverjeni. Na njihovih osnovah je potrebno oblikovati nove rešitve in odkrivati nove možnosti (Bogataj, 1995). Smisel ohranjanja dediščine torej ni v konzerviranju ampak v procesu prilagajanja obstoječemu in nadaljevanju in razvijanju že uveljavljenih načel. Postopno odtujevanje od prvotnega je neizbežno, saj se spreminjajo človekove razmere bivanja in delovanja v določenem okolju. Vendar pa je v tem procesu potrebno zaznati izvirno, s čimer je ohranjen značilen prehod iz nekdanjega načina življenja – identitetni kontinuum (Banfi-Škrbec, 1997).

2.5.2 Vrste identitete

Berce Bratko v svojem delu *Kultura bivanja in kulturna identiteta* (1995) razlaga, da je kulturna identiteta vsota več identitet: prostorske, socialne, ekonomske in ožje kulturne identitete. Pomembno je krepiti vse razsežnosti kulturne identitete.

2.5.2.1 Prostorska identiteta

Prostorska identiteta se deli na regionalno in lokalno prostorsko identiteto. Regionalna prostorska identiteta je identiteta na ravni kulturne regije. Definira jo lokalna identiteta, sestavljena iz lokalne prostorske, socialne, ekonomske in ožje kulturne identitete. Regionalna identiteta na višji ravni je definirana s sistemom kulturnih vzorcev (Berce Bratko, 1995).

Lokalna prostorska identiteta je fizična identiteta prostora na lokalni ravni, to je na ravni naselja in naselju oziroma lokaciji pripadajoči krajini. Fizična identiteta je sestavljena iz morfologije naselja in krajine ter iz gradbene ali stavbne identitete, ki jo sestavljajo posamezni tipi stavb. Ti tipi so bodisi vrednote v prostoru bodisi problemi v prostoru. Kvaliteto lokalne identitete merimo z razvitostjo lokalno-prostorske identitete, razvitostjo stavbne identitete ter z gradbeno onesnaženostjo v prostorski enoti, za katero identiteto ocenjujemo (Berce Bratko, 1995).

Identiteta prostora je sestavljena iz treh medsebojno povezanih komponent. Te so (Berce Bratko, 1990: 225):

- fizične značilnosti ali pojavnost,
- dejavnosti ali funkcije in
- pomeni prostora ali simboli.

Sestavni del prostorske identitete je tudi arhitekturna identiteta določenega območja. Že arhitekt Rob Krier (cit. po Vahtar, 1991) je menil, da mora nova arhitektura graditi na tradicionalnem repertoarju svojega okolja. Le tako je mogoče s popolnoma individualnim oblikovanjem ohraniti in razvijati bogat kulturni zaklad. Temu mnenju se s stališča ohranjanja kontinuuma arhitekturne dediščine na podeželju pridružuje tudi Fister (1993), ki pravi, da če bi uspeli uveljaviti kontinuiteto identitete arhitekture v širšem smislu, torej tudi v okviru novozgrajenih stavb, bi nastala kvalitetna stavbna dediščina še naprej nosilec (merilo) vrednot in s tem tudi ne bi več obstajalo vprašanje o umestnosti ali neumestnosti vlaganja družbenih sredstev v njeno ohranjanje. Hkrati bi zagotovili tudi ohranitev in razvoj tistih delov tipologije arhitekturnega oblikovanja, ki so nosilci identitete kulturne krajine in kulturno-geografskih regij.

2.5.2.2 Socialna identiteta

Socialna identiteta pomeni poistovetenje prebivalcev s socialnim prostorom. Pomembna je za ustvarjanje socialnih mrež, v katere se povezujejo prebivalci (Berce Bratko, 1990). Prostor lahko predstavlja kulturno regijo ali pa naselje. Na regionalni ravni predstavljajo razvitost socialne identitete medkrajevni odnosi, na ravni naselja pa medsebojna razmerja kot so midsosedske odnosi in pomoč, prijateljski stiki na individualni ravni, ki so prvenstveno vezani na lokacijo in v prijaznosti do krajanov in tujcev (Berce Bratko, 1995).

Falk in Kilpatrick (2000) navajata podobne vire socialne identitete. Po njunih dognanjih so to samozavest prebivalcev, njihove norme, vrednote in vedenje ter vizija, zaupanje med ljudmi in predanost skupnosti

Kvaliteto socialne identitete merimo z razvitostjo socialne identitete v prostorski enoti. Kjer je socialna identiteta zelo razvita, tam se tudi prebivalci močno identificirajo z naseljem, v katerem prebivajo. Kvaliteta socialne identitete je odvisna od časa bivanja v prostoru, kvalitete socialnih odnosov in kakovosti življenja, ki jih omogoča območje v fizičnem, socialnem in kulturnem pomenu (stopnja poistovetenja je visoka, če se z območjem zelo in močno istoveti najmanj 40% prebivalcev) (Berce Bratko, 1990).

Da je identiteta vasi velikokrat mišljena kot poudarek posebnih značilnostih nekega kraja, manjkrat pa se tiče poistovetenja prebivalcev z vasjo - identifikacije z vasjo, ugotavlja Kovačičeva v delu Oblikovanje vaške krajine na primeru Rakitne (2003). Problem je v tem, da se ta vrsta identitete ne kaže nujno v fizični formi. Vsaj neposredno ne, je pa zelo občutljiva na spremembe. V fizični formi se delno izraža preko šol, kulturnih domov, cerkva idr. Velik izziv je, kako odkriti pot do razčlenbe te vrste identitete in najti mehanizme, ki bodo pomagali razvijati zavest o takšni vrsti identitete (Thwaites in Simkins, 2007).

2.5.2.3 Ekonomska identiteta

Ekonomska identiteta prostorske enote predstavlja skupek gospodarskih dejavnosti in znanje, ki je historično in trenutno značilno za prebivalce preučevanega območja. Tudi ekonomsko identiteto merimo z razvitostjo ožje gospodarske dejavnosti, njenim pomenom na lokalni, regionalni in celo nacionalni ravni, stopnjo organiziranosti in stopnjo stabilnosti oziroma poistovetenja (Berce Bratko, 1995).

2.5.2.4 Ožje kulturna identiteta

Ožje kulturna identiteta predstavlja ožjo kulturo prebivalcev enote. Ožja kultura je pojmovana antropološko in pomeni duhovno kulturo ali tiste dejavnosti, ki po statistični nomenklaturi sodijo v kulturo (gledališka, muzejska, glasbena dejavnost idr.⁸). Razvitost ožje kulturne identitete je kazalec ožje kulture prebivalcev območja oziroma enote proučevanja (Berce Bratko, 1995).

2.5.3 Pomen identitete v obnovi in razvoju vasi

Prostorska, socialna, ekonomska in ožje kulturna identiteta nam predstavljajo kriterije, po katerih lahko izkristaliziramo razlike med naselji. Ti kriteriji so hkrati osnova za razvoj naselij, z njimi je možno poudariti specifično tako problemov kot razvojnih prednosti naselij po regijah, hkrati pa lahko služijo kot kriteriji za celotno prenovu (Berce Bratko, 1995). Že Kevin Lynch (1960) poudarja pomen ohranjanja nekaterih kvalitativnih prostorskih elementov, pomembnih za njegovo identiteto, kot nosilcev njegove kontinuitete, saj jasna identiteta in kontinuiteta prostora v prebivalcih vzbujata pozitivne čustvene odzive s tem, da povečujeta občutek varnosti in pripadnosti nekemu prostoru.

Iz zgornjega odstavka sledi, da so glavni pomeni identitete prostora psihološki, ekonomski in nenazadnje tudi ekološki. Do enakega zaključka je prišla tudi Vahtarjeva (1991), ki je opredelila te pomene. Psihološki pomen identitete prostora ima po njenih ugotovitvah dva vidika. Pri prvem gre predvsem za lažjo berljivost – čitljivost prostora, če ima ta jasno izraženo identiteto, kar je pomembno za boljšo koncentracijo v prostoru in s tem večji občutek varnosti. Pri drugem vidiku pa gre predvsem za identifikacijo človeka s prostorom.

Ekonomske je identitete prostora pomembna zato, ker bo zaradi vse večje konkurence posel cvetel samo, če bodo ljudje prihajali in kupčevali, prihajali pa bodo le, če jim bo lepo. Trendi v razvitem svetu kažejo, da se zaradi vse večje terciarizacije proizvodnje in vse bolj čistih tehnologij delovna sila ne seli več tja, kjer je dovolj dela, temveč se proizvodnja seli tja, kjer so ljudje, ti pa se selijo tja, kjer jim je lepo predvsem zaradi višje kvalitete bivanja.

Nazadnje avtorica omenja še ekološki pomen ohranjanja identitete prostora. Tako kot ima iz psihološkega vidika ohranjanje kulturne identitete velik pomen za družbeno skupnost pa ima ohranjanje naravne identitete prostora velik pomen za ekološko stabilnost naravnih sistemov. Ohranjanje identitete naravnega prostora obenem pomeni tudi skrb za zdravo naravno okolje.

Potrebno se je zavedati, da obstajajo pozitivne in negativne identitete, ki so splet subjektivnih ocen, vendar se jasno odražajo v prostoru, zavesti in družbi. Potrebno je najti

⁸ Več informacij na spletni strani Statističnega urada Republike Slovenije:
http://www.stat.si/tema_demografsko_kultura.asp

poti za dviganje identitete tam, kjer je negativna ali pa malo pod kritično mejo ter vzdrževati pozitivno identiteto, da ne izgubi na kvaliteti (Berce Bratko, 1995). S tega stališča je zanimiv sledeči podatek. Za območje naše države je bila izdelana karta ohranjenosti prostorske identitete. Na njej so bila označena območja različnih kategorij ohranjenosti identitete prostora. Po izbranih ocenah je bilo ugotovljeno, da se je od leta 1993 do 2000 zmanjšala površina zelo pomembne srednje kategorije ohranjenosti identitete za 10%, za naslednje desetletno obdobje pa je mogoče pričakovati naslednjih 10-15% izgub kakovostne kulturne krajine (Fister, 2007).

Berce Bratko (1990) ugotavlja, da raziskave identitete, tako prostorske kot tudi socialne, zastarijo v treh do petih letih. Odvisno od kvalitete in intenzivnosti razvoja območja. S takšnim pristopom bi bilo mogoče preprečiti nastanek problema nekontinuirane identitete. Primer prekinitve vezi med preteklostjo in sedanostjo opisujeta Thwaites in Simkins (2007). Pri analizah obstoječega stanja in problemov povezanih z identiteto vasi Kirby Hill (Velika Britanija) je zaslediti, da je bil v zadnjih 30 letih značilen kmetijski karakter vasi uničen do te mere, da je od ponosne zgodovine kraja in njegove podeželskosti ostalo le nekaj starejših koč, stanovanjskih hiš, gospodarskih objektov in cerkev, ki so raztresene po sub-urbani matrici poselitve. Urbanizacija je resno ogrozila skromen ostanek nekdanje identitete prostora.

2.6 KAKOVOST ŽIVLJENJA NA VASI KOT VSEBINA RAZVOJA PODEŽELJA

Glavni cilj vseh trenutno veljavnih dokumentov na temo razvoja podeželja v Sloveniji je izboljšanje kakovosti življenja prebivalcev na podeželju. Na ravni razvoja podeželskih naselij – vasi to pomeni omogočiti tamkajšnjemu prebivalstvu boljše možnosti pridobivanja dohodka v povezavi s kmetijstvom, povečati zaposlovanje, urediti ceste in drugo infrastrukturo, skratka zagotoviti ljudem na podeželju enakovredne življenjske pogoje kot meščanom, ali vsaj omiliti razlike v kakovosti bivalnega okolja med mestom in podeželjem, saj povsem enakih pogojev ni mogoče uresničiti.

Kakovost življenja prebivalcev podeželskih območij v osnovi temelji na gospodarskih dejavnostih in dohodku ter mora biti v enaki meri uresničljiva prebivalcem podeželja in mest (Černič Istenič, 2008). Urbani način življenja je najhitreje prodiral v tista podeželska območja, katerih prebivalci so kombinirali kmetovanje z zaposlitvijo in drugimi oblikami plačanega dela in so dnevno potovali med krajem bivanja ter krajem zaposlitve – mestom. Pomanjkanje časa za osebne stike, tako v različnih oblikah pritožnih dejavnosti kot tudi v okviru medsebojne pomoči pri različnih delovnih opravilih, je osiromašilo vaše skupnosti in povzročilo osamljenost kmečkih družin, ki se vse bolj zapirajo v lastne okvire. Skupne dejavnosti vaščanov zamenjujejo gledanje televizije, poslušanje radia in branje časopisov, medtem ko se skupne zadeve v vse večji meri urejajo prek formalnih kanalov in vse bolj redko v neformalnih skupinah (Prihodnost ..., 1991).

Osebnosti in sodelovanje med prebivalci vasi vodijo do visoke stopnje zaupanja med njimi ter do višje identifikacije posameznika z okoljem, v katerem živi. Socialni kapital na vasi predstavlja temelj uspešnosti izvedbe razvojnih projektov. Mavrijeva (2008) v magistrskem delu razlaga, kako velik pomen ima lokalno prebivalstvo pri načrtovanju razvojne strategije nekega podeželskega območja. Najbolj uspešni so tisti projekti, ki temeljijo na medsebojnem sodelovanju strokovnih institucij in lokalnega prebivalstva. Najbolj uspeli so tisti projekti, ki so zastavljeni 'od spodaj navzgor': od iniciative lokalnega

prebivalstva navzgor. Če ni prisotnega prispevka lokalnega prebivalstva, ne pomagajo niti še tako dobro pripravljeni razvojni načrti.

2.6.1 Opredelitev pojma kakovost življenja

S pojmom kakovost življenja se je ukvarjalo že mnogo avtorjev. Pojem je težko enoznačno opredeliti, saj ima kakovost življenja več komponent. V literaturi je bilo ob pojmu kakovost življenja (quality of life) pogosto zaznati tudi pojem kakovost bivanja (quality/level of living). Najlažje je bilo dilemo rešiti z večjezično terminološko zbirko Evroterm, katere skrbništvo vodi Služba za prevajanje, tolmačenje, redakcijo in terminologijo pri Generalnem sekretariatu Vlade Republike Slovenije. V tej zbirki sta pojma poenotena, torej pojmujeta eno in isto stvar. Po zbirki Evroterm je kakovost življenja definirana na sledeč način: kakovost življenja je večinoma stvar osebnega izbora in doživetja, vendar se prekriva s socialnim konceptom blaginje. Na splošno je poudarek na količini in razporeditvi javnih dobrin, kot so zdravstveno varstvo, socialne službe, varstvo pred kriminalom, uravnavanje onesnaževanja, ohranjanje pokrajine in zgodovinskih mest⁹.

Zgornjo opredelitev kakovosti življenja lahko povežemo z ugotovitvijo iz zbornika Pristop k razvoju podeželja (1991), ki zagotavljanje kakovosti življenja kot cilja razvojnega projekta opredeljuje na dveh ravneh. Prva raven predstavlja raven posameznika in družine, kateri je potrebno zagotoviti dohodek/ekonomsko varnost, socialno varnost, priložnosti dejavnosti ter sodelovanje/participacijo pri odločanju. Druga raven predstavlja raven naselja, podeželske skupnosti, kjer pa kakovost življenja terja razvito tehnično infrastrukturo (prometna, energetska, vodna, komunalna infrastruktura), socialno infrastrukturo (zdravstvo, šolstvo, otroško varstvo) ter kulturno in športno infrastrukturo.

Kakovost življenja na ravni posameznika ni tako lahko opredeljiva kot kakovost življenja celotne lokalne skupnosti. S tem problemom se je podrobneje ukvarjala tudi Černič Isteničeva (2000). Iz njenega preučevanja je razvidno, da različni avtorji ločijo objektivne in subjektivne kazalce kakovosti življenja, npr. dohodek in zaposlenost od zadovoljstva posameznika na različnih področjih, kot so zakon, delovno mesto, izkoriščanje prostega časa idr. Podobno kakovost življenja pojmuje tudi Allardt (1976).

Allardt koncept kakovosti življenja opisuje s pojmom blaginja in zadovoljstvo. Blaginja je vezana na kakovost bivanja. Ta temelji na človekovih potrebah materialnega izvora. Predstavlja vire, s katerimi si lahko ljudje svoje življenje urejajo in ga nadzorujejo. Med take vire sodijo dohodek, delovno mesto, stanovanje idr. Na drugi strani je zadovoljstvo, vezano na kakovost življenja. Zadovoljstvo predstavlja subjektivno raven doživetja in doživljanja. Temelji na odnosih med ljudmi v skupnosti. Kakovost življenja se torej v konceptu »dobrega počutja« povezuje s potrebami, katerih zadovoljitev se nanaša na medosebne odnose in potrditev ter doživetje, kako se posameznik čuti zadovoljen v skupnosti. Na podlagi teh ugotovitev Allardt loči tri skupine človekovih osnovnih potreb (Allardt, 1976: 232):

- potrebe, ki se nanašajo na materialne in neosebne vire (delovno mesto, zdravje, izobrazba ...);

⁹ <http://evroterm.gov.si/>

- potrebe, ki se nanašajo na ljubezen, prijateljstvo in solidarnost (vzorci druženja, navezanost na družino, skupnost ...);
- potrebe v smislu samo-dopolnjevanje (potrditev) (preživljanje prostega časa, politična dejavnost, osebni ugled ...).

Na podobni klasifikaciji človekovih potreb je bila zasnovana tudi prva evropska raziskava o kakovosti življenja (Quality of life ..., 2004). Kakovost življenja so ocenjevali v šestih sklopih: zaposlitev, gospodarski viri, gospodinjstva in družina, življenje v skupnosti in družbeno udejstvovanje, zdravstvo in zdravstvena oskrba ter znanje in izobrazba. Koncept kakovosti življenja je, podobno kot navaja Allardt, temeljil na treh ugotovitvah, in sicer, da kakovost življenja temelji na življenjski situaciji posameznika in da je kakovost življenja več-dimenzionalna, saj obsega različna področja, ki jim je potrebno prilagajati merilo opazovanja. Tretja ugotovitev pa pravi, da se kakovost življenja meri tako z objektivnimi kot s subjektivnimi kazalci, kajti le tako je mogoče dobiti celotno sliko.

Zgornje definicije in koncepti kakovosti življenja kažejo na to, kako pomembna je subjektivna komponenta. Če so na voljo sredstva, da se zadovoljijo potrebe, ki so po Allardtovem konceptu vezane na materialne in neosebne vire, še ne pomeni, da bo s tem izboljšana splošna kakovost življenja na vasi. Dejavnost prebivalcev podeželske skupnosti, ali drugače rečeno njihovo družbeno udejstvovanje je ključnega pomena. Bolj je neko območje dejavno, tem višjo ima oceno kakovosti bivanja. Socialna identiteta prebivalcev je zelo visoka v območjih, kjer prebivalci ocenjujejo, da je kakovost življenja v naselju visoka (Berce Bratko, 1990; Wir machen mit ..., 2008).

2.6.2 Urbano-ruralne razlike

Izboljšanje kakovosti življenja v vaseh pomeni zagotovitev podobnih življenjskih pogojev kot v mestu. Preden sledi pregled razlik v kakovosti življenja na vasi in v mestu, torej na podeželju in v mestih, je potrebno opredeliti pomen podeželja.

Splošna opredelitev podeželja pravi, da podeželje obsega območja bolj ali manj neokrnjene narave, v kateri najdejo svoj življenjski prostor tudi številne rastlinske in živalske vrste, kar zaradi izjemne biološke raznovrstnosti še povečuje vrednost tega prostora in predstavlja izjemne doživljajske in rekreacijske potenciale. Povezanost z gospodarsko rabo tal tem območjem daje še poseben pečat, ki ga ne moremo enačiti z značilnostmi urbanih območij (Kovačič in sod., 2000).

Bolj formalno opredelitev podeželja predstavlja OECD-jev koncept, ki opredelitev podeželskih in mestnih območij uporablja za razvrščanje statističnih regij enote NUTS 3. Edino merilo za določitev podeželskih območij je gostota prebivalstva, vendar na dveh različnih hierarhičnih ravneh – na lokalni (NUTS 5) in regionalni (NUTS 3). Na lokalni ravni so kot podeželske občine opredeljene tiste, ki imajo manj kot 150 preb./km². Na regionalni ravni (NUTS 3) se prostorske enote razlikujejo po stopnji ruralnosti glede na delež prebivalstva v posamezni regiji, ki živi v podeželskih občinah. Glede na to OECD loči tri tipe regij: pretežno ruralne regije (več kot 50 % prebivalstva posamezne regije živi v podeželskih občinah), zmerno ruralne regije (delež prebivalstva, živečega v podeželskih občinah, obsega 15–50 % prebivalstva posamezne regije) in pretežno urbane regije (v ruralnih občinah živi manj kot 15 % prebivalstva posamezne regije). Glede na podano

definicijo o podeželskih območjih, nobena izmed slovenskih statističnih regij na ravni NUTS¹⁰ 3 ne sodi v tip pretežno urbanih regij (Projekt ..., 2010).

Podeželje zaradi še ohranjenih naravnih in družbenih vrednot postaja vse privlačnejši življenjski prostor. V preteklosti, predvsem v 80-ih in 90-ih letih prejšnjega stoletja in še prej je šlo za strategijo izenačevanje življenjskih razmer med mestom in podeželjem tako, da so gradili obrate, komunalno infrastrukturo idr. (Prihodnost ..., 1991). Danes prebivalci mest spoznavajo novo kakovost bivanja na podeželju. Značilno je t.i. vračanje na vas (Karlovesek Debelak in sod., 1980) v obliki pridobivanja sekundarnih stanovanj - vikendih. Takšne migracije postavljajo na laž trditev, da je kot pogoj za kvalitetno bivanje najvažnejša predvsem stopnja urbaniziranosti (ceste, infrastruktura ...). Vse bolj postaja pomembna poleg materialne in tehnične tudi vsebinska (človeška) komponenta bivalnega okolja.

Mayer (1964, cit. po Etnološka topografija ..., 1976) je to opazil že mnogo prej. V svojem delu je zapisal, da je osnovna značilnost različnih skupin podeželskega prebivalstva v nasprotju z mestnim v njihovih tesnejših medsebojnih odnosih in v neposrednem odnosu do zemlje. Podobno mnenje imata tudi Barbičeva (2005) in Hribernik (1991). Avtorja ugotavljata, da je prav ohranjanje in razvijanje pristnega medsebojnega sodelovanja med člani vaške skupnosti eden od pomembnih elementov kvalitete in prednosti življenja na vasi, v nasprotju z večjo odtujenostjo in dehumaniziranostjo urbanega življenja. Barbičeva še navaja, da vidijo prebivalci mest kakovost življenja na vasi v prostorski neutesnjenosti in življenju v naravnem in manj onesnaženem okolju. Hkrati dodaja, da nekateri prebivalci mest, posebej tisti, ki niso integrirani v neposredno urbano okolje, cenijo kulturo podeželja zaradi njene celovitosti in zaradi načina življenja na podeželju, v katerem se spoštuje narava in kulturna dediščina.

V drugi literaturi (Fikfak, 1997; Marinko, 1983; Izhodišča ..., 1995) se pojavijo še nekatere druge ugotovitve o tem, kaj na vasi pripomore k izboljšanju kakovosti življenja v nasprotju z mestom. K boljši kakovosti življenja na vasi tako prispevajo še dobri pogoji za rekreacijo in preživljanje prostega časa, zdravo okolje, atraktivna krajina, možnosti za osebni prispevek in vpliv na življenje skupnosti ter ohranjen vaški ambient, ki se harmonično vključuje v krajino. Prebivalci mest, ki se preselijo na podeželje, koristijo tudi prijetnosti bivanja v malem merilu v stiku z naravo, kjer hkrati niso odvisni od materialne navezanosti na zemljo.

Zanimiva je primerjava med zgoraj navedenimi ugotovitvami slovenskih avtorjev in rezultati raziskave v Veliki Britaniji. V knjigi *Studying cultural landscapes* (2003) je opisana raziskava, ki so jo konec 80-ih let prejšnjega stoletja izvedli v šestih vaseh podeželskega Lanchesterja in srednjega Devona v severozahodni in jugovzhodni Angliji. Priseljencem iz mesta so zastavili vprašanja, zakaj so se preselili iz mesta in kaj jim je na vasi všeč. Odgovore so razvrstili v značilnosti, ki se nanašajo na prostorsko strukturo in socialne značilnosti. Med prve sodijo naslednje ugotovitve:

- Priseljenci se ne počutijo več utesnjene v prostoru. Vas je bolj prilagojena človekovim merilom kot mesto.
- Na vasi je bolj čisto okolje kot v mestu. Zrak je manj onesnažen.

¹⁰ NUTS – Nomenclature of territorial units for statistics

- Vas ima večjo estetsko vrednost. Vladajo bolj kvalitetni pogledi.
- Okolje je bolj naravno kot v mestu. Več je živalskih in rastlinskih vrst.

Med socialne značilnosti vasi spadajo ugotovitve kot:

- Na vasi je jasno urejen življenjski prostor, ki je prilagojen socialni strukturi prebivalcev.
- Način življenja je bolj umirjen. Občutek pritiska okolice je manjši.
- Na vasi je bolj izrazita socialna identiteta. Občutek skupnosti in bolj osebni stiki potrjujejo dejstvo, da je manjše bolj idilično.
- Na vasi je manj kriminala in vandalizma. Priseljenci se počutijo bolj varne, kot bi se v mestu.
- Okolje na vasi je primernejše za življenje družin in za vzgojo otrok.

Iz ugotovitev te raziskave oz. odgovorov je mogoče predpostaviti, da so razlike v načinu življenja in s tem tudi v kakovosti življenja med urbanim in ruralnim okoljem podobne povsod po Evropi. Raziskava o kakovosti življenja na vasi in v mestih v Evropi (Shucksmith, 2006: 47) tudi navaja, da so razlike v kakovosti življenja večje v državah z nižjim BDP¹¹. V državah EU, ki imajo višji BDP, so prebivalci podeželja skoraj enako zadovoljni z življenjem kot prebivalci urbanih okolij, v državah z nižjim BDP pa so prebivalci urbanih okolij bolj zadovoljni z življenjem kot prebivalci na podeželju.

Razlog za takšne razlike je v urbanizaciji podeželja, ki ima v državah z višjim BDP višjo stopnjo. Urbanizacija v tem primeru pomeni predvsem tiste pridobitve, s katerimi sedanji čas bogati življenje v ruralnem naselju (Marinko, 1983). Kazalci urbanizacije, pomembni za življenje v ruralnem naselju, so predvsem:

- osnovne moderne institucije (šola., trgovina, krajevni urad ...);
- število prebivalcev vasi
- oddaljenost od drugih naselij (vsakodnevni stiki kažejo na odprtost, redki stiki z drugimi naselji kažejo na izolacijo);
- odnosi med prebivalci;
- družbeni in osebni standard (za družbeni standard je dober pokazatelj infrastrukturna opremljenost in institucije, za osebni standard pa predvsem stanovanje in različni gospodinjstvi in gospodarski pripomočki);
- participacija v družbeno-političnem sistemu (je zaželen in nujen);
- emocionalna navezanost na domači kraj in zemljo (najbolje izražena v % mlajše generacije, ki ostaja na vasi).

2.6.3 Izboljšanje kakovosti življenja na vasi

S ciljem izboljšanja kakovosti življenja na podeželju oz. v vaseh je nastalo mnogo programov razvoja podeželja. Za obravnavano območje je smiselno pregledati ukrepe za izboljšanje kakovosti življenja treh dokumentov na državni, regijski in občinski ravni.

¹¹ Bruto domači proizvod: Ves proizvod v obliki blaga in storitev, ki ga pridela neko nacionalno gospodarstvo v danem časovnem obdobju, ponavadi v enem letu, določeno je s tržnimi cenami. Predpona bruto zato, ker ne vzamemo nobenega dobička za vrednost izmenjanih kapitalnih dobrin. (Evroterm, 2010)

Dokument državne ravni je PRP 2007-2013, regijsko raven pokriva LRS LAS 'Od Pohorja do Bohorja', občinsko pa Program razvoja kmetijstva in podeželja Občine Šentjur 2009-2013 (PRKP Šentjur 2009-2013, 2007).

PRP 2007-2013 opredeljuje ukrepe za izboljšanje kakovosti življenja bolj splošno. Velik poudarek je na tem, da je za prebivalce in podjetja na podeželju pomembna razvitost in dostopnost infrastrukture (Program razvoja podeželja ..., 2007). Politika razdelitve finančne pomoči za izboljšanje kvalitete podeželja je tako usmerjena v obnovo in razvoj vasi in v ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja. Ukrepi, ki bodo deležni finančne pomoči s strani države in EU, obsegajo torej urejanje površin v podeželskih naseljih, ki služijo skupnim namenom in potrebam skupnosti (urejanje vaških jeder, infrastrukturnih povezav znotraj in med naselji ...) ter obnovo kulturne in etnološke dediščine na podeželju v vseh sferah (muzeji, ureditev tematskih poti ...).

Bolj natančno so ukrepi za izboljšanje kakovosti življenja določeni v LRS LAS 'Od Pohorja do Bohorja'. Strategija je zasnovana na cilju krepitve gospodarske moči območja in njegove prepoznavnosti na podlagi trajnostnega razvoja ter dobrih pogojev za delo in kvalitetno življenje. Upoštevano je bilo dejstvo, da na kvaliteto bivanja močno vpliva stopnja razvitosti različnih družbenih dejavnosti, razvitost družbenih dejavnosti pa vpliva na konkurenčnost območij pri pridobivanju novih naložb, perspektivnih kadrov in turistov. Z ustrezno kakovostjo življenja prebivalcev je moč ohraniti poseljenost podeželja.

LRS za izboljšanje kakovosti življenja predvideva razvoj fizične in družbene infrastrukture. Razvoj družbene infrastrukture vključuje gradnjo in obnovo družbene infrastrukture (šol, vrtcev, knjižnic, domov, igrišč, večnamenskih prostorov itd.). Izboljšanje fizične infrastrukture na območju LAS 'Od Pohorja do Bohorja' pa vključuje naslednje dejavnosti (Lokalna razvojna strategija ..., 2007: 84):

- izgradnja in prenova kanalizacijskih sistemov in čistilnih naprav,
- izgradnja in prenova vodovodnih sistemov ,
- izvajanje rednega odvoza odpadkov, ureditev ekoloških otokov, uveljavitev ločenega zbiranja odpadkov ,
- izgradnja sistemov, ki izkoriščajo obnovljive vire energije
- in osveščanje prebivalcev o okoljskih vprašanjih.

Najbolj podrobno so ukrepi za izboljšanje kakovosti življenja na obravnavanem območju opredeljeni v PRKP Šentjur 2009-2013. Glavni strateški cilj tega dokumenta je izboljšati kakovost življenja prebivalcev z ohranjanjem obstoječih ter razvijanjem novih dejavnosti, ki temeljijo na prednostih območja ter z izboljšanjem gospodarske in komunalne infrastrukture ustvariti pozitiven ugled območja.

Z analizami območja občine Šentjur je bilo v PRKP Šentjur 2009-2013 ugotovljeno, da je trenutno stanje na področju kmetijstva dokaj slabo tudi zaradi velikega deleža starejšega prebivalstva, ki samo ne zmore obdelovati površin, medtem ko pretežni del mladih odhaja v mestna središča, ker v kmetijstvu ne vidijo priložnosti zase ter ustreznega delovnega mesta, ki bi jim omogočilo kvalitetno življenje. Dokument PRKP Šentjur 2009-2013 je razdeljen na pet programskih področij in čeprav se eno izmed njih direktno nanaša na kakovost življenja na podeželju, je v vsakem programskem področju omenjeno, kako bo vplivalo na kakovost življenja. Da bodo izkoriščene priložnosti podeželja, ki lahko bistveno vplivajo na večjo kakovost življenja posameznika, morajo biti v okolju razvite posebne

podlage oz. ustrezna razvitost ter dostopnost infrastrukture, ki omogoča razvoj izven službenih dejavnosti. Z ureditvijo ter dodajanjem vsebine opuščenim objektom na podeželju bodo večje možnosti za razvoj različnih storitev in dejavnosti, ki bodo povečale privlačnost ter prispevale k zmanjšanemu odseljivanju z območja. V potencialne produkte podeželja se vključujeta tudi šport in kultura. Potrebno je urediti tudi parkovno–rekreacijske površine, ki prispevajo k razvoju turizma na podeželju. K izboljšani kakovosti življenja bo veliko prispevalo tudi spodbujanje sodelovanja med različnimi sektorji in dejavnostmi društev.

V program številka 2 (Kakovost življenja na podeželju) so vključeni tudi trije projekti, ki so in še bodo veliko prispevali k izboljšanju kakovosti življenja v obravnavani vasi Lopaca in KS Prevorje na sploh. Prvi projekt obsega vlaganje v objekt podružnične osnovne šole Prevorje, drugi v ureditev športnega centra Prevorje tretji pa v ureditev vaškega jedra Lopace.

Izboljšanje kakovosti življenja na vasi je pomembno področje razvoja podeželja in je izredno sistematično urejeno. Iz zgornjih odstavkov je slutiti rdečo nit, ki povezuje vse dokumente – od specifičnega na občinski ravni, do splošnih smernic na državni ravni. Tako postavljena logika urejanja podeželja je edino smiselna in najbolj učinkovita. Posamezni projekti pa seveda ne bodo uspešni, če na vasi ne bo ljudi, ki bi te pridobitve koristili. Zato je smiselno pred izvedbo določenih projektov preveriti stanje socialnega kapitala na območju.

2.6.4 Socialni kapital

Adam in Rončević (2004: 219) trdita, da je ena ključnih ovir za doseganje večje systemske konkurenčnosti Slovenije še vedno nezadostna raven socialnega kapitala v obliki generaliziranega zaupanja, kooperacije in samoorganizacije. Ta primanjkljaj je posebej opazen v tistih komponentah, ki zahtevajo intenzivnost komunikacije in posebne rešitve, ki temeljijo na spontani sociabilnosti. Teza, ki jo avtorja postavljata, opredeljuje pojem socialni kapital in hkrati poudarja, da je kooperacija ključna določilnica socialnega kapitala. Če se medsebojno sodelovanje ne zgodi, se tudi socialni kapital ne aktivira (Falk in Kilpatrick, 2000).

Koncept socialnega kapitala pa ne zajema le zgornjih ugotovitev. Definicija pojma socialni kapital je zelo težavna zadeva, saj se lahko uporablja za različne namene raziskav. Velikokrat avtor določene raziskave poskuša razložiti intelektualen izvor koncepta socialnega kapitala, njegovo različno uporabo in nerešena vprašanja. Nato se zgodi, da avtor sprejme eno definicijo, h kateri doda še svojo in posledično razpolagamo z ogromno bazo definicij (Adam in Rončević, 2004). Večina avtorjev soglaša s Colemanovo formulacijo, da gre pri socialnem kapitalu za ukvarjanje z določenimi vidiki družbene strukture (cit. po Adam in Rončević, 2004). V socialnem kapitalu se na splošno kažejo ponavljajoči socialni vplivi med posamezniki in skupinami, iz katerih izvirajo socialno zaupanje in norme ter vzpostavitve socialne mreže (Coleman, 1988 cit. po Arnason in sod., 2005; Fukuyama, 1995, cit. po Arnason in sod., 2005).

Socialni kapital sestoji iz dveh vidikov – kulturnega in strukturnega. Prvi se nanaša na norme, vrednote in zaupanje, drugi pa na omrežja formalnih in neformalnih kontaktov in odnosov (Falk in Kilpatrick, 2000). Avtorja dodajata, da kontakti in odnosi prispevajo k splošni kvaliteti bivanja posameznika in skupnosti, gre torej za pospeševanje sodelovanja

za skupno korist. Prav takšna pa je tudi definicija, ki jo postavlja Putnam (1993, cit. po Arnason in sod., 2005) in Evroterm. Putnam navaja, da predstavlja socialno mreženje v obliki raznih združenj in organizacij t.i. »lepilo«, ki vzdržuje stike med ljudmi. Skupnost je tista, v katero se socialni kapital zbira, skozi socialna mreženja pa se socialni kapital aktivira in postane uporaben. Prebivalci tvorijo trdno skupnost, kadar je v prostoru stabilno prebivalstvo, ki ne odhaja in kadar je kontinuiteta bivanja visoka – npr. vsaj 40 % prebivalcev živi na območju vsaj 10 let (Berce Bratko, 1990).

2.6.4.1 Merjenje socialnega kapitala

Raziskovalci socialni kapital največkrat merijo s stopnjo zaupanja in sodelovanja v različnih družbenih skupinah oziroma z razširjenostjo nevladnih organizacij. Mere socialnega kapitala so lahko različne dimenzije, ko so: mreže, vrednote in norme, stopnja izraženega zaupanja, članstvo v društvih ter obseg socialnih vezi. Socialni kapital lahko merimo kot neodvisno ali odvisno spremenljivko, npr. kot razlog za določene rezultate ali pa kot posledico določenih dejavnosti.

Putnam (1993, cit. po Arnason in sod., 2005) je socialni kapital meril s pomočjo intenzitete vključenosti v skupnost, deležem sodelovanja na volitvah, z vključenostjo v prostovoljnem delu, s pogostostjo neformalnega druženja (obiskovanje sosedov in prijateljev) in z izraženo stopnjo zaupanja. Stopnja zaupanja je običajno merjena z izražanjem splošnega zaupanja ljudem, občasno pa tudi kot zaupanje v institucije. Putnamov način merjenja socialnega kapitala zajema najbolj širok spekter kazalcev. Drugi raziskovalci imajo zasnovan bolj specifičen način, ki v grobem obsega zaupanje ali aktivno participacijo ali oboje skupaj.

Fukuyama (cit. po Arnason in sod., 2005) tako uporablja enostaven pristop, ki zajema merjenje splošnega zaupanja v družbi v vseh njenih delih. Na drugi strani pa se poslužuje tudi merjenja socialnih disfunkcij (delež kriminala, ločitev, zlorabe drog, samomorov ...), s katerimi meri negativen socialni kapital (Mavri, 2008). Zanimiv je pristop, uporabljen v raziskavi Arnasona in sod. (2005), kjer socialni kapital merijo glede na kvaliteto dejanskih socialnih mrež. Adam in Rončević (2004) v raziskavi razvojnega potenciala socialnega kapitala pa merita socialni kapital s pomočjo rezultatov Svetovne raziskave vrednot (1995) in Evropske raziskave vrednot (1999). Za kazalce socialnega kapitala izbereta generalizirano zaupanje po državah in aktivno članstvo ter neplačano delo v prostovoljnih organizacijah, pri čemer generalizirano zaupanje predstavlja delež respondentov, ki verjamejo, da lahko ljudem na splošno zaupajo (Adam in Rončević, 2004).

2.6.4.2 Vezivni ('bonding') in premostitveni ('bridging') socialni kapital¹²

Glede na povedano socialni kapital opredeljujemo kot prisotnost sodelovanja, zaupanja in povezanosti med lokalnimi prebivalci podeželskih skupnosti. Hkrati s tem socialni kapital pojmuje tudi kot sposobnost vključevanja prebivalcev lokalnih skupnosti v širše socialne mreže na občinski, regionalni, nacionalni in celo mednarodni ravni. Socialni kapital je torej dvodimenzionalen. Vezivni socialni kapital predstavlja odnose med prebivalci znotraj neke vaše skupnosti. Gre za zaupanje, povezanost, vrednote in norme v neki skupnosti. Na drugi strani premostitveni socialni kapital pomeni vezi med posamezniki, ki presegajo neko določeno skupnost in člane skupnosti (Callois in Aubert, 2007).

¹² prevod iz angleške literature je povzet po Adam in Rončević (2004).

Vezivni socialni kapital je zaznamovan s trdnimi vezmi. premostitveni pa s šibkejšimi, ki omogočajo dostop do novih virov (npr. informacij, povezav). Premostitveni je osnova za pridobivanje novih idej in priložnosti, vendar pa v osnovi ni tako zanesljiv in trden kot vezivni. Vezivni ima lahko tudi negativen učinek. Na eni strani lahko odlično reši probleme skupnega delovanja, na drugi strani pa lahko privede do zarot, slabenja spodbud in tudi diskriminacije. Zato je pomembno, kako socialni kapital pojmuemo, saj ima lahko negativen in pozitiven učinek (Callois in Aubert, 2007).

Tako kot vezivni socialni kapital, ima lahko ima tudi premostitveni svoje prednosti in slabosti. Dejstvo je, da vedno boljša komunikacijska infrastruktura omogoča in spodbuja stike prebivalcev podeželja z zunanjim svetom ter izmenjavo informacij, izkušenj in vrednot. Mavrijeva (2008) navaja, da so zato lokalne kulturne identitete vse manj trdne in vse bolj ohlapno opredeljene. Ruralne spremembe so vse bolj dovzetne za spremembe. Na drugi strani Zupančičeva (2005) v svojem diplomskem delu ugotavlja, da povečana povezanost na globalni ravni ne odpravlja lokalnosti oz. lokalne identitete. S povezovanjem se povečuje konkurenca. Mlinar (1994, cit. po Zupančič, 2005) navaja, da se v vsakem kraju in na vsaki lokaciji začnejo razvijati posebne ali celo edinstvene značilnosti, ki predstavljajo njegove geografske in zgodovinske danosti. Uveljavljajo se teritorialne oz. lokacijske posebnosti, ki ne temeljijo več (le) na danostih, temveč predstavljajo zavestno, načrtno izgrajevanje posebnosti s ciljem povečati njihovo atraktivnost oz. njihove kompetitivne prednosti.

Callois in Aubert (2007) razlikujeta tri tipe premostitvenega socialnega kapitala. Prvega predstavljajo vezi, ki jih s sabo prinesejo/odnesejo priseljenci v skupnost ali pa ljudje, ki so se izselili iz skupnosti. V drug tip spadajo vezi, ki se tvorijo med posamezniki na ravni gospodarstva, v tretji tip pa spadajo vezi, ki jih tvorijo politično angažirani posamezniki (npr. politiki, poslovneži) skupnosti. Avtorja poudarjata še, da je potrebno več pozornosti nameniti premostitvenemu socialnemu kapitalu kot močnejšemu razvojnemu dejavniku.

Velik pomen pri gradnji socialnega kapitala imata odseljevanje in priseljevanje. Odseljevanje aktivnega prebivalstva odvzema lokalni skupnosti bazo za vitalno ohranitev obstoječega fonda socialnega kapitala. Na drugi strani lahko na fond socialnega kapitala negativno vplivajo tudi priseljenci. Če se priseljenci ne integrirajo v vaško skupnost, se z njo ne poistovetijo, narašča anonimnost. Medsebojni odnosi se ne vzpostavijo. Take vasi se spreminjajo v spalna naselja. Vse to lahko povzroči razpad vaške skupnosti, ki je temeljna značilnost in kakovost življenja na podeželju (Kovačič, 1995, cit. po Zupančič, 2005). Priseljenci pa imajo tudi pomemben vpliv na kulturni utrip vaškega življenja. Njihove kvalitetnejše izkušnje iz tega področja in praviloma višja raven zahtevnosti lahko obogatita tradicionalni vaški kulturni vzorec, kadar se vključijo v vaško skupnost. Na drugi strani je prostorsko-časovna razdrobljenost vsakdana privedla do tega, da vas ni več edino izhodišče razvoja vaške kulture. Prebivalci podeželskih naselij se pogosto tudi kulturno angažirajo v krajih, kjer so zaposleni. Tako pogosto specifična kulturna dejavnost na vasi, ki je ena od dejavnikov njihove identitete, začne zamirati (Buchenäuer, 1993, cit. po Zupančič, 2005).

Na tem mestu je smiselno govoriti o tezi Raya (1998, cit. po Arnason in sod., 2005), ki govoriti o sovpadanju skupnosti in območja. Območje je v tem primeru mišljeno kot prostorska enota, v kateri prebiva obravnavana skupnost. S tem pridobi socialni kapital tudi prostorsko definicijo. Skupnost in območje pa tako v smislu razvoja podeželja pridobita pomen sestavljanja identitete podeželskega prostora.

2.6.4.3 Socialni kapital in identiteta

Arnason in sod. (2005) se v svojem prispevku ukvarjajo z vlogo socialnega kapitala in identitete v ruralnem razvoju. Domnevajo, da moč socialne identitete predstavlja del socialnega kapitala in s svojim preučevanjem tudi dokažejo, da socialni kapital, predvsem pa identiteta, izvirata iz konkretnih družbenih interakcij. Zato se v svojem preučevanju posvečajo medsebojnemu odnosu med prebivalci skupnosti in njihovi kvaliteti. Avtorji ugotavljajo, da je LEADER model tisti model razvoja podeželja, ki predvideva oz. gradi na tem, da sta lahko skupnost (kot identifikacijski sociološki subjekt) in geografsko ozemlje, na katerem je skupnost locirana (teritorij), povezana s pojmom prepoznavna kulturna dediščina in identiteta. Ray (1998, cit. po Arnason in sod., 2005) je to povezavo imenoval kulturna ekonomija, ker se lahko produkti te povezave prodajajo na (inter)nacionalni ravni in prinašajo občutek identitete posameznega kraja. Poskus kulturne ekonomije predstavlja branding – trženje blagovne znamke. Branding pa je trenutno zelo popularen tudi na slovenskem ozemlju (npr. Zeleni snop – LAS 'Od Pohorja do Bohorja' in blagovne znamke drugih LAS).

Primer povezave med socialnim kapitalom in identiteto predstavlja tudi lokalni patriotizem. Takšen primer je v svojem članku predstavil Tak (1990). Opisal je, kako je lokalni patriotizem vplival na identiteto toskanskih gorskih vasi nekoč in danes. Avtor razlaga, da je lokalni patriotizem oblika lokalne identitete in je rezultat vedenjskih vzorcev vaše skupnosti in kulturne dediščine vsake vasi. Koncept lokalnega patriotizma kaže, da v toskanskih vaseh verbalno nasilje in obredi ter razni dogodki krepijo socialne vezi v vaških skupnostih. Lokalni patriotizem na drugi strani veča pomen fizičnih mej med skupnostmi (mi pripadamo tej vasi, vi pa ste tisti drugi, iz druge vasi). Nekoč se je lokalni patriotizem izražal v verbalnem nasilju nad pripadniki sosednje vaše skupnosti, v oblikovanju simbolov posamezne vasi, v čaščenju svetnikov, značilnih za posamezno vasi, v anekdotah idr. Danes je njegov pomen veliko manjši oz. se lokalni patriotizem ne izraža v tolikšni meri pač pa ostaja težnja po iskanju identitete posameznih skupnosti. Avtor ugotavlja, da se je od lokalnega patriotizma v gorskih vaseh Toskane ohranila nevoščljivost med vasmu in izvajanje raznih festivalov ter cerkvenih obredov. Zadnja dva primera danes predstavljata najpogostejši način izražanja lokalne identitete. V tem pogledu je lokalni patriotizem še vedno močno zastopan v veliko vaških skupnostih, kar kaže na potrebo po istovetenju prebivalcev z vaško skupnostjo.

Drugi primer, ki kaže na povezavo med socialnim kapitalom in identiteto in je povezan z obravnavanim območjem diplomske naloge, je projekt Na poti z Guzajem. Projekt spada v sklop dejavnosti LAS-a 'Od Pohorja do Bohorja', vodilni projektni partner je KS Prevorje. Namen projekta je bila postavitve in oprema tematske pohodniške poti. Socialni kapital je se je izražal v obliki anekdot, ki so jih poznali lokalni prebivalci in v obliki sodelovanja in angažiranja lokalnega prebivalstva. S pomočjo tega je bilo moč obuditi zgodbo 'Kozjanskega Robin Hooda' - Guzaja, ki je del kulturne identitete krajev ob tematski pohodniški poti, in jo uporabiti v turistične namene. Cilj projekta, da se ustvari krajevna prepoznavnost, je bil torej dosežen z aktivacijo socialnega kapitala.

2.7 OBNOVA VAŠKEGA JEDRA KOT VSEBINA RAZVOJA PODEŽELJA

Urejanje vaških jeder spada pod ukrep Obnove in razvoja vasi, ki je del 3. razvojne osi PRP 2007-2013. V posebno kategorijo urejanja prostorskega razvoja podeželskih naselij uvršča prenovo obstoječih starih jeder vasi tudi Požeš (1991). Po njegovem konceptu

prenove vasi gre pri prenovi obstoječih starih jeder vasi za posodobitev in ohranitev ter humanizacijo bivalnega okolja in ohranitev kulturne dediščine. Tako kot pri obnovi in razvoju vasi je tudi pri urejanju vaških jeder prisotno urejanje površin in zgradb, namenjenih skupnim namenom in potrebam, urejanje infrastrukture in obnova objektov kulturne dediščine. Pa vendar je obnova vaškega jedra posebna kategorija, saj ima značilne kulturne, sociološke, ekonomske in ekološke vrednote, ki opravičujejo zahtevo po varovanju zapuščine naše kulture (Marinko, 1983).

2.7.1 Opredelitev pojma vaško jedro

V SSKJ (2005) je jedro definirano kot najpomembnejši del nečesa. Navadno se beseda uporablja kot prilastek in pomemben je vrstni red besedne zveze. Tako na primer mestno **jedro** pomeni del mesta z glavnimi poslovnimi, upravnimi in kulturnimi stavbami, **jedro** mesta pa pomeni prvotni, stari del mesta.

Vaško jedro je v literaturi mnogokrat nadomeščeno z besedno zvezo središče naselja. Središče, kot ga opisujejo, ni geometrijsko središče, lahko je tudi linearne oblike. Drozg (1995) opisuje središče kot osrednji prostor naselja, kjer so združeni (družbena) moč, pomen in značaj, dejavnosti, ki obvladujejo in uravnavajo življenje skupnosti. Je vitalna točka, središče vaškega (ali mestnega) življenja. Avtor razlaga tudi, da središče naselja ni samo določen prostor oz. trg, določen predel naselja, ampak predvsem stavbe, v katerih so dejavnosti, pomembne za funkcije naselja. Te stavbe so večje, mogočnejše, z več stavbnega okrasja, kar vse daje središču še določen vizualen pomen. Središče naselja je tako središče pomenskosti – socialne, duhovne, gospodarske in ne nazadnje tudi morfološke. Je jedro, območje na katerega se navezuje prometna mreža, razmestitev dejavnosti, širjenje naselja.

Zgornji princip je razpoznaven v vseh naseljih, ne glede na velikost in obliko tlorisa. Pogosto položaj središča poudarja še topografija. Tako je cerkev, ki je v osrednji in vzhodni Sloveniji element središča postavljena na najvišjem, vizualno najbolj izpostavljenem mestu, zraven pa so zgradbe z javnimi funkcijami. Izrazitost središča je večja pri naseljih, ki imajo več centralnih funkcij. V manjših krajih zaznamujejo središče križišče poti, sakralno znamenje, vodnjak ali košato in mogočno drevo (Drozg, 1995).

2.7.2 Določanje položaja vaških jeder na izbranih primerih s pomočjo ankete

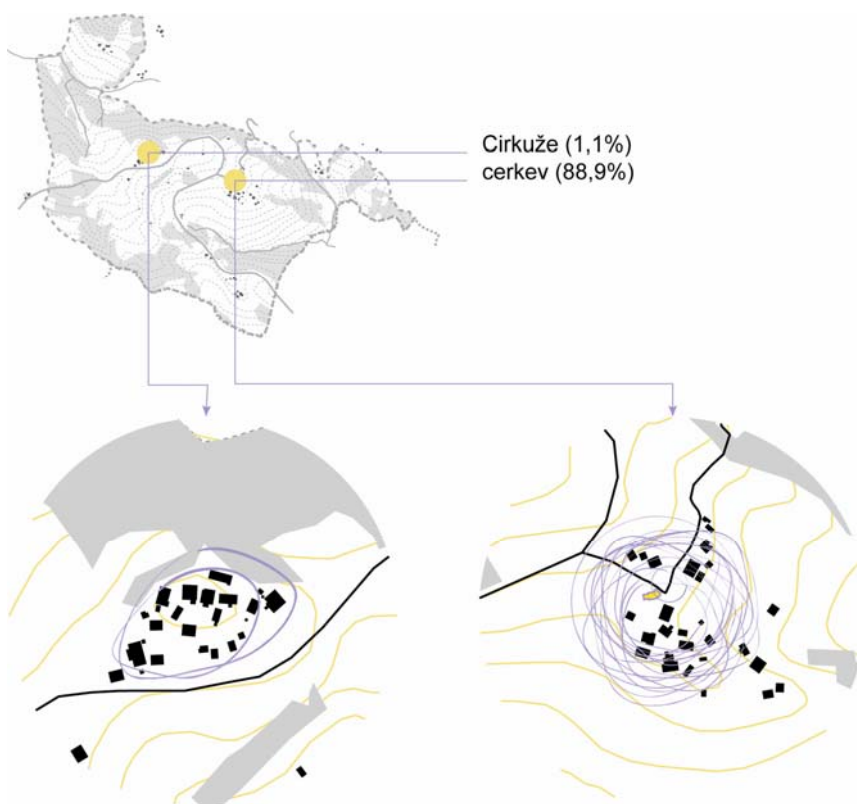
Glede na zgoraj opisane definicije vaškega jedra ni težko določiti. Obstaja pa problem v manjših vaseh, kjer so jedra že izgubila svojo prvotno funkcijo. Vodnjaka, ob katerem so napajali živino, ni več, posekali so drevo ali odstranili propadajoče znamenje. Nekaj podobnega se je zgodilo v eni izmed obravnavanih vasi, Straški Gorci. Morfološko jedra ni bilo težko ugotoviti in obstajala je možnost, da je vaških jeder več. Prav zaradi tega smo z anketo skušali ugotoviti, kje v vasi anketiranci vidijo vaško jedro.

Eno izmed vprašanj v anketi je bilo zastavljeno tako, da so morali anketiranci na priloženi karti¹³ označiti predel vasi, ki ga razumejo kot jedro kraja. Anketiranci so označevali vaška jedra le na kartah vasi, v katerih živijo. Pri tem vprašanju si je večina anketiranih vzela največ časa za premislek, saj velikokrat niso vedeli, kako je vaško jedro strokovno definirano. Anketar jim ni smel povedati razlage iz literature.

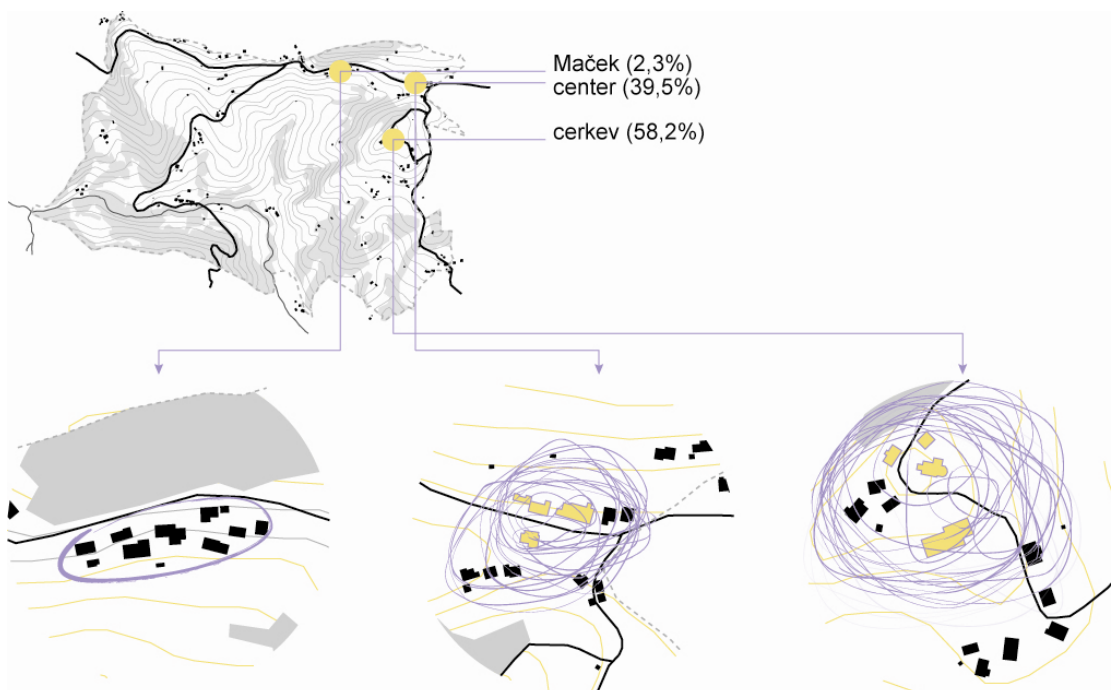
¹³ Glej priloge B2, B4 in B6.

Rezultati ankete so bili drugačni od pričakovanih. Pričakovati je bilo, da bodo ljudje označili le območja, kjer se vaščani najpogosteje zbirajo, ne pa tudi območja, ki na jedro vasi kažejo tudi morfološko. Na Lopaci so anketiranci skupno označili 3 vaška jedra, v Straški Gorci 2 in v Dobu pri Lesičnem prav tako 2. Glede na rezultate bi bilo moč trditi, da anketiranci vaško jedro pojmujejo kot širše območje na vasi. Najbolj pomembna je ugotovitev, da je bila lega jedra, ki ga je označil anketiranec, močno odvisna od območja na vasi, kjer anketiranec stanuje. Iz same ankete tega ni videti, ker je anonimna, vendar lahko to potrdita anketarki.

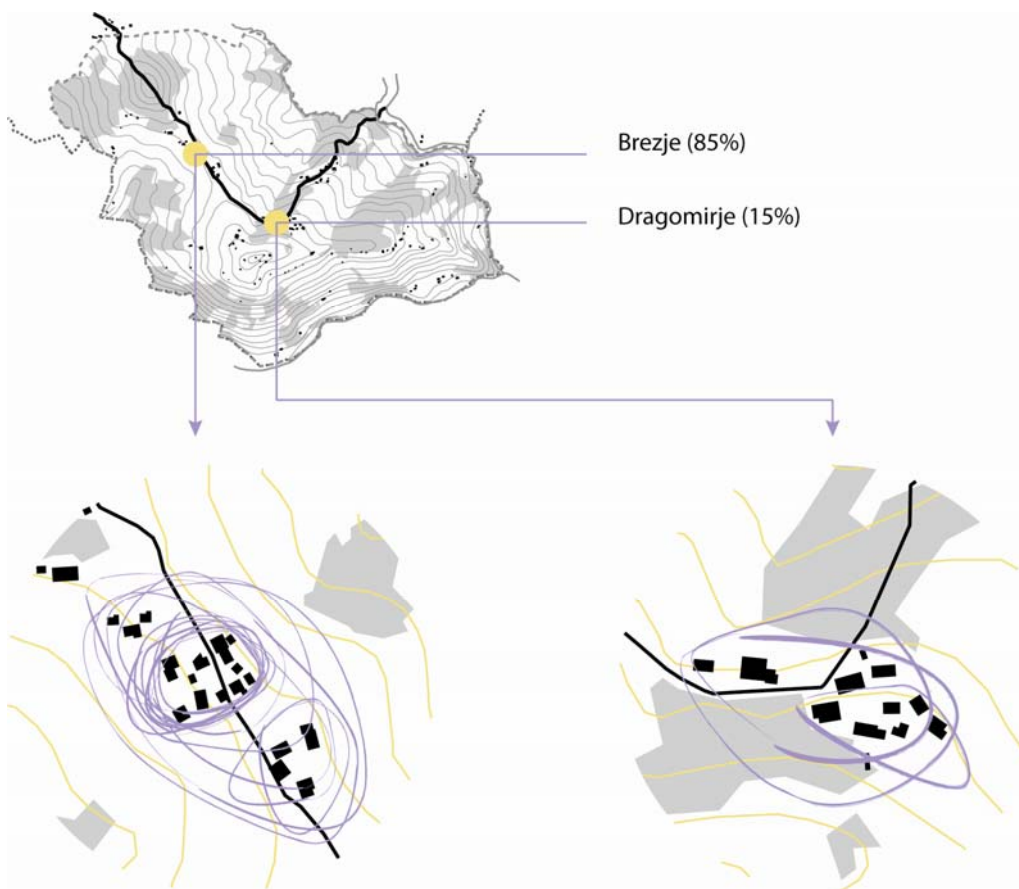
Rezultati so prikazani na spodnjih slikah. Poleg označenih izbranih vaških jeder je pripisan še delež vprašanih, ki so obkrožili določeno jedro. Sliki pod vsako pregledno karto vasi prikazujeta še prerisane obkrožitve vaških jeder s strani anketirancev.

Slika 2: Določitev vaškega jedra s strani anketirancev - Dobje pri Lesičnem

Slika 3: Določitev vaškega jedra s strani anketirancev - Lopaca

Slika 4: Določitev vaškega jedra s strani anketirancev - Straška Gorca

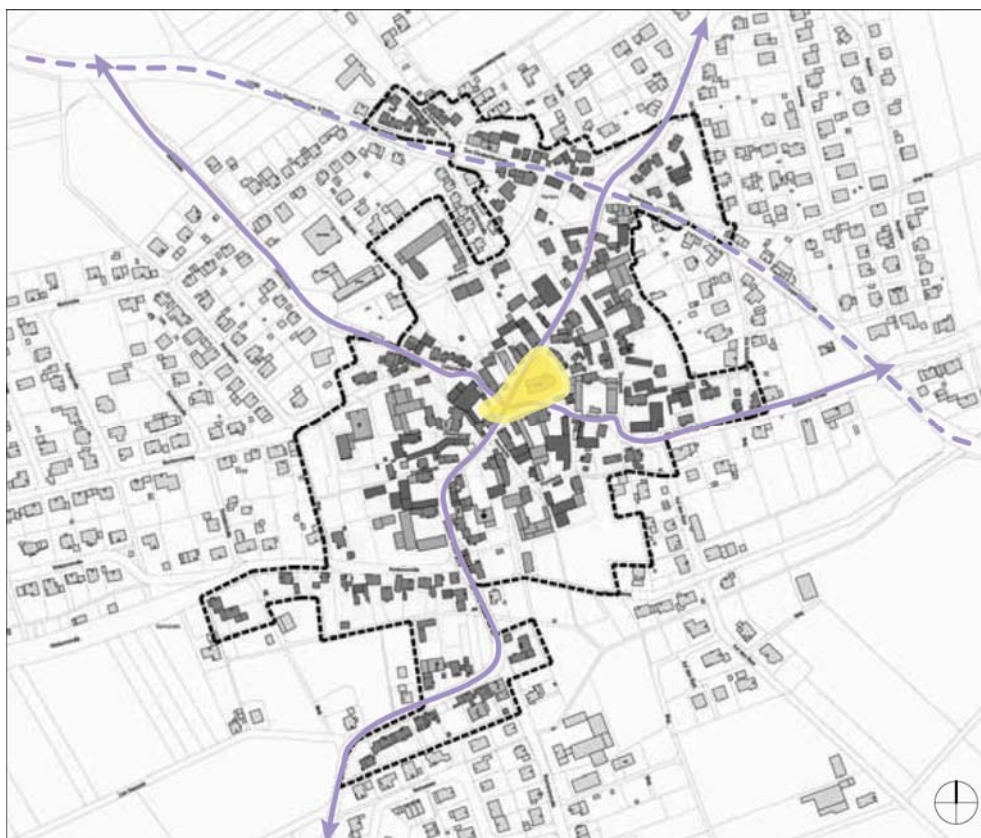
Rezultati pomagajo odkriti vsa območja na vasi, ki ljudem predstavljajo pomemben del vedut v vasi. Vaščani vaškemu jedru pripisujejo večji pomen, kot ostalim delom vasi, saj predstavlja sliko življenja na vasi. Skladno oblikovano in urejeno jedro daje ljudem prijetne občutke in zadovoljstvo. V njem je videti odnos prebivalcev do vasi same.

2.7.3 Tipologija vaških jeder

Središče vasi največkrat predstavlja osrednji prostor, ob katerem so nanizane osrednje stavbe, kot so cerkev z župniščem, trgovina in gostilna. Včasih so tem objektom sledile še hiše premožnejših vaščanov. Osrednji prostor je lahko zelo različnih oblik, kar je odvisno predvsem od terena, na katerem stoji vas in od poteka komunikacij znotraj vasi. Drozg (1995) ugotavlja, da za jedro ni nujno, da je nastalo v geometrijskem središču vasi. Pomembneje je, da predstavlja osrednji prostor naselja, kjer so združeni (družbena) moč, pomen in dejavnosti, ki so pomembne za celotno vaško skupnost. Izrazitost središča je večja pri naseljih, ki imajo več centralnih funkcij.

Oblika podeželskih središč je v prvi meri odvisna od morfološko – geografskih značilnosti širšega območja. Pomembno vlogo imajo tudi proizvodni načini obdelovanja agrarnih površin in smiselni funkcionalni poti med njimi. Tako bi skoraj lahko rekli, da imajo pri tem odločilni pomen pravzaprav prometni tokovi in povezanost s cestnimi komunikacijami. Nazadnje so pri obliki središč odločujoče finančne zmožnosti in družbena razmerja ter mnoge kombinacije med vsemi navedenimi možnostmi (Drašler in sod., 2003).

Drozg (1995) obravnava vaška jedra po principu dveh kulturnih območij, ki pokrivata slovensko podeželje, mediteranskem in srednjeevropskem. Bistvene razlike vaških središč iz omenjenih kulturnih območij niso velike. Naselja v mediteranskem kulturnem območju imajo dvoje središč. Eno je ob cerkvi, ki je običajno postavljena na robu vasi, drugo pa je znotraj naselja. Središče je obzidano, pravilne geometrijske oblike, na njem je vodnjak ali drevo. Trg deluje zaprto, pogosto je odmaknjen od glavne prometnice. Središča podeželskih naselij v srednjeevropskem kulturnem območju so manj zaključena. K takemu vtisu največ prispeva način zazidave, ki je veliko manj strnjen. Zato delujejo bolj prostrano. Središče je vzpostavljeno pred cerkvijo in pogosto hkrati na križišču poti. Oskrbne in storitvene dejavnosti so pogosto locirane po celotnem naselju.

Slika 5: Primer vasi Schröck, Nemčija (Dorfentwicklung - Marburg – Schröck, 2010)

Slika 5 prikazuje vaško jedro kot večji odprt prostor ob cerkvi in na križišču nekdanjih glavnih poti (vijolična barva). Črtkana obroba označuje starejši del vasi oz. celotno vaško jedro. Oskrbne in storitvene dejavnosti so nanizane vzdolž prometnih poti. Slika kaže, da je bila nekoč bolj pomembna prometna povezava sever-jug, kasneje pa so se, z vzpostavitvijo novih cestnih povezav, objekti začeli nizati v smeri vzhod-zahod tudi na severnem in južnem delu vasi (vijolična barva, črtkano).

Drozg (1995) središča podeželskih naselij glede na oblikovanost razdeli v tri skupine:

- skupina z izoblikovanim središčem,
- skupina z neizoblikovanim središčem
- in skupina, v katerih imajo podeželska naselja več središčnih prostorov.

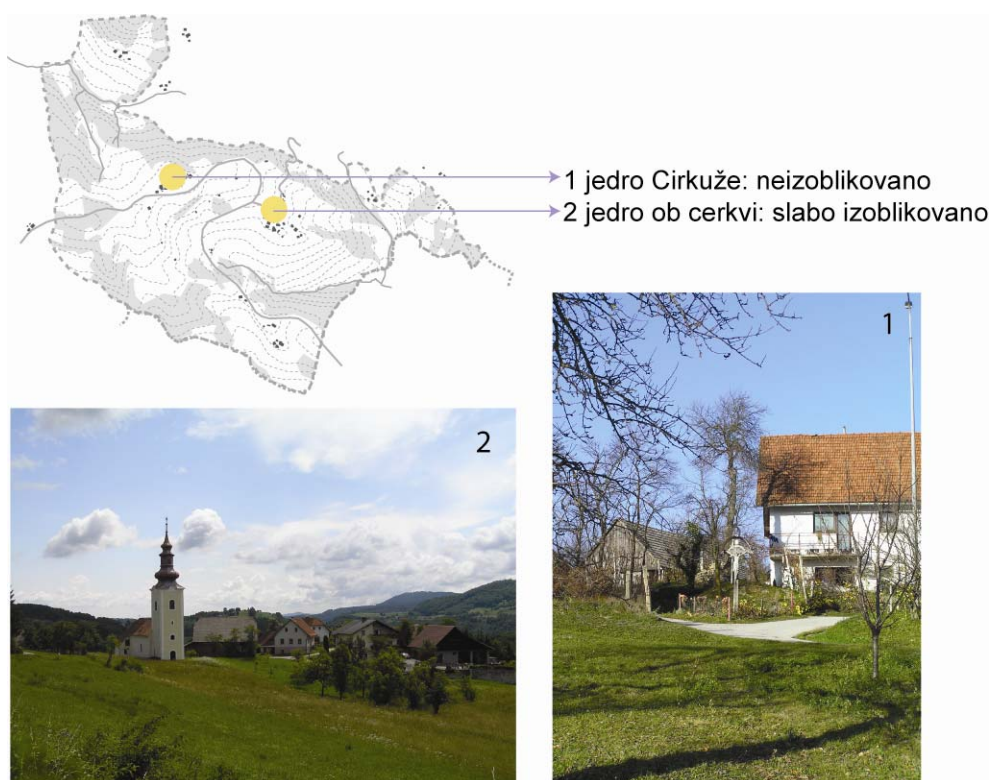
Izoblikovano središče je lahko določljivo in v zgradbi ter obliki naselja takoj razpoznavno. Gre za izbran in oblikovan prostor, ki ga omejujejo zgradbe z javnimi funkcijami (kar pa ni pravilo), krasijo ga (mogočna) drevesa, včasih še vodnjak. Izoblikovano središče imajo centralna naselja v vseh kulturno zgodovinskih območjih. V osnovi se pojavlja kot trg – obzidana prosta površina (npr. pred cerkvijo) ali kot razširjena prometnica. Trg kot obzidan prostor je središče v pravem pomenu besede. Obkrožajo ga zgradbe z javnimi funkcijami, ki zaradi mogočnejše arhitekture še poudarjajo pomen tega prostora. Je pravo zbirališče ljudi. V osrednji Sloveniji je tak trg običajno še prometno križišče, v mediteranskem kulturnem območju pa je odmaknjen od glavne prometnice. Trg kot

razširjena ulica se pojavlja predvsem v vzhodni Sloveniji. Ponekod je sredi razširjene prometnice »zeleni otok« s sakralnim znamenjem, kaljo (Drozg, 1995).

Podeželsko naselje ima neizoblikovano središče, kadar je središčni prostor, bolje rečeno točka samo nakazana ni pa tudi gradbeno oblikovana. Nakazujejo ga skromni morfološki elementi, npr. sakralno znamenje, košato drevo, križišče poti, kal ali vodnjak. Iz razmestitve zgradb in prometnic tega središča ni mogoče razbrati. Neizoblikovana središča se oblikujejo samo v naseljih brez centralnih funkcij in to v vseh kulturno zgodovinskih območjih in naravnih pokrajinah. V nekaterih primerih je razlikovanje med središčnim prostorom in večjim nepozidanim območjem npr. ob križiščih poti, neizrazito. V tem primeru je potrebno od domačinov izvedeti za nekdanjo in sedanjo namembnost enega in drugega območja (Drozg, 1995).

Nekatera podeželska naselja imajo izoblikovanih več središčnih prostorov. Pri tem so lahko eni neizoblikovani in drugi izoblikovani. To je povezano z velikostjo naselja, obsegom funkcij pa tudi od območja, ki gravitira v naselje. Običajno se pojavlja dvoje središč, ki pa nista enakovredni. Ločita se po namembnosti, lokaciji v naselju in oblikovanosti. Glede na namembnost in izoblikovanost (v funkcijskem in morfološkem smislu) je moč razlikovati med (Drozg, 1995):

- izoblikovanimi središči,
- središči, od katerih je eno izoblikovano, drugo ima pa samo simbolni pomen
- in slabo izoblikovanimi ali neizoblikovanimi središči.

Slika 6: Vaški jedri in njuna izoblikovanost v Dobju pri Lesičnem

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jedr.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Slika 7: Vaška jedra in njihova izoblikovanost na Lopaci

Slika 8: Vaški jedri in njuna izoblikovanost v Straški Gorci

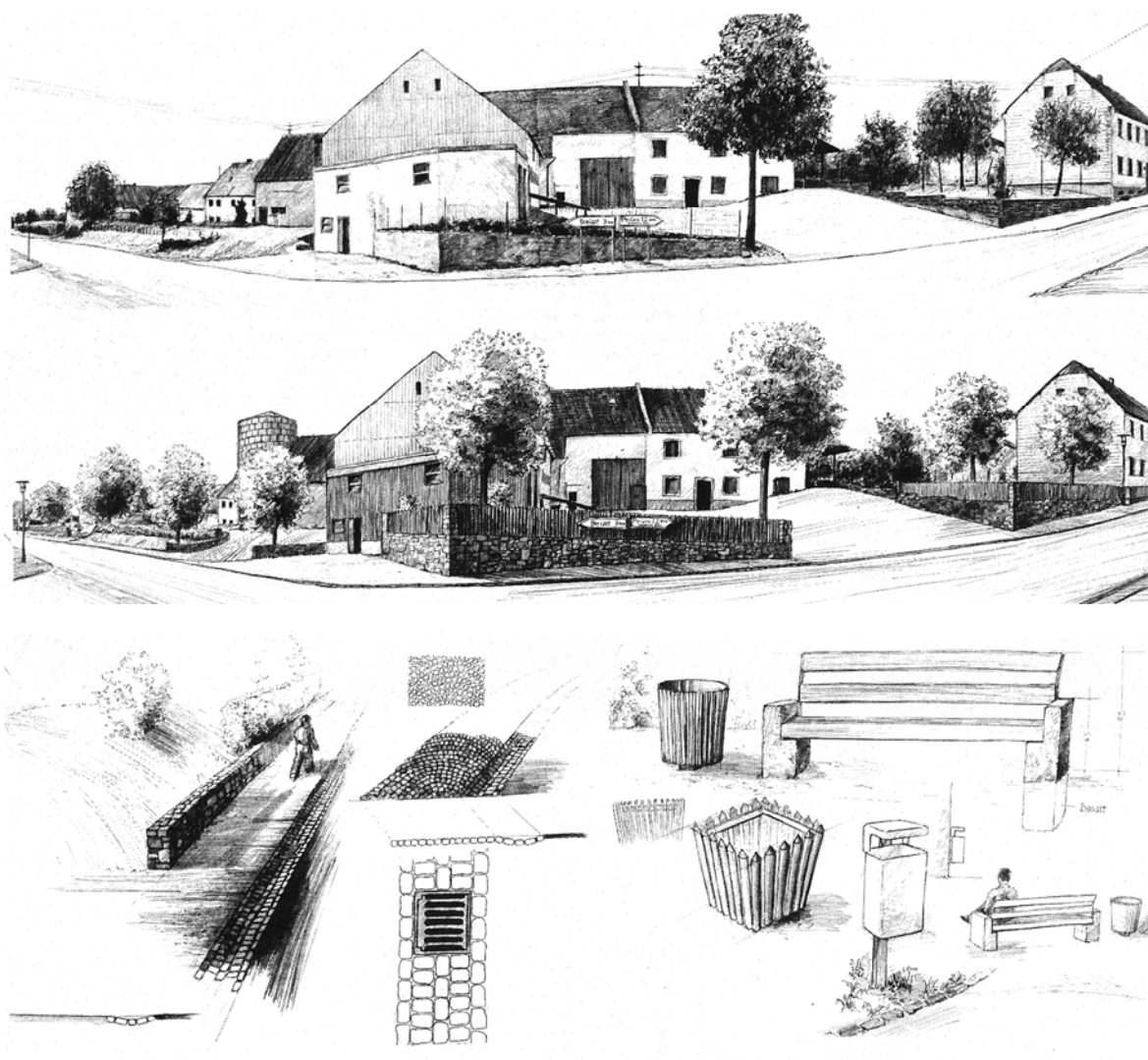
2.7.4 Razvoj in pomen vaškega jedra

Včasih je bil javni vaški prostor osrednjega pomena, saj so se vsi večji dogodki odvijali na njem. O vseh pomembnih rečeh, ki jih je vaščan hotel izvedeti, se je lahko seznanil na osrednjem prostoru ali v stavbah, ki so obdajale osrednji prostor (Markič, 2004). Ogorelec (1991) ugotavlja, da zaradi spremenjenega načina življenja osrednji vaški prostori že desetletja izgubljajo svoje funkcije; vodo dobivajo iz vodovoda, živino napajajo v hlevih, perejo doma in tudi sicer se vaščani vse manj družijo, vas vse manj živi kot skupnost. Ker osrednji vaški prostori zgubljajo del vsebine, se spreminjajo tudi navzven in njihova podoba postaja bolj siromašna.

Središče naselja ima v morfologiji poseben pomen (Pristop k razvoju ..., 1991). V njem naj bi bili združeni značaj naselja in njegov družbeni ter gospodarski pomen. Vsako naselje ima svoje središče, kjer potekajo dejavnosti, pomembne za celotno naselje. V novi dobi s hitrejšim družbeno-ekonomskim razvojem se morajo vaška jedra tako prilagoditi številnim novostim (Požeš, 1991).

Fikfakova (1997) navaja, da je bila vas nekoč sinonim kmečkega načina življenja in produkcije, danes pa je to preplet kmečkega načina produkcije z industrializacijo in urbanim načinom življenja z informacijskimi sistemi. Jedra so izgubila svoj večfunkcionalen pomen. Prav tako vaško jedro ni več nujno osrednji združujoči prostor vasi. To postane tisti prostor, kjer pride do zgoščitve vsakodnevnega pretoka ljudi. Pod vplivom nove ruralnosti se je jedro spremenilo v strukturo z novim vzorcem.

Včasih je bilo jedro pomembnejših vasi zgrajeno iz cerkve, trgovine, krajevnega urada, in gostišča. Ko se je vas povečala, so dodali še vrtce, šole z večjim športnim igriščem, prostor za rekreacijo in podružnico banke. Za te dejavnosti so poiskali bližino jedra, vendar so vmes nastale večje razdalje, saj ljudje z avtomobili zasedejo 10-krat več prostora kot pešci in kolesarji (Grebe, 1985). Tudi Ogorelec (1991) se strinja, da so nekatera jedra postala zgolj prometna površina in so zato v pretežnem delu asfaltirana. Zaradi širitve cest so tako porušili značilna znamenja ob cesti. Izginjajo tudi značilna mogočna vaška drevesa. Niso tudi redki primeri, da hiše nimajo več vhoda s smeri središča, temveč na zadnji fasadi. Pojavili so se novi elementi, ki pa podobo vaških jeder običajno siromašijo: čakalnice na avtobusnih postajah, zbiralnice mleka, reklamne in informacijske table, prometni znaki, ograje okoliških objektov, transformatorji, telefonski in električni drogovi idr.

Slika 9: Primer ureditve vasi Brandscheid, Nemčija (Schmelzer-Biegler, 1985)

Za kvalitetno sliko vasi je potrebna poenotena ureditev odprtega prostora. Primer na sliki 9 prikazuje predlog ureditve dveh sosednjih domačij z gradnjo poenotene ograje in zasaditvijo sadnega drevja. Spodaj so prikazani detajli urbane opreme in tlakovanja, ki naj bi jih uporabljali po celotni vasi.

Spremenila se je tudi zunanja podoba ulic. Vse so širše, ker se sedaj po njih vozi mehanizacija in avtomobili in ne več krave ter konjska vprega. Širitev je posledica tudi gradnje kanalizacije in pločnikov. Na račun širitve so izginila drevesa in ostalo zelenje. Peščene ali tlakovane poti je zamenjal enovit asfalt. Tudi dvorišča imajo drugačen izgled in manj je umazanije. Ker gradnja danes ni več tako zgoščena, se daljšajo poti do centra. Predvsem pa predstavljajo velik problem avtomobili, saj v primeru, da je v vasi gostilna ali trgovina, želijo imeti svoje stranke čim bližje in tako namenjajo dvakrat več parkirišč, kot je sploh potrebno. Tako v mnogih primerih nastane veliko odprtega praznega prostora, ki nima druge funkcije kot parkiranje (Grebe, 1985).

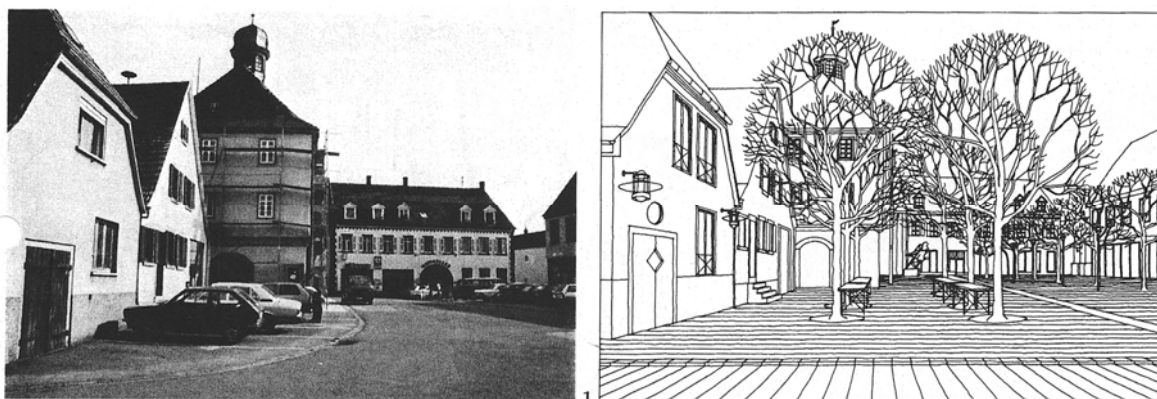
Slika 10: Cerkev v odnosu do vasi (Grebe, 1985)

Slika 10 kaže študijo, kako se lotiti obnove vasi. Cerkev v vasi pomeni skladnost s stavbnim tkivom vasi in ponuja v okolici odprt prostor za različne rabe. Cerkev znotraj vasi pomeni tudi lažjo dostopnost do nje. Iz tega je moč sklepati, da je potrebno cerkev vpeti v stavbno tkivo vasi, kljub temu da so razmere v prostorski razporeditvi stavb drugačne – tako kot govori zgornji odstavek.

Ugotovitev Markičeve (2004), da so javni vaški prostori, vključno z vaškimi jedri, izgubili prvotno vlogo – druženje ljudi, popolnoma ne drži za vsako vaško jedro. Trditev je tem bolj točna, čim manj ima neka vas centralnih funkcij. Govorili bi lahko o drugačni vlogi vaških jeder danes (Drozg, 1995). Proces, ki je preoblikoval pomen vaških jeder, je disperzija funkcij. Zaradi odseljevanja so nekatere vasi, vključujoč z jedri, izgubila velik del centralnosti. Funkcije so se preselile v večja središča. Kjer vasi ohranjajo centralnost, se je pogosto zgodilo, da so se nove centralne dejavnosti preselile ob prometnejše poti ali v nove stanovanjske soseske.

2.7.5 Obnova vaškega jedra

Nekoč je razvoj oblike vaškega jedra potekal samodejno, brez planerjev ali načrtovalcev. Kljub temu so nastala kvalitetna vaška jedra s trgi. Toda nekdanje so vendarle čutili potrebo po ureditvi vaškega trga in zasaditvi lipe na njem, uredili so vodnjak ali klop na razcepu poti. Vse te ureditve so imele korenine v načinu življenja (trg kot prostor srečevanja) in v potrebah kmetijskih dejavnosti (Izhodišča ..., 1995). Karlovšek Debelak in sod. (1980) navajajo, da je prav pomanjkanje ali opustitev nekih značilno oblikovanih delov naselij ali arhitekturnih poudarkov povzročilo odklonilen odnos do svojega okolja, brezbržnost do kulturne krajine in pripadnosti nekemu določenemu prostoru ali družbi. Vas, ki nima več svojega vzorčnega jedra, svoje arhitekturne posebnosti, je enako brezdušna kot mesto brez središča. Tudi tu ostaja arhitektura le nujen privesek funkciji bivanja, katerega vrednost se spušča vedno nižje na nivo vegetiranja brez vsebine.

Slika 11: Primer ureditve večjega odprtega prostora v vasi Bad Schönborn, Nemčija (Weis, 1985)

Slika 11 prikazuje 3. nagrado natečajne rešitve okoli leta 1985. Ob tej letnici se velja zamisliti nad tem, da pri nas v Sloveniji še danes ne izvajamo česa podobnega.

Obnova vaškega jedra torej navadno vsebuje posodobitev ali izgradnjo komunalne in telekomunikacijske infrastrukture, zahteva po ohranjanju kulturne dediščine in identitete pa se nanaša na prenovo objektov in njihovih delov, prometnic ter drugih površin, tako v vsebinskem (funkcijskem) kot oblikovnem smislu (Drozg, 1995). Večina avtorjev (Drozg 1995; Berce Bratko in Kokole, 1986; ...) se strinja, da posamezni arhitekturni in naselbinski spomeniki ohranjajo le še muzejske funkcije ali kvečjemu izločene ekskluzivne vrednosti. To pomeni, da se ne morejo več vzdrževati sami po sebi, saj niso več vezani na okolje, v katerem so doslej pomenili vrhunsko kakovost in najvišjo stopnjo na prostorski ali arhitekturni vrednostni lestvici. Da bodo preživeli, jih je potrebno narediti uporabne in na njih ne več gledati kot na lepotni dodatek.

Predpogoj za ohranitev, prenovo in razvoj majhnih središč na podeželju je vedenje o naselju. Potrebna je podrobna dokumentacija in raziskave (Drugo skupno poročilo ..., 1994). V obnovo središč je nujno potrebno vključiti prebivalce, saj so v prvi vrsti oni tisti, ki bodo ta prostor uporabljali. Program, s katerim bo dopolnjeno središče, je potrebno uskladiti s predlogi za ureditev na ravni celotne vasi. K delu je potrebno pristopiti interdisciplinarno. Kakšna so pravila prenove, kateri so elementi, ki jih je obenem možno ohranjati, so zelo kompleksna vprašanja, na katera morajo odgovarjati tako arhitekti kot umetnostni zgodovinarji, krajinski arhitekti, etnologi, gradbeni in komunalni inženirji, kmetijci idr. (Požeš, 1991). Potrebna sta dolgoročno načrtovanje in etapnost gradnje. Pomembna je stroga organiziranost ter participacija javnosti, ki vse od začetka do izvedbe projekta obnove vaškega jedra dopolnjuje delo strokovnjakov.

Slika 12: Obnovljene fasade hiš v jedrih vasi Podsreda (levo) in Pilštanj (desno)

Slika 12 prikazuje vasi Podsreda in Pilštanj, ki sodita v krajinski park Kozjansko. Vodstvo parka je določilo smernice, kako naj bi se obnovil izgled fasad v obeh vaseh. Stanovalci so postopoma uredili zunanost hiš. V Podsredi obnova predstavlja veliko spremembo, saj je izgled pomemben, kadar vas gosti sejem in ostale prireditve, ki se dogajajo v okviru krajinskega parka. Na Pilštanju je obnova pripomogla k privlačnosti jedra za ureditev stanovanj, saj je bilo pred obnovo več hiš praznih. Fasade so vseeno obnovili in na okna postavili rože. Izgled trga je postal privlačnejši in pritegnil je nove stanovalce oz. nove funkcije v zapuščene stavbe.

2.7.5.1 Pomen vaškega jedra pri obnovi vasi: primer Nemčija

V nemški publikaciji (Für das Dorf, 1983¹⁴), v kateri je utemeljena upravičenost in potreba celovitega načrtovanja razvoja vasi, je navedeno, da ima ohranjanje podobe, oblike in zgradbe starih vaških jeder poleg splošnega kulturno-zgodovinskega pomena še poseben pomen za prebivalce vasi. Velja namreč, da so tako za posameznika kot za družbo pomembne psihološke funkcije kot orientacija, identifikacija in komunikacija v tesni zvezi z grajenim okoljem. Zato je pomembno, da negujemo in obnavljamo podobo kraja, ki se je postopno oblikovala skozi stoletja in je specifična za vsak kraj posebej, zlasti pa se razlikuje med kraji različnih regij. Vsaka obnova lahko ohranja neponovljivost in enkratnost oblike naselja, če upošteva oblike in materiale, ki so se »udomačili« v dosedanjem razvoju. Vendar pa avtorji opozarjajo, da ni dovolj, da v skladu s tradicionalnimi merili obnovimo le staro vas, nove dele pa dograjujemo po urbanističnih predpisih, ki veljajo za mesta. Tudi nove dele vasi je potrebno prilagoditi merilom, ki izhajajo iz jeder naselij in iz potez kulturne krajine sploh (Für das Dorf, 1983, cit. po Požeš, 1991).

Prav na zgornjih ugotovitvah temelji program razvoja vasi na Bavarskem t.i. Dorfentwicklung. Bavarsko deželno ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo¹⁵ ima na svoji spletni strani objavljen formular, s pomočjo katerega je moč preveriti vitalnost vasi in s tem potenciala za razvoj od znotraj. Ministrstvo poudarja, da obrazec ni nujno uporaben le za deželo Bavarsko, ampak za katerokoli drugo območje, kjer se pojavi motiv za obnovo vasi.

¹⁴ Für das Dorf, 1983, Gestaltung des ländlichen Lebensraums durch Dorfentwicklung, Institut für Kommunalwissenschaften, Köln (str. 16, 21)

¹⁵ Bayerisches Staatsministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten

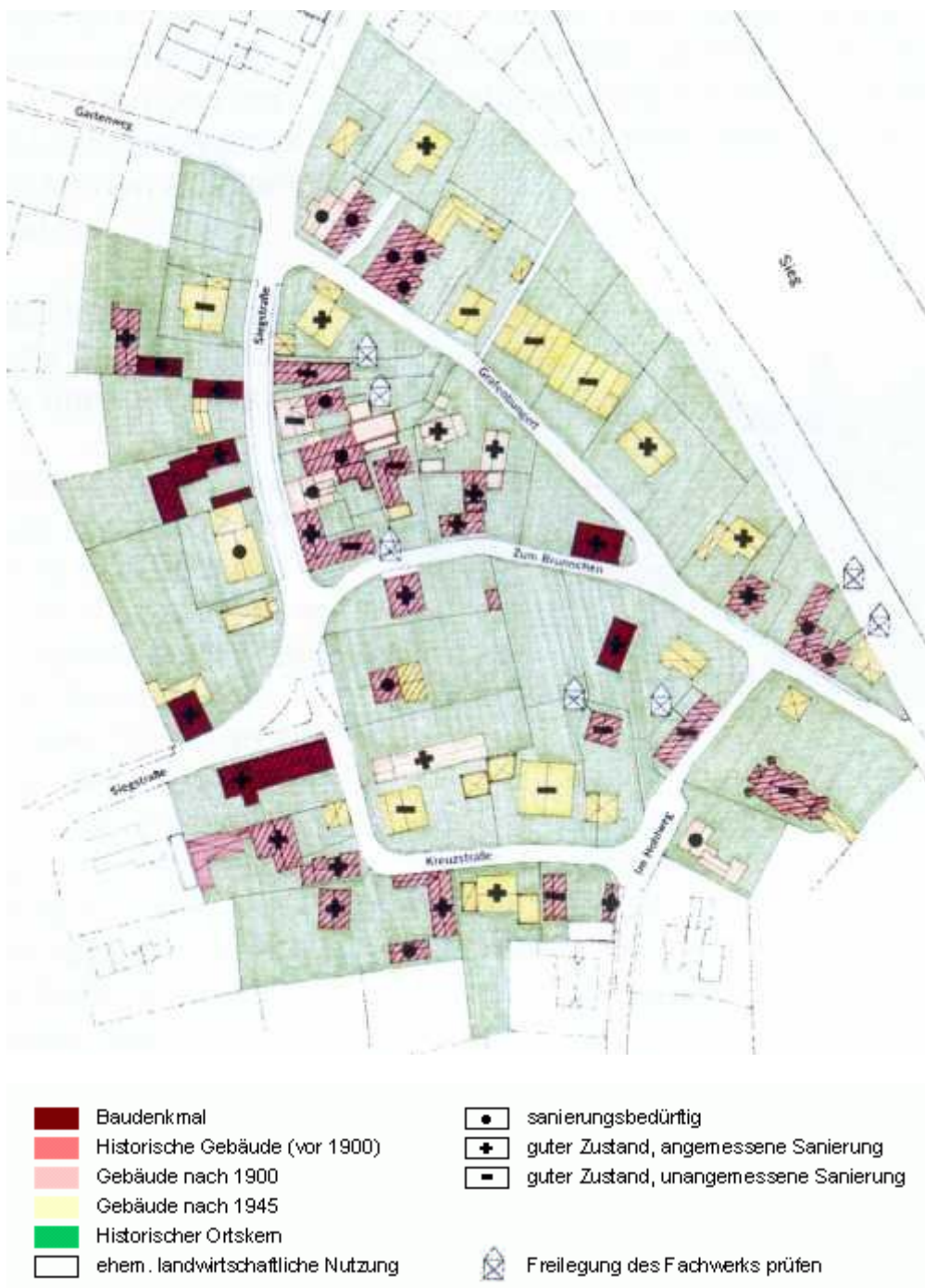
Formular je zasnovan tako, da se iz podatkov, ki so vneseni v formular, ugotovi, kakšne so funkcije vasi, kakšno je demografsko stanje in, kar je najbolj zanimivo, kakšno je stanje v samem vaškem jedru ter kakšne so možnosti njegove izrabe. Za ocenjevanje potenciala notranjega razvoja vasi so pomembni podatki o objektih, nepozidanih površinah, socialni strukturi in občutljivosti urbanistične zasnove v vaškem jedru.

Pri ocenjevanju objektov so zajeti podatki o tipologiji stavb, njihovi izrabi in stanju. Pomemben je podatek, kje se nahaja stari del vasi in kakšne so njegove karakteristike. V podrobnem opisu stanja objektov se ukvarjajo z možnostjo spremembe njihove namembnosti. Poudarek je na starejših stavbah, torej tistih, ki dajejo vasi posebno identiteto. Prioriteta je primerna obnova in menjava funkcije in ne novogradnja, kadar je objekt še v primernem stanju.

Pri analizi nepozidanih površin v vaškem jedru se formular osredotoči na potencial zazidljivosti parcel. Med nepozidane površine sodijo nepozidane parcele, neobdelane površine, javne površine idr.

Socialna struktura v vaškem jedru je preverjena na način, da se popišejo stanovanjski objekti, v katerih živijo osebe starejše od 65 let. Pri oceni jih zanima prihodnost poselitve v vaškem jedru. Zato je dobro imeti podatke, kdo bo nekoč postal lastnik teh stanovanj in hiš. Tako bodo lažje zagotovili poseljenost. Tako kot stanovanjski objekti, so pomembni tudi drugi obrati, predvsem kmetije, ki so ulete v vaška jedra. Formular zajema podatke o teh gospodrstvih in največji poudarek je na tistih, kjer so lastniki starejši od 50 let. Pomembno je vedeti, ali imajo ta gospodarstva nasledstva in kaj to pomeni za družbeno strukturo v prihodnosti.

Homogenost stavbnega tkiva, možnost spremembe nepozidanih parcel v zazidljive, stanje zgodovinske stavbne dediščine, zaznavanje posebnih regionalnih tipov gradnje so podatki, ki označujejo občutljivost urbanistične zasnove vaškega jedra. Glede na stanje, ki trenutno vlada na vasi je mogoče določiti, kateri urbanistično arhitekturni posegi so potrebni v kratkoročnem in dogoročnem smislu, da se bo ohranila identiteta vasi.

Slika 13: Primer analize ocene stavbnega tkiva v vaškem jedru vasi Weldergoven, Nemčija (Dorfentwicklung - Marburg – Schröck, 2010)

Na sliki 13 zelena barva označuje historično vaško jedro. Označeni so objekti glede na leto izgradnje (različne barve) in potrebo po sanaciji (pika). Označeno je tudi, ali so bili določeni objekti primerno sanirani ali ne (oznaka + in -).

Vsem opisanim podatkom, ki jih je potrebno vstaviti v zgoraj omenjen formular, sledi sprotno vrednotenje, na koncu pa še skupna ocena realnih možnosti uporabe površin oz. stavb, na katerih so potrebne spremembe, da se v čim večji meri izkoristijo potenciali vasi.

Pri ocenjevanju se upoštevajo še funkcije, ki jih vas že ima in ki jih še potrebuje. Čim bolj natančno izpolnjen formular tako služi kot ena izmed podlag, na kateri se gradi celoten program razvoja vasi.

Slika 14: Primer spremembe namembnosti objekta v vasi Schröck Marburg, Nemčija. Gospodarski objekt je postal stanovanjska hiša (Dorfentwicklung-Marburg-Schröck, 2010)

Iz zgoraj navedenega primera ugotovimo, da za obnovo jedra niso dovolj le estetski popravki, ampak celosten pogled na problematiko obnove, ki zajema še ekonomsko in socialno področje. Formular tudi jasno kaže na dejstvo, da igra vaško jedro veliko vlogo pri obnovi celotne vasi, saj s prostori, ki služijo združevanju ljudi na podlagi raznih potreb, predstavlja odraz življenja na vasi in ji s tem daje identiteto. V nadaljevanju so tako opisani še primeri, s katerimi tako v Nemčiji kot tudi v drugih evropskih državah spodbujajo razvoj vasi, z njimi pa tudi obnovo vaških jeder.

3 KAKOVOST ŽIVLJENJA IN IDENTITETA VASI KOT DEJAVNIKA OBNOVE VASI

3.1 PRIMERI DOBRIH PRAKS

Prenova oziroma ureditev vaškega jedra je vedno del vsebine programov obnove in razvoja vasi. Da pa ima ohranjanje podobe, oblike in zgradbe vaških jeder poleg kulturno zgodovinskega pomena še poseben pomen za prebivalce vasi, je bilo zapisano že v nemški publikaciji *Für das Dorf* (1983, cit. po Gulič, 1988). Prav Nemčija je tista država, v kateri ima t.i. *Dorferneuerung* (obnova in razvoj vasi) najdaljši staž.

Koncept obnove in razvoja vasi izvira iz Vzhodne Nemčije. Njegovi začetki segajo v petdeseta leta prejšnjega stoletja. Koncept se je razvil iz začetnega cilja, da bi vasi Vzhodne Nemčije prilagodili napredku, potrebam in zahtevam 20. stoletja, hkrati pa bi ohranili dediščino vasi. Kasneje se je izkazala potreba, da koncept obnove in razvoja vasi zaradi svoje kompleksnosti in vpetosti v širše politično okolje postane del širše politike, politike izboljševanja kmetijskih struktur in varstva obale¹⁶ (Wilson, 1999). Danes, ko med članice EU sodi tudi Slovenija in imamo v EU poenoten PRP, je koncept obnove in razvoja vasi del tretje razvojne osi.

Koncept obnove in razvoja vasi se je v Nemčiji razvijal ob spoznanju, da je za razvoj nadaljnjega lokalnega gospodarstva, kulture in socialne potrebna participacija lokalnih prebivalcev. Skozi različne, uspešno in neuspešno izvedene projekte so namreč prišli do zaključka, da je uspešnost odvisna od posameznih akterjev, posebno pa od predsednika krajevnih skupnosti in njegove angažiranosti v mreženju med predstavniki upravnih organov in sposobnosti pri animiranju lokalnih prebivalcev (Wilson, 1999). Tako so leta 1994 v vasi Frose izvedli pilotni projekt vzhodno nemških nevladnih organizacij kmetijcev in gozdarjev, v katerem je vaški svet zaposlil vaškega svetovalca. Njegova vloga je bila svetovanje vaščanom glede ureditvenih in obnovitvenih del, hkrati pa je prirejal dejavnosti za vse generacije vaščanov. Takšna poteza se je izkazala za zelo učinkovito in dolgoročno naložbo. Projekt je postal dobra praksa, ki se je kasneje uporabljala tudi na avstrijskih tleh.

Rezultat takšnih in podobnih akcij obnove in razvoja vasi v Nemčiji je ta, da ima danes skoraj vsaka vas svoj razvojni načrt in da obstaja mnogo uspešno izvedenih projektov na osnovi izboljšanja kakovosti življenja na vasi, ki so zgled ostalim vasem. Vključenost prebivalcev v projekte obnove in razvoja vasi je pripomogla k popularizaciji t.i. *Dorferneuerung*-a na nemških pa tudi avstrijskih tleh. Njegov ogromen vpliv je viden tako na urejenih vaških ulicah, urbani opremi, obnovi trgov, pokopališč, fasad, streh in na novo posajenem zelenju. Seveda pa je čutiti, da je danes velika večina vasi že urejenih in nima večjih problemov. Po širitvi EU je za te namene v Nemčiji na voljo tudi manj finančnih sredstev. Prav tekmovanje kot sta *Unser Dorf hat Zukunft* in *Dorferneuerungspreis* pa dokazujeta, da je bil princip obnove in razvoja vasi pravilno zastavljen. Prvo tekmovanje je namenjeno samo nemškim vasem z do 3000 prebivalci in ima vsakič ogromen odziv, na drugem pa zmagujejo večinoma nemške vasi. Prebivalci vasi so se skozi dobro zasnovane projekte poistovetili z okoljem, v katerem živijo. Sami vedo, kakšni so njihovi cilji, skozi dejavnosti pa krepijo prepoznavnost in edinskost vasi ter izboljšujejo kakovost življenja na vasi.

¹⁶ GAK: Gemeinschaftsaufgabe 'Verbesserung der Agrarstruktur und des Küstenschutzes'

Omenjena natečaja izhajata iz enakega cilja, kot ga ima tudi tekmovanje Entente Florale. Na začetku teh tekmovanj je bil torej glavni kriterij izboljšati kakovost življenja in preprečiti odseljevanje ljudi s preprostim polepšanjem vaškega ambiena, na primer s sajenjem zelenja. Ker vaško jedro predstavlja velik del javnega vaškega prostora, so se ureditve, ki so pobirale nagrade, vezale predvsem na ureditve v jedru. Z razvojem politike razvoja podeželja so se dopolnjevala tudi tekmovanja, zato danes kriteriji tekmovanja zajemajo ureditve v celotnem vaškem prostoru. Prenova vaških jeder pa izstopa, saj so v jedru združene različne funkcije, ki neposredno in posredno vplivajo na kakovost življenja na vasi in na ohranjanje identitete vasi.

3.1.1 Naša vas ima prihodnost¹⁷

Natečaj Unser Dorf hat Zukunft (UDHZ) spada pod okrilje BEMLV¹⁸ – nemškega ministrstva za prehrano, kmetijstvo in varstvo potrošnikov. Eden izmed ciljev BEMLV se nanaša na zavzemanje za trajnosten razvoj vasi, pri čemer je angažiranost njihovih prebivalcev ključnega pomena (Dorfentwicklung ..., 2008).

S projektom Razvoj vasi (Dorfentwicklung) BEMLV investira predvsem v ohranjanje delovnih mest in kakovost življenja na vasi. Po njihovih načelih so podeželska območja atraktivna za njihove prebivalce le kadar ponujajo perspektive razvoja v prihodnosti. Obenem pa se morajo potruditi tudi vaščani sami. Pomagajo lahko z lastnimi iniciativami, kot sta na primer varstvo otrok ali zanesljivejši javni prevoz (Dorfentwicklung ..., 2008).

V okviru natečaja UDHZ BEMLV poišče vasi, v katerih prebivalci največ vlagajo v ohranjanje kakovosti življenja kraja. Zmagovalni projekti morajo biti čim bolj inovativni in univerzalni v smislu apliciranja na druge vasi. Na tak način ministrstvo zbira učinkovite ukrepe, ki pomagajo ohraniti podeželje atraktivno, hkrati pa ohranjajo karakter posamezne vasi (Dorfentwicklung ..., 2008).

Natečaj poteka od leta 1961 in od takrat se je na tekmovanje prijavilo že 1200 vasi. Kot pomemben vidik natečaja je potrebno izpostaviti možnost posnemanja, aktivno udeležbo prebivalcev in zagotovitev prihodnosti vasi. Prav to je kazalec, kako je natečaj v 50 letih napredoval od začetnega urejanja zelenih površin in zasajevanja cvetlic do pomembnega, v prihodnost naravnane in inovativnega razvoja, saj samo estetski popravki vasi še ne pripomorejo, da bi se neka vas lahko ohranila tudi v prihodnosti. Poleg zagotavljanja zadostne ravni kakovosti življenja je za uspešen razvoj vasi potrebna angažiranost prebivalcev in spodbujanje občutka pripadnosti vasi pri vseh generacijah (Wir machen mit ..., 2008).

3.1.2 E-ARGE: Evropsko združenje ARGE¹⁹ za razvoj podeželja in obnovo vasi

E-ARGE je nevladna delovna organizacija, ki je bila ustanovljena leta 1988, z namenom profesionalnega združevanja predstavnikov uprave, znanstvenikov in strokovnjakov za razvoj podeželja in obnovo vasi, kot tudi lokalne samouprave in nevladnih organizacij. Ena

¹⁷ V slovenščini nisem zasledila strokovnega prevoda naslova tekmovanja. Uraden nemški naslov je Unser Dorf hat Zukunft.

¹⁸ BEMLV – Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz (Zvezno ministrstvo za prehrano, kmetijstvo in varstvo potrošnikov)

¹⁹ ARbeitsGEmeinschaft – delovna skupina; E-ARGE: evropska organizacija za razvoj podeželja in obnovo vasi

izmed prvih članic je bila tudi Slovenija, ki je v članstvo vstopila leta 1989 (Seznanitev ..., 2009).

Cilj združenja je analiza, zbiranje in izmenjava strokovnih mednarodnih izkušenj za spodbujanje razvoja podeželskih območij, ustvarjanje pozitivnega javnega mnenja o podeželju, analiza problemov in možnih rešitev za razvoj različnih segmentov podeželja (ekonomski, socialni, okoljski, ...) ter ohranjanje in krepitev uspešnega razvojnega modela podeželja (Seznanitev ..., 2009).

Glavne dejavnosti E-ARGE so poleg organizacij strokovnih srečanj, posvetov, kongresov, delavnic in okroglih miz na temo razvoja podeželja, podeželskega in kmetijskega prostora, obnove vasi, obnovljivih virov energije, trajnostnega razvoja podeželja, priprave in izdaje različnih strokovnih gradiv in publikacij še organizacija tekmovanja za obnovo in razvoj vasi. Tekmovanja se vsako leto udeleži tudi slovenska vas.

E-ARGE se zavzema za integriran razvoj podeželja, ki se implicira skozi razvoj in obnovo vasi ter načrtovanje rabe tal. Hkrati združenje temelji na predpostavki, da je uspeh razvoja podeželja odvisen od družbenega ozadja. Ljudi postavlja v središče in spodbuja njihovo participacijo pri projektih razvoja podeželja. Cilj združenja je skozi uspešne primere razvoja podeželja prikazati pomembnost angažiranosti prebivalcev in resno jemanje njihove vloge pri razvoju ter tako vzpostaviti pozitivno klimo zaupanja v politiko (Kurzportrait ..., 2009).

3.1.2.1 Dorferneuerungspreis

Dorferneuerungspreis je originalno ime za tekmovanje za obnovo in razvoj vasi. Združenje E-ARGE ga razpiše vsako drugo leto. Tekmovanje poteka že od leta 1990, nagrade pa niso denarne. Tekmovanja imajo vsakič drugačen moto, razlikujejo pa se tudi kriteriji ocenjevanja. Zadnje tekmovanje je bilo leta 2008. Moto tekmovanja se je glasil: «Socialna inovativnost za uspešno prihodnost». Na tem tekmovanju je tretjo nagrado prejela Dolenja vas iz občine Krško (nagrada za posebne dosežke pri enem ali več segmentih razvoja vasi).

Prijavljene vasi so točke na zadnjem tekmovanju nabirale na sledečih temah (Europäischen ..., 2008):

- razvoj okolju prijaznega kmetijstva in gozdnega gospodarstva skozi vidike razvoja kulturne krajine;
- ohranjanje in razvoj lokalno pogojenih možnosti zaslužka z ozirom na regionalne posebnosti;
- razvijanje odgovorne družbe, ki uporablja obnovljive vire;
- graditi simbiozo med zaščiteni staro in kvalitetno bivanjsko novo arhitekturno strukturo;
- krepiti identiteto in samozavest prebivalcev vasi;
- ustvarjanje času primernih družbenih dejavnosti in družbeno kulturnih kvalitet;
- načelo enakih možnosti: participacija ljudi vseh generacij, narodnosti in manjšin pri družabnem, gospodarskem in kulturnem življenju.

3.1.3 Entente Florale Europe

Entente Florale Europe je ime za evropsko tekmovanje za urejenost mest in vasi. Tekmovanje prireja združenje A.E.P.F. (Association Europeenne du Fleurissement et du Pasayage). Združenje je bilo ustanovljeno v Belgiji in ima med članicami dvanajst držav, med katerimi je od leta 1998 tudi Slovenija. Njihov cilj predstavlja socialni in kulturni razvoj, ki ga krepijo hortikultura, turizem in okolje. Za doseg tega cilja združenje podpira projekte, ki prispevajo k boljši kakovosti življenja v mestih in na vasi. Glavni poudarki pri tem so na urejenosti kraja, trajnostnem razvoju, ekološki zavesti, konsistenci z avtohtonim naravnim okoljem in varstvu naravne ter kulturne dediščine (Praprotnik 2009).

A.E.P.F. prireja tekmovanje Entente Florale Europe z namenom prispevati k večji promociji zelene in bolj prijazne okolice v evropskih mestih in vaseh. Tekmovanja omogočajo tudi mednarodni kontakti med udeleženci, ki lahko ideje zmagovalcev uporabijo za ureditev mest in vasi v svojih državah. Tekmovanje poteka vsako leto, njegov cilj pa je skozi lepšanje mest in vasi prispevati k izboljšanju kakovosti življenja prebivalcev in obiskovalcev mest in vasi. Dejavnosti, ki so ujete v ocenjevalne kriterije, zajemajo (Entente Florale Europe. Explanatory notes ..., 2009):

- sajenje rož in grmovnic;
- urejanje in vzdrževanje parkov in ostalih zelenih površin;
- pospeševanje ekološko in okolju prijaznega razvoja;
- razvijanje pobud, ki promovirajo okoljsko zavest (delavnice, tečaji ...).

Zgoraj navedeno besedilo daje vtis, da tekmovanje sloni na bolj romantičnih temeljih, v resnici pa gre za zelo izdelan koncept. Pravila ocenjevanja so zelo stroga in ne zajemajo le sajenje rož, temveč celotno sliko kraja v povezavi s trajnostno rabo virov in ekološko neoporečnim turizmom. Ocenjevalni kriteriji za ureditev vasi imajo deset sklopov, ki se združujejo v tri poglavja: zasaditev, ekologija in okolje ter turizem. Pomembno je vse, od kvalitete zasaditve, okoljskega izobraževanja, urbane opreme do turistične promocije (Entente Florale Europe ..., 2009).

3.2 NAČRTOVANJE RAZISKAVE

Cilj diplomskega dela je bilo na primeru izbranih vasi ugotoviti, s kakšnimi ureditvami v vaških jedrih lahko prispevamo k dvigu kakovosti življenja na vasi in h krepitvi identitete vasi. V teoretičnem delu naloge so bile že preverjene vloge identitete, kakovost življenja in obnove vaških jeder v nacionalnem programu razvoja podeželja. S praktičnim delom na primeru izbranih vasi smo želeli raziskati, na kakšen način so povezane te tri vsebine razvoja podeželja.

Fikfakova (1997) navaja, da so cilji urejanja nemestnih naselij odvisni od smernic oziroma izhodišč in načel, ki so že izoblikovana za posamezna naselja ali krajino in imajo širši pomen v družbeni in ekonomsko-socialni strukturi. Najpomembnejša vidika smernic sta varovanje in/ali vzpostavljanje nove identitete in kontinuitete naselja (struktura, dominantni elementi, robovi) ter človek s svojimi željami, ki je končni uporabnik in oblikovalec naselja in njegove podobe. Na podlagi tega smo se odločili za izvedbo ankete.

Pri odločitvi o izboru vasi smo upoštevali, da je anketo najlažje izvesti v kraju, kjer te ljudje relativno dobro poznajo. Tako smo se določili za vasi v krajevni skupnosti Prevorje. Naslednje merilo izbora je bila različna izoblikovanost jedra vasi. Na osnovi teh dveh meril so bile izbrane tri vasi: Lopaca, Straška Gorca in Dobje pri Lesičnem.

Analiza kakovosti življenja, identitete vasi in vaških jedrih temelji na podatkih, pridobljenih tako z anketo kot tudi z grafičnimi orodji. Ugotovitve ankete in grafičnih analiz so skupek mnenj in opažanj prebivalcev posamezne vasi in podatkov (aktivnost prebivalcev, starostna struktura itd.), pridobljenih s strani različnih inštitucij, in prostorskih analiz. Prav mnenja prebivalcev so tista, ki dajejo raziskavi najbolj realno podobo. Običajni družbeno-ekonomski kazalci, kot je na primer demografska struktura, ali pa podatki o dohodkih gospodinjstev, bi naj predstavljali le okvir, ne pa tudi osnove za razpravo o tematiki diplomske naloge (Kakovost bivanja, 2009).

3.2.1 Pridobivanje podatkov z anketno metodo

3.2.1.1 Oblikovanje vprašalnika

Vprašalnik je sestavljen iz štirih tematskih sklopov: identiteta vasi, kakovost življenja, opredelitev vaškega jedra in vprašanja o družbeno-ekonomskem statusu. Ker smo hoteli pridobiti čim bolj raznovrstne odgovore, je večina vprašanj odprtega tipa. Največ problemov pri anketiranju je predstavljalo precejšnje število (trideset) vprašanj, Anketiranje je povprečno trajalo 30 minut.

Vprašalnik se začne s predstavitvijo anketarja anketirancu. V tem delu sta pojasnjena tudi namen in potek anketiranja. Predstavitvenemu delu sledijo vprašanja na temo identitete, ki za anketiranca niso zahtevna.

Kot je bilo že omenjeno v teoretičnem delu naloge, ločimo prostorsko, ekonomsko, ožje kulturno in socialno identiteto. Namen vprašanj na temo identitete je bilo ugotoviti, kateri prostorski elementi po mnenju prebivalcev vasi oblikujejo prostorsko identiteto in katere dejavnosti na vasi prispevajo k ekonomski identiteti. Vsebinsko ožje kulturne in socialne identitete je bilo moč integrirati v vprašanja o kakovosti življenja na vasi. Eno od vprašanj (številka 6) vključuje tudi slikovno prilogo.

Vprašanjem na temo identitete sledi niz nekoliko težjih vprašanj na temo kakovosti življenja. Tema je razdeljena v dva sklopa; kakovost življenja na vasi na ravni družbe in na ravni posameznika. Anketiranci morajo najprej odgovoriti na prvi sklop, nato pa pozornost preusmerijo na temo vaškega jedra. Anketiranec mora tako pri vprašanju številka 11 na grafični prilogi označiti vaško jedro. V literaturi najdemo mnogo opredelitev, ki lahko odstopajo od predstav prebivalcev vasi o tem, kaj sploh je vaško jedro. V tem diplomskem delu mnenje prebivalcev veliko šteje, saj so oni tisti, ki vas delajo živo in ji s svojim načinom življenja dajejo bistvo.

Opredeljevanju vaškega jedra sledi še drugi sklop vprašanj na temo kakovosti življenja na vasi na ravni posameznika. Vprašanja so zastavljena tako, da z odgovori lahko izmerimo tudi stopnjo socialnega kapitala v posamezni vasi.

Vprašalnik se konča s sklopom vprašanj o družbeno-ekonomskem statusu anketiranca.

3.2.1.2 Določitev vzorca

Ureditve javnega vaškega prostora, katerega del predstavlja tudi vaško jedro, se tičejo potreb vseh prebivalcev vasi. Tudi raziskave na področju kakovosti življenja na vasi dajejo najnatančnejše rezultate, kadar zajamemo večino prebivalcev. Idealno bi tako bilo zajeti vso populacijo, ki živi v obravnavani vasi.

Obravnavano območje zajema 304 (SURS, 2010) prebivalcev, vendar bi bilo anketiranje vseh prezahtevno. Število anketirancev smo zato prilagodili številu gospodinjstev. Menili smo, da bodo rezultati ankete dovolj uporabni, če bomo anketirali iz vsakega gospodinjstva po enega predstavnika. Po teh merilih smo tako pričakovali 101 izpolnjeno anketo.

Postavili smo še nekaj dodatnih kriterijev. Upoštevali smo, da bo v populaciji zajetih pol žensk in pol moških. Populacija mora biti tudi čim bolj raznolika glede starosti in izobrazbe. Slednje vnaprej ni bilo težko predvidevati, ker smo anketirali domačo in dve sosednje vasi in smo ljudi relativno dobro poznali. Upoštevali smo tudi, da otrok ni možno anketirati, prav tako je vprašljivo anketiranje odrasčajoče mladine (Gulič, 1988). V anketiranje so bile zato zajete osebe, ki so bile starejše od 15 let.

Preglednica 1: Starostni razredi anketirancev

Starostni razred	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
15-19	1	2 %	-	-	1	5 %
20-29	4	10 %	3	17 %	3	15 %
30-49	16	38 %	9	50 %	7	35 %
50-69	13	31 %	4	22 %	6	30 %
Nad 70	8	19 %	2	11 %	3	15 %
Skupaj	42	100 %	18	100 %	20	100 %

Preglednica 2: Anketiranci glede na spol

Spol	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
Moški	20	48 %	9	50 %	11	55 %
Ženski	22	52 %	9	50 %	9	45 %
Skupaj	42	100 %	18	100 %	20	100 %

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Preglednica 3: Anketiranci posamezne vasi glede na število članov gospodinjstva

Število članov v gospodinjstvu	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
1	7	17 %	2	11 %	-	-
2	8	19 %	3	17 %	4	20 %
3	12	28 %	3	17 %	3	15 %
4	7	17 %	2	11 %	5	25 %
5	6	14 %	3	17 %	5	25 %
6	2	5 %	5	28 %	1	5 %
7	-	-	-	-	2	10 %
Skupaj	42	100 %	18	100 %	20	100 %

Preglednica 4: Anketiranci glede na dobo bivanja v posamezni vasi

Doba bivanja v vasi	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
5 let ali manj	1	2 %	2	11 %	1	5 %
5 - 10 let	3	7 %	-	-	-	-
Več kot 10 let	18	43 %	5	28 %	5	25 %
Od rojstva	20	48 %	11	61 %	14	70 %
Skupaj	42	100 %	18	100 %	20	100 %

Preglednica 5: Izobrazba anketirancev

Izobrazba	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
Nedokončana osnovna šola	1	2	-	-	-	-
Dokončana osnovna šola	13	31	9	50	7	35
Dokončana srednja šola	19	45	8	44	11	55
Diploma na višješolski/ visokošolski/ univerzitetni ravni	8	19	1	6	2	10
Specializacija/magisterij/doktorat	1	2	-	-	-	-
Skupaj	42	100	18	100	20	100

3.2.1.3 Način in izvedba anketiranja

Pri izvajanju anketiranja so na voljo različni načini; od pošiljanja vprašalnikov po pošti, telefonskega anketiranja, do osebnega anketiranja. Ker gre v našem primeru za kompleksen preplet različnih vprašanj o vrsti identitete območja in stanju kakovosti življenja na vasi, načini, kjer anketiranec sam izpolnjuje odgovore, ne pridejo v poštev. Zato smo se odločili za osebno anketiranje.

Anketiranje prebivalcev je bilo izvedeno na njihovem domu. Obiskana je bila skoraj vsaka hiša, kar ni bilo težko, saj preučevano območje ni veliko. V primeru, da anketirancev ni bilo doma, smo se v naslednjih dneh ponovno vrnili ali pa se z ostalimi člani gospodinjstva dogovorili za ustrezen termin obiska.

Vprašalnik je oblikovan tako, da anketar prebere vprašanja. Anketar je na voljo tudi za razlago, kako odgovarjati na posamezna vprašanja. Naloga anketarja je tudi podajati posamezna pojasnila in navodila za odgovore. Odgovore lahko anketiranec vpisuje sam, lahko pa mu pomaga tudi anketar.

3.2.1.4 Potek anketiranja

Anketiranje je potekalo od 1. julija 2009 do 31. oktobra 2009. Odziv ljudi je bil zelo dober, saj nihče ni odklonil sodelovanja. Razlog za tako dober odziv je najbrž ta, da sva anketo izvajali avtorica diplome in Marija Frece Perc, vodja podružnične šole Prevorje, ki jo ljudje dobro poznajo. Marija je dobro seznanjena s problematiko obnove posameznih vasi, hkrati pa je vključena v mnogo kulturnih in drugih projektov raznih društev in drugih organizacij. Večina ljudi je bila navdušena nad obiskom in priložnostjo pogovora, saj se v teh krajih, kot pravijo sami, bolj malo dogaja.

Pričakovali smo iskrene odgovore, saj so naju ljudje večinoma že poznali in, kot so tudi povedali, upajo, da bodo rezultati kje objavljeni in bodo prispevali k ureditvi kraja. Pogostokrat so izrazili željo, da bi bili radi seznanjeni z rezultati ankete.

V obravnavanih vaseh sva izvedli skupno 80 anket. V spodnji preglednici so navedeni deleži anketiranih gospodinjstev glede na popis prebivalstva leta 2002. Soočili sva se s težavo, da število gospodinjstev v popisu leta 2002 ni v skladu z dejanskim stanjem na terenu. Vzrokov je lahko več, med njimi je tudi ta, da anketiranci zaradi različnih vzrokov ne povedo pravih podatkov. Število izvedenih anket se tako razlikuje od števila predvidenih anket. Lahko bi dejali, da sva dosegli 79 odstotno uspešnost, vendar je glede na dejanske razmere na terenu težko govoriti o dejanski uspešnosti.

Preglednica 6: Število gospodinjstev v obravnavanih vaseh in deleži anketiranih gospodinjstev.

Vas	Gospodinjstva skupaj (surs, 2002)	Število anketiranih gospodinjstev	Anketirana gospodinjstva (deleži)
Lopaca	51	42	82 %
Dobje pri Lesičnem	24	18	75 %
Straška Gorca	26	20	77 %

3.3 PREDSTAVITEV OBRAVNAVANEGA OBMOČJA

Krajevna skupnost Prevorje obsega šest vasi, v katerih živi okoli 750 prebivalcev (SURs, 2010). Spada pod občino Šentjur in zavzema njen jugovzhodni del. Prevorje je tudi pokrajinsko regionalno ime, pod katerim se velikokrat predstavlja kar vse vasi omenjene krajevne skupnosti. Marsikateri obiskovalec tako sploh ne ve za imena posameznih vasi. Že samo ime Prevorje pove, da je na tem delu veliko prevalov oz. prevojev. Je sestavni del Kozjanskega gričevja s številnimi hribčki in dolinami. Geološko pripada delu posavskih gub in daje značilen videz v smeri vzhod zahod razpotegnjenih grebenov. Na prisojnih pobočjih so nastala gostejša naselja, zemlja pa je tam tudi bolj kmetijsko izrabljena (Naravno geografska oznaka Kozjanskega, 2009). Prevorje je del Kozjanskega, po regionalizaciji Slovenije pa spada pod Savinjsko statistično regijo.

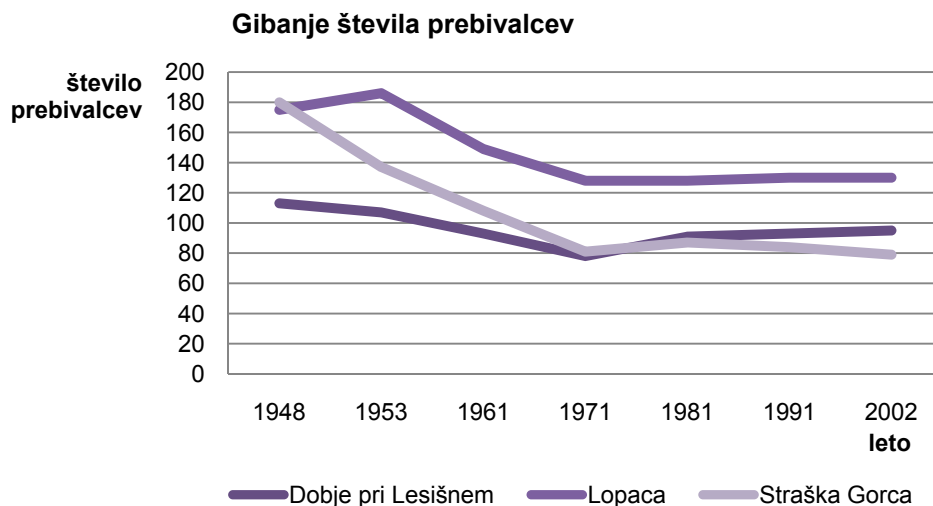
Poleg velike krajinske pestrosti kraj skriva še mnogo drugih zanimivosti. Posebnost predstavlja bogata ohranjena kulturna dediščina. Poleg ohranjenih starih objektov kmetije hranijo stare kmečke pripomočke in orodja za delo na kmetiji. V kraju še vedno živijo posamezne zvrsti domače obrti, kot so pletarstvo, šivanje na platno, kvačkanje in pletenje z volno. Te običaje v sklopu prireditev 'Anini večeri' vsako zimo prikažejo v večnamenskem prostoru podružnične osnovne šole Prevorje.

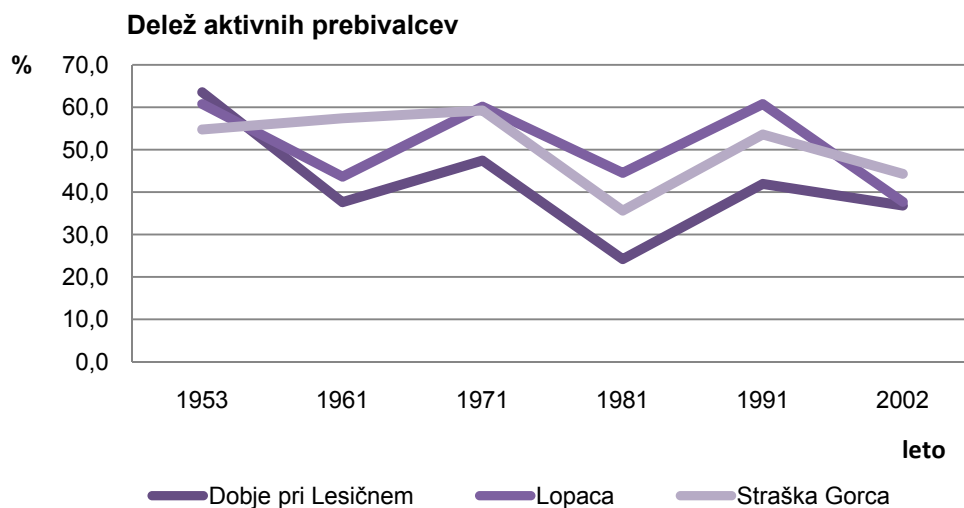
Slika 15: Položaj Kozjanskega (Naravno geografska oznaka Kozjanskega, 2009)

V dolini potoka Bistrica se še danes nahaja mnogo mlinov. Mlinarstvo, ki je bilo včasih zelo živahno, je zamrlo, a so stari mlinci na vodo še zmeraj na vpogled. Skozi kraj pelje regionalna cesta R 423, ki je z mnogimi ovinki znana med motoristi in kolesarji.

Izmed šestih vasi krajevne skupnosti Prevorje smo za raziskavo izbrali tri: Lopaco, Straško Gorco in Dobje pri Lesičnem. Vasi mejijo ena na drugo in imajo različno oblikovana vaška jedra. Razlikujejo se tudi po številu prebivalcev. Medtem, ko jih ima Lopaca nekaj nad sto, se Dobje pri Lesičnem in Straška Gorca ustavita pod sto. Pri deležu aktivnega prebivalstva prednjači Straška Gorca. Lopaca in Dobje pri Lesičnem imata podoben delež aktivnega prebivalstva. V vseh treh vaseh delež aktivnega prebivalstva skozi leta vztrajno pada, tako kot tudi pri številu prebivalcev.

Slika 16: Gibanje števila prebivalcev od leta 1948 do 2002 (SURS, 2010)

Slika 17: Delež aktivnih prebivalcev do leta 2002 (SURS, 2010)

3.3.1 Lopaca

Slika 18: Turistična razglednica Lopace (Turistični portal občine Šentjur, 2010)

Lopaca je vas s središčem občinskega pomena (Analize identitete prostora, 2005). Razloženo naselje na severozahodnem delu Kozjanskega gričevja leži ob regionalni cesti Šentjur – Lesično. Na prisojnih straneh uspeva vinska trta, na osojnih pa so večje zaplate mešanega gozda (Krajevni leksikon Slovenije, 1995).

Lopaca je pomemben center za okoliške vasi. V baročni cerkvi svete Ane se ljudje zbirajo ob nedeljskih mašah. V njeni neposredni bližini leži Podružnična osnovna šola Prevorje. Ta predstavlja center dogajanja v kraju. V njej je namreč večnamenski prostor, namenjen kulturnim prireditvam in prostočasnim dejavnostim ter telovadnica za rekreacijo in nočitve tabornikov. Posebnost šole in kraja predstavlja še astronomski observatorij oz. opazovalnica zvezd z odprtim pogledom na južno nebo. V bližini šole se nahaja tudi športni center z igriščem za nogomet in košarko ter s popolnoma novim teniškim igriščem in stezo za balinanje.

3.3.2 Dobje Pri Lesičnem

Slika 19: Dobje pri Lesičnem

Dobje pri Lesičnem je vas s središčem lokalnega pomena (Analize identitete prostora, 2005). Vas leži na severozahodnem delu Kozjanskega gričevja na slemenu okoli cerkve svetega Ožbalta. Jedro vasi predstavlja gruča hiš, po okoliškem gričevju pa je raztresenih nekaj samotnih kmetij in zaselek Cirkuže. Prevladujejo travniki. Na prisojnih pobočjih je nekaj vinogradov, na osojah pa so mešani gozdovi (Krajevni leksikon Slovenije, 1995).

3.3.3 Straška Gorca

Slika 20: Straška Gorca

Straška Gorca je vas s središčem lokalnega pomena (Analize identitete prostora, 2005). Razloženo naselje na severnem robu Kozjanskega gričevja leži severno pod gozdnatim Bohorjem, zahodno od ceste Šentjur – Lesično, med rečico Bistrico in potokom Glažnico. K vasi spadata zaselka Brezje in Dragomirje. V dolinskem dnu so travniki in pašniki, na prisojeh pa vinogradi s številnimi zidanicami, ki jih lastniki preurejajo v počitniške hišice (Krajevni leksikon Slovenije, 1995).

3.4 OCENA IDENTITETE VASI

V poglavju *Vrste identitete* je bilo ugotovljeno, da identiteto vasi določajo najrazličnejši elementi. Raziskovanje identitete v nalogi sestoji tudi na podlagi vključevanja prebivalcev. Tako je bilo v uvodu ankete zastavljeno vprašanje, »*Kaj menite, po katerih stvareh ljudje od drugod poznajo vašo vas?*«. Cilj je bil, zbrati čim več podatkov o raznolikosti elementov identitete vasi. Vprašanje odprtega tipa je podalo najrazličnejše odgovore. Opaziti je, da so bili bolj pogosto izbrani elementi iz vaškega jedra (šola, gostilna, cerkev...) v vasi, ki ima bolj razvito vaško jedro²⁰. Odgovori so v deležih prikazani v sledečih preglednicah. Posamezen odgovor je bil izbran tudi večkrat.

²⁰ Preglednice in slike so zmeraj predstavljene v vrstnem redu po vaseh Lopaca, Dobje pri Lesičnem in Straška Gorca, kar sovпада z izoblikovanostjo vaških jeder od najbolj do najmanj izoblikovanih.

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Preglednica 7: Elementi identitete vasi **Lopaca**

Element identitete	Pogostost odgovorov (delež)
Observatorij	71 %
Šola	60 %
Cerkev sv. Ane	57 %
Pater Karel Geržan	17 %
Guzaj (razbojnik, grob)	14 %
Lepa narava	10 %
Gostilna	7 %
Prijazni, gostoljubni ljudje	7 %
Trgovina	5 %
Prireditve (Anini večeri)	5 %
Svež zrak	5 %

Preglednica 8: Elementi identitete vasi **Dobje pri Lesičnem**

Element identitete	Pogostost odgovorov (delež)
Cerkev sv. Ožbolta	39 %
Ime vasi Cirkuze	22 %
Peščena (prašna) cesta	22 %
Lepa narava	17 %
Spomenik NOB	17 %

Preglednica 9: Elementi identitete vasi **Straška Gorca**

Element identitete	Pogostost odgovorov (delež)
Vinogradi in "gorce" (vinskih kleteh) oz. Vikendih.	45 %
Ime vasi (zanimivo, staro)	25 %
Prijazni, gostoljubni ljudje	20 %
Lepa narava	15 %
Amonovi (pletarstvo in zbirka starin)	10 %

3.4.1 Lokalna prostorska identiteta

Prostorsko identiteto vasi definira **oblika in zgradba naselij in pripadajoče okolice** kot tudi njihov **pomen in funkcije**, ki jih imajo v širšem prostoru. Kakšne so razmere danes, je moč ugotoviti s celovitim preučevanjem prostora, ki zajame ves spekter kvalitetnih in nekvalitetnih posegov v prostor (Hazler-Papič, 1997). Preučevanje vključuje tako institucionalno varovano naravno in kulturno dediščino, kot tudi ostale vrednosti arhitekture in naselij v določenem prostoru. Kot navaja Banfi-Škrbec (1997), se je potrebno kvaliteta prostora prilagajati in jih varovati, nekvalitete pa je potrebno izpostaviti kot problem in jih ustrezno reševati.

3.4.1.1 Prostorske analize vasi kot način iskanja prostorske identitete

Fister (1993) je v svojem delu sestavil seznam analiz, temelječih na delu različnih raziskovalcev, s katerimi je mogoče v slovenskem prostoru ugotavljati značilne prostorske sestavine, ki so hkrati tudi oblikovalski kriteriji za formiranje identitete. Prvi sklop sestavin temelji na ravni lokacije, drugi pa na ravni naselja.

Značilnosti prostorskih sestavin na ravni lokacije:

- lokacija in lega naselbinskih teles glede v pokrajini;
- usklajenost in prilagojenost reliefnim značilnostim;
- ustvarjene meje, robovi in posebni deli prostora;
- struktura, členjenost in parcelacija površin;
- vedute in dominante v odnosu do krajine;
- vsebinske, pomenske in simbolne vrednosti;
- posebnosti (dodatne vrednosti).

Značilnosti prostorskih sestavin na ravni naselja:

- usklajenost in prilagojenost reliefu in rabi tal (kulturna krajina);
- meje naselbinskega telesa;
- silhueta, vedute, dominante naselja;
- zasnova, prostorska organiziranost naselja in delov;
- naselbinska tipologija (oblikovana, funkcionalna, vsebinska, pomenska, ...);
- razmerje med osnovno enoto ('domačijo') in celoto;
- členjenost gabaritov in fasadnih nizov;
- členjenost površin (ulic, trgov, ...);
- pomen simbolnih, vsebinskih, upravnih in drugih posebnih vrednosti).

V literaturi (Šušlek, 2008; Karlovšek Debelak, 1980) je zaslediti še kritiko, da so osrednji vaški prostori, središča vasi, pogosto zapostavljeni tako pri analizah kot pri načrtovanju. A prav način ureditve teh površin in elementi, ki se pojavljajo na ali ob njih (vaška drevesa, ograje, napajališča, znamenja ipd.), dajejo naseljem identiteto. Elementi skupaj z drugimi značilnostmi opredeljuje bogato urbanistično-arhitekturno dediščino v naši ruralni pokrajini.

Prav zgornji odstavek predstavlja eno ključnih izhodišč raziskovanja identitete vasi. Pri vseh analizah identitete in socialnega kapitala je narejen poseben poudarek na vaških jedrih. S tem postopkom je bilo mogoče na koncu zbrati ustrezne smernice za obnovo vaških jeder, ki bi povratno prispevale h krepitvi identitete in socialnega kapitala ter posledično h krepitvi kakovosti življenja na vasi.

3.4.1.2 Fizične značilnosti prostora – pojavnost

Fizične značilnosti identitete prostora se najbolje izražajo v morfologiji naselja in krajine. Kvaliteta te vrste identitete je v nadaljevanju raziskana na podlagi morfološke analize in strukturne analize posamezne vasi. Tem analizam je dodana še likovno prostorska

analiza posameznih vasi, kjer gre za raziskovanje specifičnih silhuet, pogledov in kompozicij, katere dajejo vsem drugačnost in težijo po ohranjanju.

Morfološka analiza in analiza strukture naselja

Morfološka zgradba kulturne krajine je najbolj pomemben element identitete kulturne krajine. Pomemben je zato, ker je neposredna slika življenja neke družbeno-ekonomske skupnosti in odraz njene prilagojenosti na naravne danosti. Poleg tega s svojim položajem v širšem prostoru, s svojimi zvezami z drugimi naselji ter s svojo lego in oblikovanostjo predstavlja izhodišče za večino nadaljnjih posegov v prostor (Vahtar, 1991). Do enakih zaključkov so prišli še drugi avtorji (Ogorelec, 1991; Gosar in Mihevc, 1979), ki navajajo, da se lahko struktura ohranja le tako, da ostaja razmerje v grobih obrisih nedotaknjeno.

Gosar in Mihevc (1979) sta v svojem delu objavila postopek sistematičnega pristopa k morfologiji naselij. Na začetku se analize lotimo tako, da izberemo izsek iz realnega sveta, zberemo gradivo in definiramo probleme. V nadaljevanju glede na izpostavljene probleme naredimo selekcijo obravnavanih tem, izbor definicij elementov in povezav ter oblikovanje geometrijske predstave (grafična analiza). Na koncu sledita interpretacija ter oblikovanje oblikovnih in vsebinskih predlogov za potrebe urbanističnega in prostorskega načrtovanja²¹.

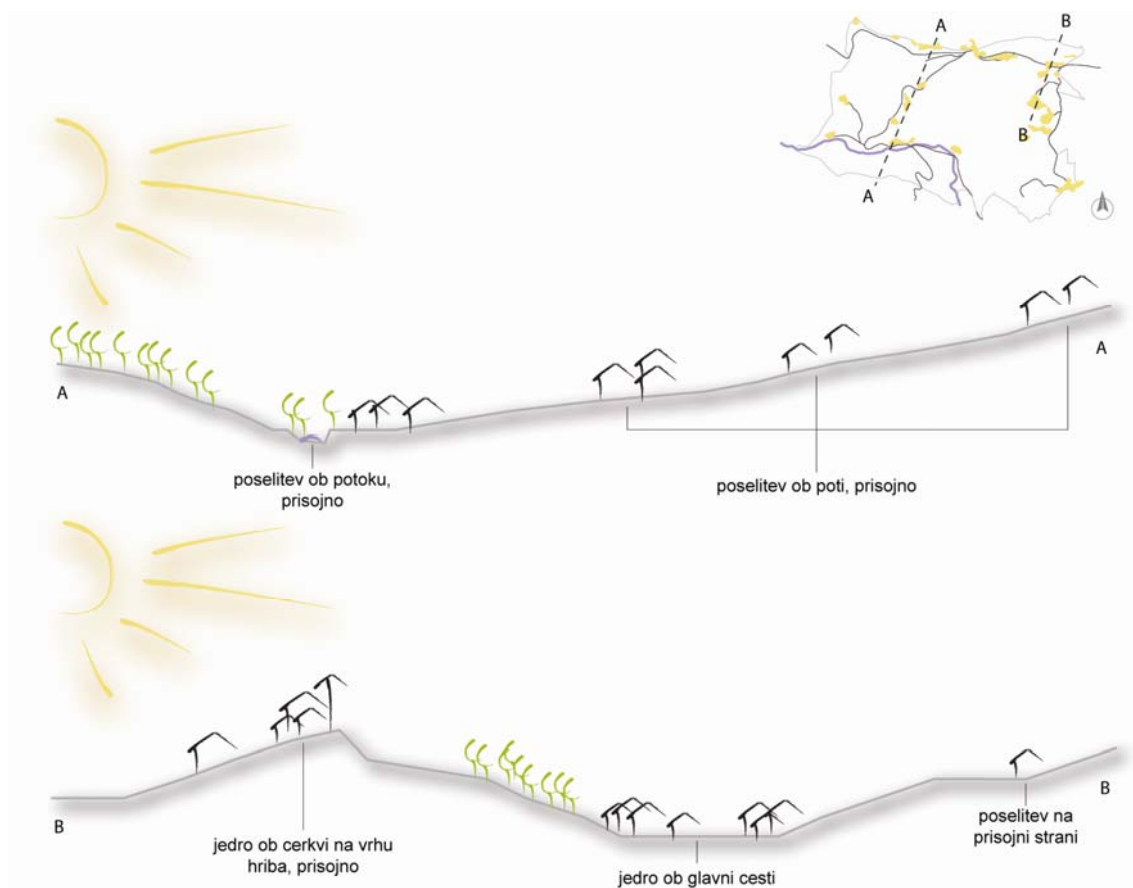
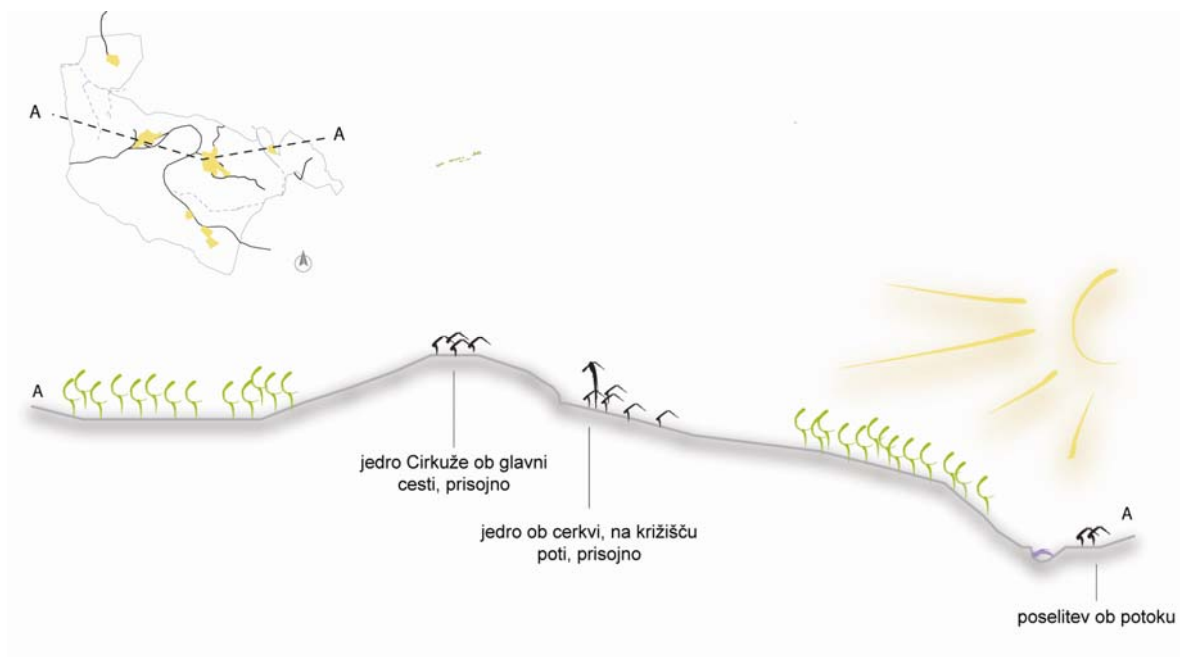
Analiza morfološke zgradbe obravnavanih naselij in pripadajoče krajine je glede na izpostavljene probleme v začetnem delu diplomske naloge razdeljena na temi položaj naselja in razmerja med vsebino in obliko.

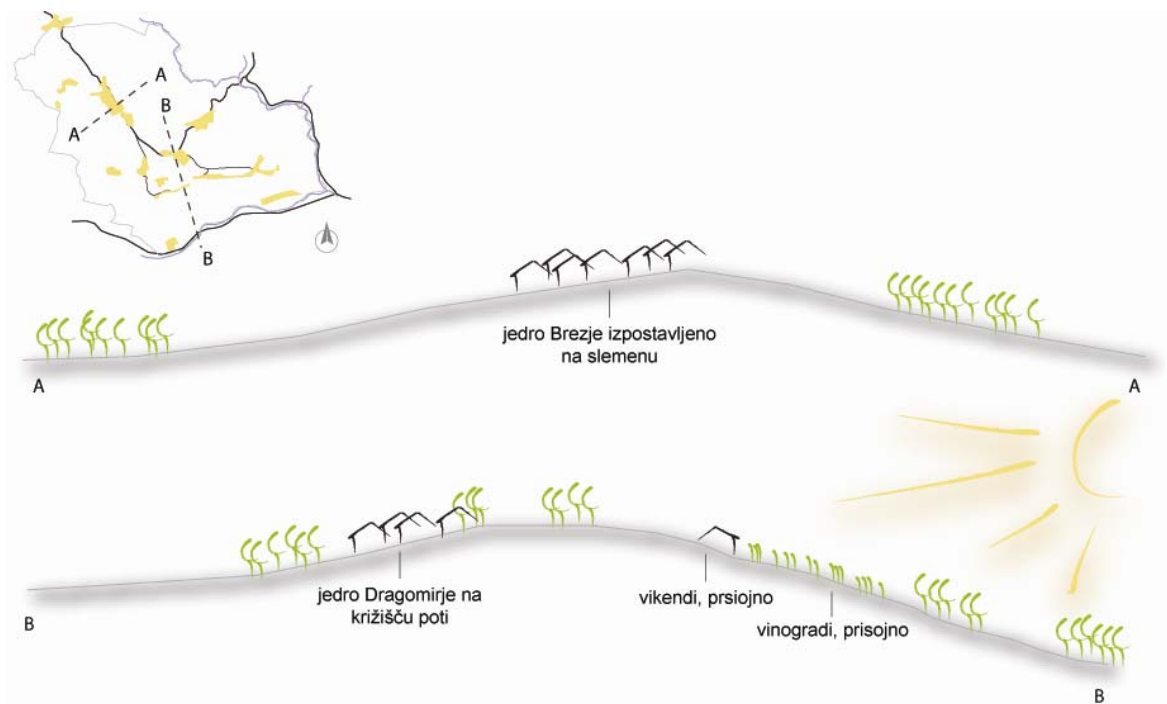
Analiza sedanjega stanja v prostoru je primerjana z analizo podatkov s Franciscejskega katastra za Štajersko. Karte z omenjenega dokumenta so bile narisane leta 1825 (Pregled map ..., 2010). Takšen način omogoča ugotavljanje sprememb v prostoru glede na čas in iskanje možnosti za ohranitev identitetnega kontinuuma posamezne vasi.

Položaj naselja

Na položaj vasi, potek prometnic in razporeditev objektov imajo največji vpliv naravne razmere. Pomembni so relief (zlasti strmina), mikroklimatske razmere (vetrovi, osončenost), potek in značaj vodotokov ter lega in obseg rodovitnih površin. Naravne razmere so se v preteklosti odražale tudi v izboru naravnega materiala (les, kamen), kar je opaziti zlasti v starejših objektih v posameznih vaseh.

²¹ Naveden postopek predstavlja temelj oblikovanja diplomske naloge.

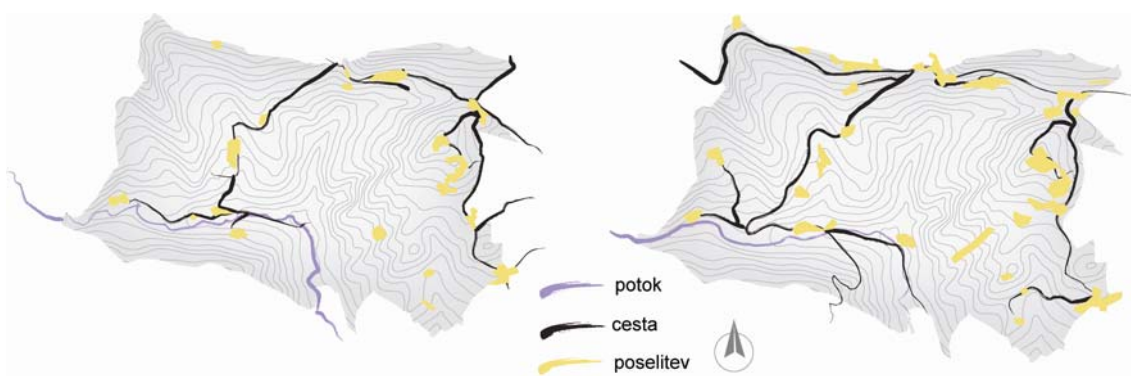
Slika 21: Položaj **Lopace** glede na naravne razmereSlika 22: Položaj **Dobja pri Lesičnem** glede na naravne razmere

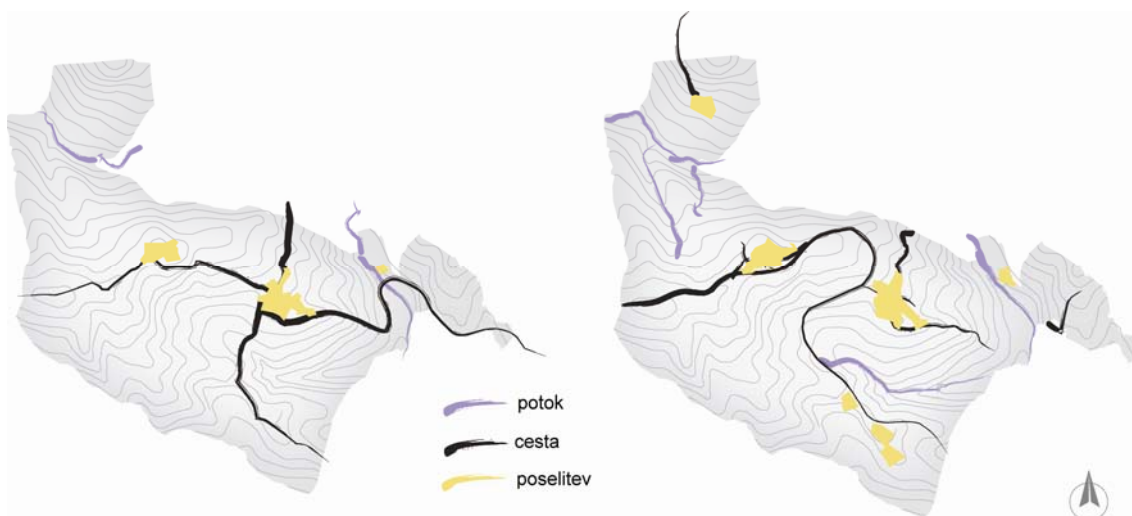
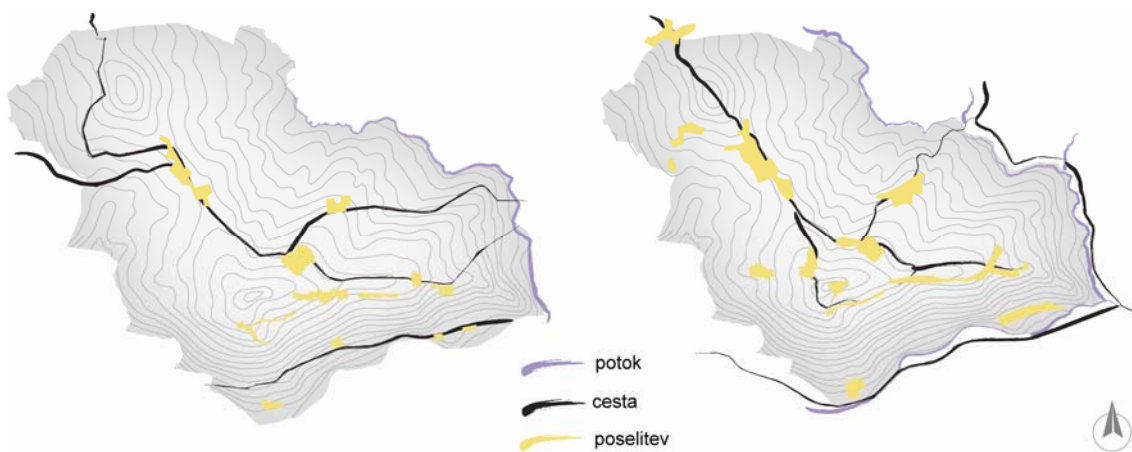
Slika 23: Položaj **Straške Gorce** glede na naravne razmere

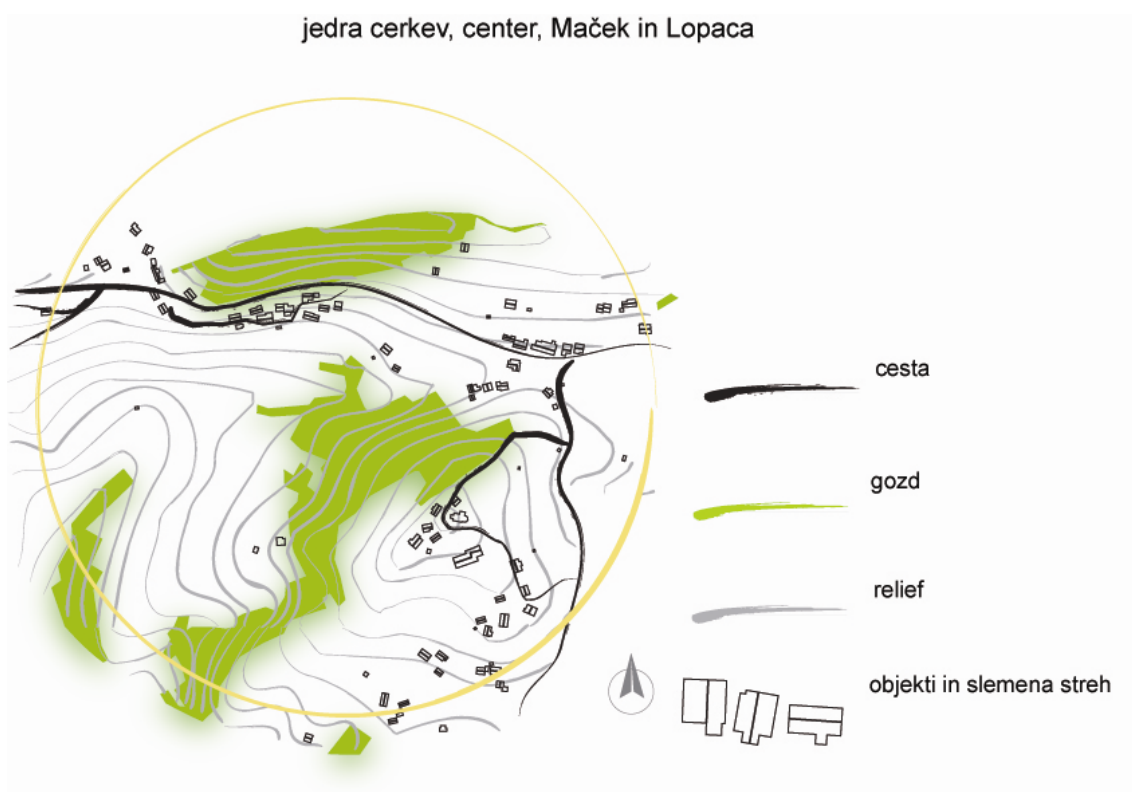
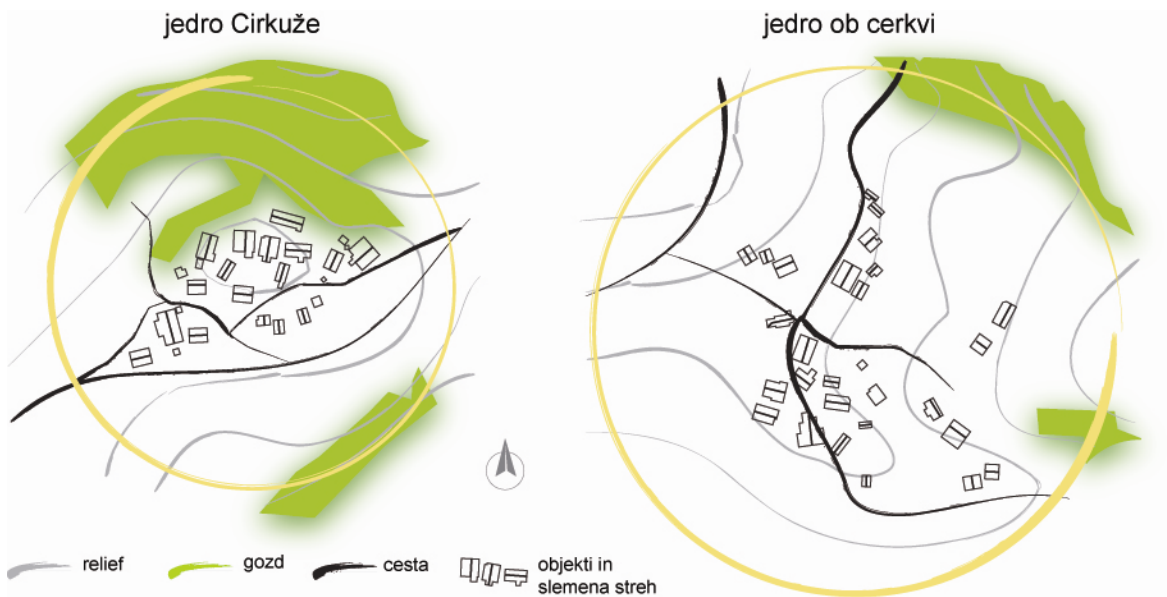
Iz zgornjih analiz je razbrati, da so vaška jedra postavljena na izpostavljenih legah (na vrhu hriba, slemenska postavitve) in ob prometnih poteh ali na njihovih križiščih.

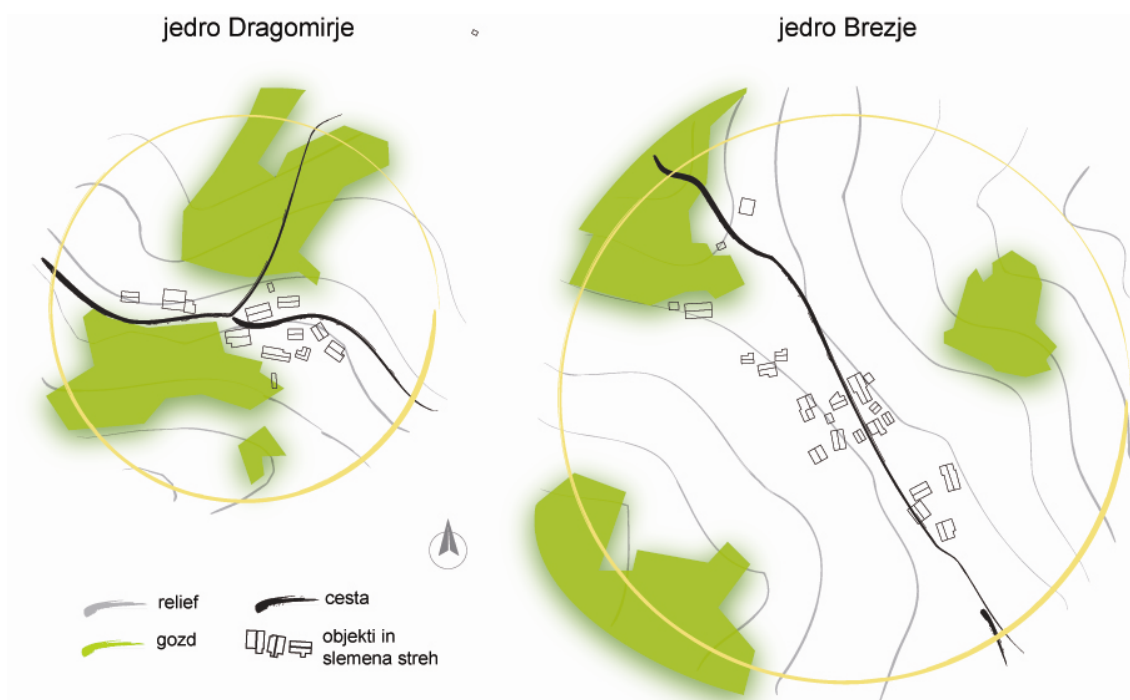
Razmerja med vsebino in obliko

Obliko posameznih vasi določajo omrežja cest in poti, parcelacija ter lega stavb. Deagrarizacija je po posameznih vaseh povzročila neodvisnost od zemlje in s tem tudi pretrganje vezi z naravnimi razmerami. V gradnji se je to kazalo predvsem v pozidavi kmetijskih površin in neupoštevanju drugih naravnih razmer.

Slika 24: Širitev poselitve na **Lopaci** nekoč (levo) in danes (desno)

Slika 25: Širitev poselitve v **Dobju pri Lesičnem** nekoč (levo) in danes (desno)Slika 26: Širitev poselitve v **Straški Gorci** nekoč (levo) in danes (desno)

Slika 27: Postavitev objektov glede na relief v vaških jedrih na **Lopaci**Slika 28: Postavitev objektov glede na relief v vaških jedrih **Dobja pri Lesičnem**

Slika 29: Postavitve objektov glede na relief v vaških jedrih **Straške Gorce**

Analiza postavitve objektov glede na relief v posameznih vaških jedrih kaže na veliko mero usklajenosti. Slemena objektov so večino vzporedna s plastnicami. Večinoma je opaziti tudi usklajenost med objekti in prometnimi potmi. Slemena hiš so večinoma vzporedna s potmi.

Analiza likovno-prostorskih kvalitet

Pri iskanju fizične identitete prostora je potrebno narediti še analizo likovno prostorskih kvalitet, saj imajo v krajini funkcijo identifikacijskega elementa tudi objekti, ki neposredno spomeniško-varstvene kvalitete nimajo. To so objekti, ki učinkujejo predvsem kot gmote in s svojimi regionalno pogojenimi merili (Gosar in Mihevc, 1979). Likovno prostorske kvalitete analiziramo od kulturne krajine preko naselja do arhitekture in detajlov (Marinko, 1983). Poudarek na detajlih je manjši, saj se naloga dotika bolj grobe zunanje podobe vasi s poudarkom na vaških jedrih.

Iz likovno-prostorskih kvalitet je možno izluščiti izhodišča za ustvarjanje novih delov naselij, zato so analizirane predvsem (metodologija po Marinko, 1983):

- silhuete, ki lahko predstavljajo vizualno vplivnost, kar je odvisno od položaja in identitete naselja;
- vedute – značilne poglede na naselje ali v njem, ki odkrivajo njegove funkcije in dejavnosti (značaj, pomen, čitljivost);
- dominante, ki poudarjajo značilnost naselja ali njegovih sestavnih delov;
- arhitekturno kompozicijo zgradb vendar v sklopu celotne kompozicije.

Pri iskanju likovno-prostorskih kvalitete so upoštevane glavne sekvence poti, ki se na izbranem območju navezujejo na prihod v kraj (usmerjeni pogledi, informacije). Za vsako vas posebej so izbrani različni motivi, ki predstavljajo nedeljivo kompozicijsko celoto vaških jeder. Motivi–slike se konstituirajo zlasti okoli vidnih poudarkov, akcentov. Kvaliteto motiva poleg zgornjih meril opredeljujejo še vodila, uokvirjanje in zgodovinske prvine (Pogačnik, 1987).

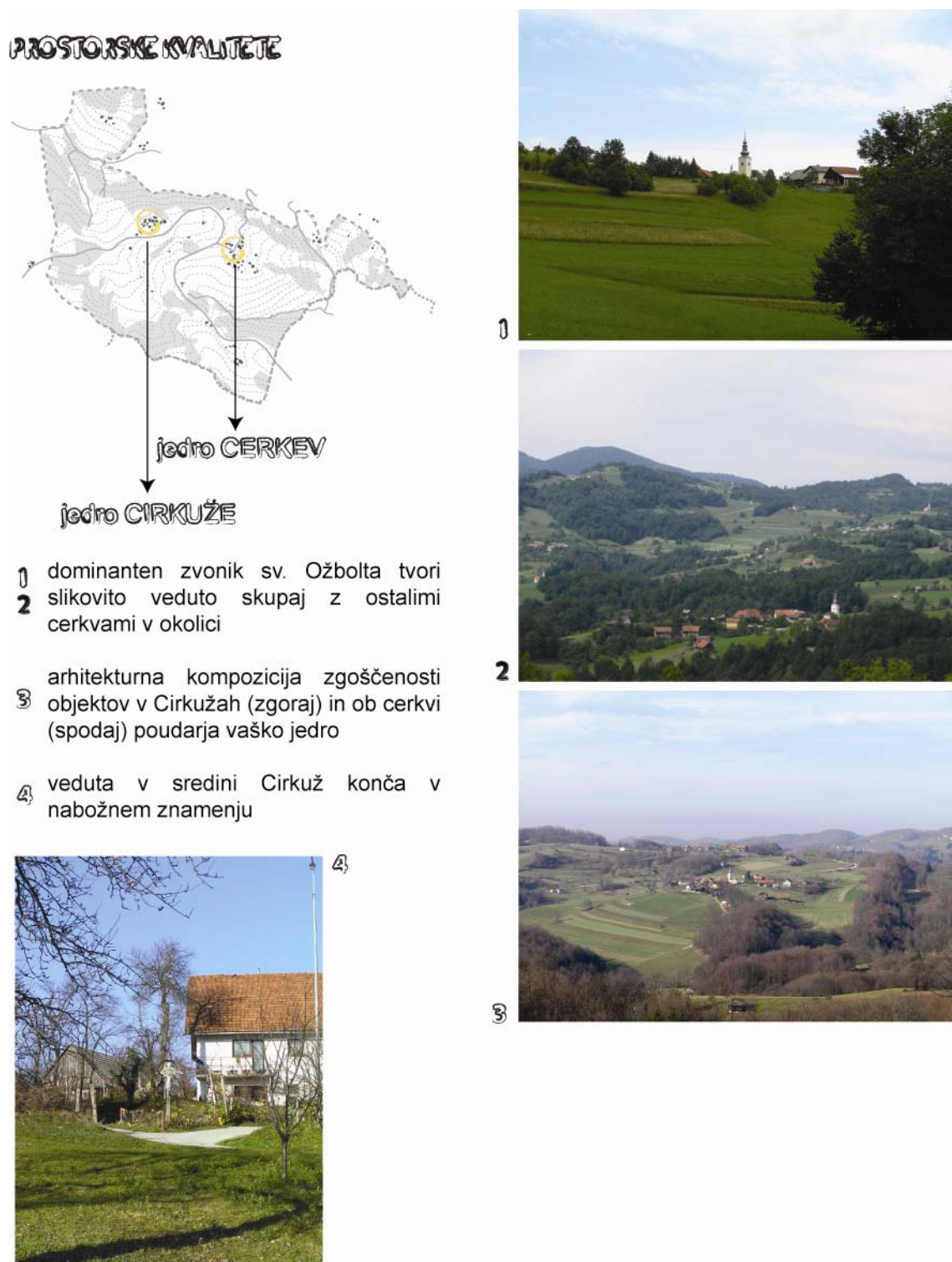
Slika 30: Prostorske kvalitete vaških jeder na **Lopaci**

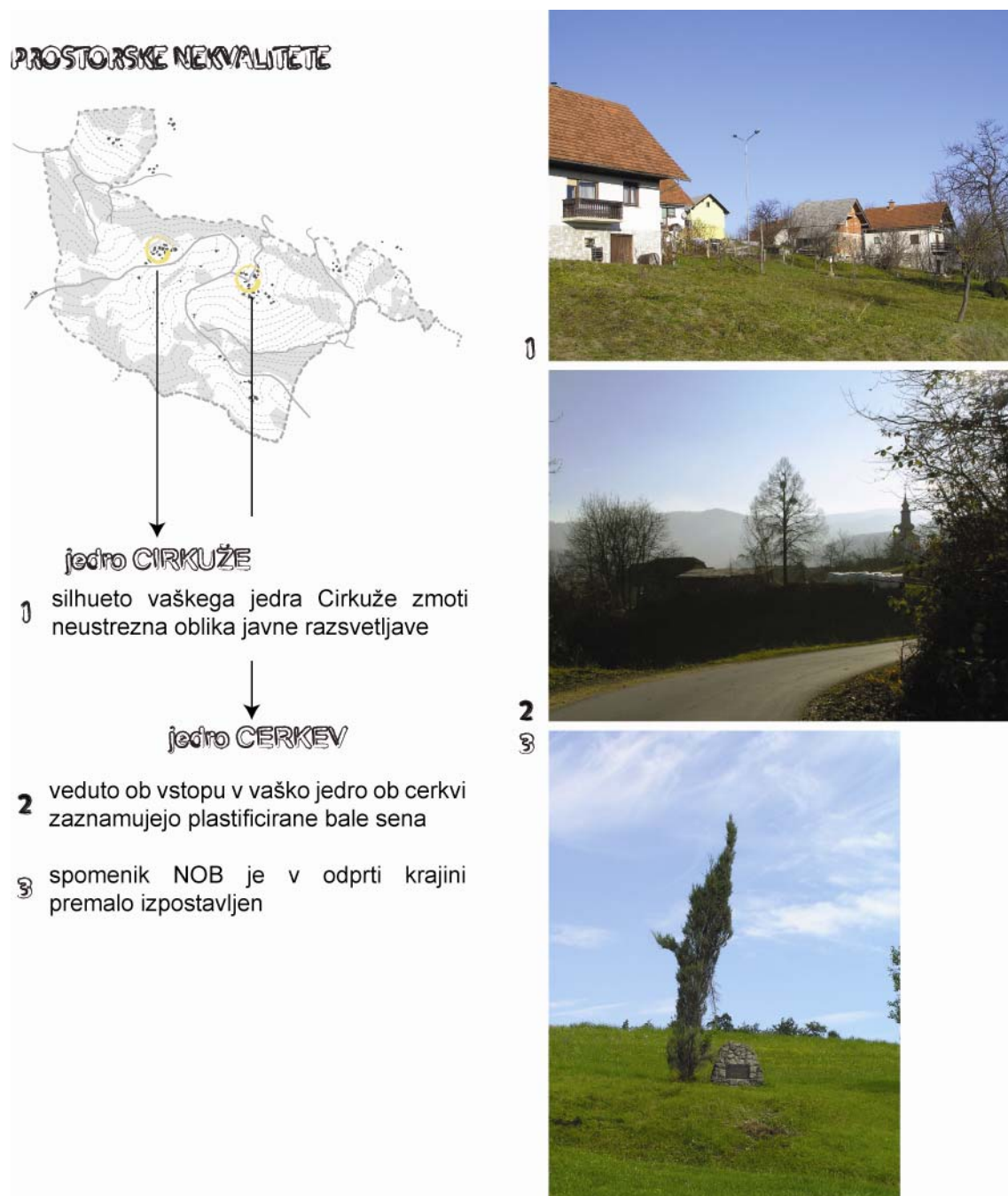
Slika 31: Prostorske nekvalitete vaških jeder na Lopaci

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

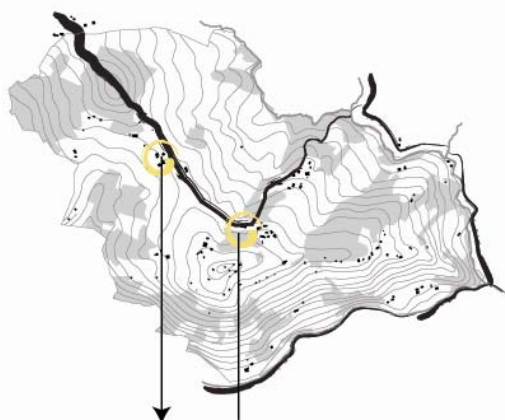
Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Slika 32: Prostorske kvalitete vaških jeder v **Dobju pri Lesičnem**

Slika 33: Prostorske nekvalitete vaških jeder v **Dobju pri Lesičnem**

PROSTORSKE KVALITETE

jedro BREZJE

zgoščenost gradnje nakazuje vaško jedro
 1 (arhitekturna kompozicija), pot deluje kot
 uspešno vodilo v jedro

2 slemenska lega poudari grajeno tkivo
 vaškega jedra

križišče poti poudarja pomen prostora
 3 (vodila), v ozadju se kažeta bolj izraziti
 silhueti jeder Dobja pri lesičnem in Lopace

jedro DRAGOMIRJE

4 zgoščenost gradnje ter križišče poti naka-
 zujejo manj izrazito vaško jedro

1

2

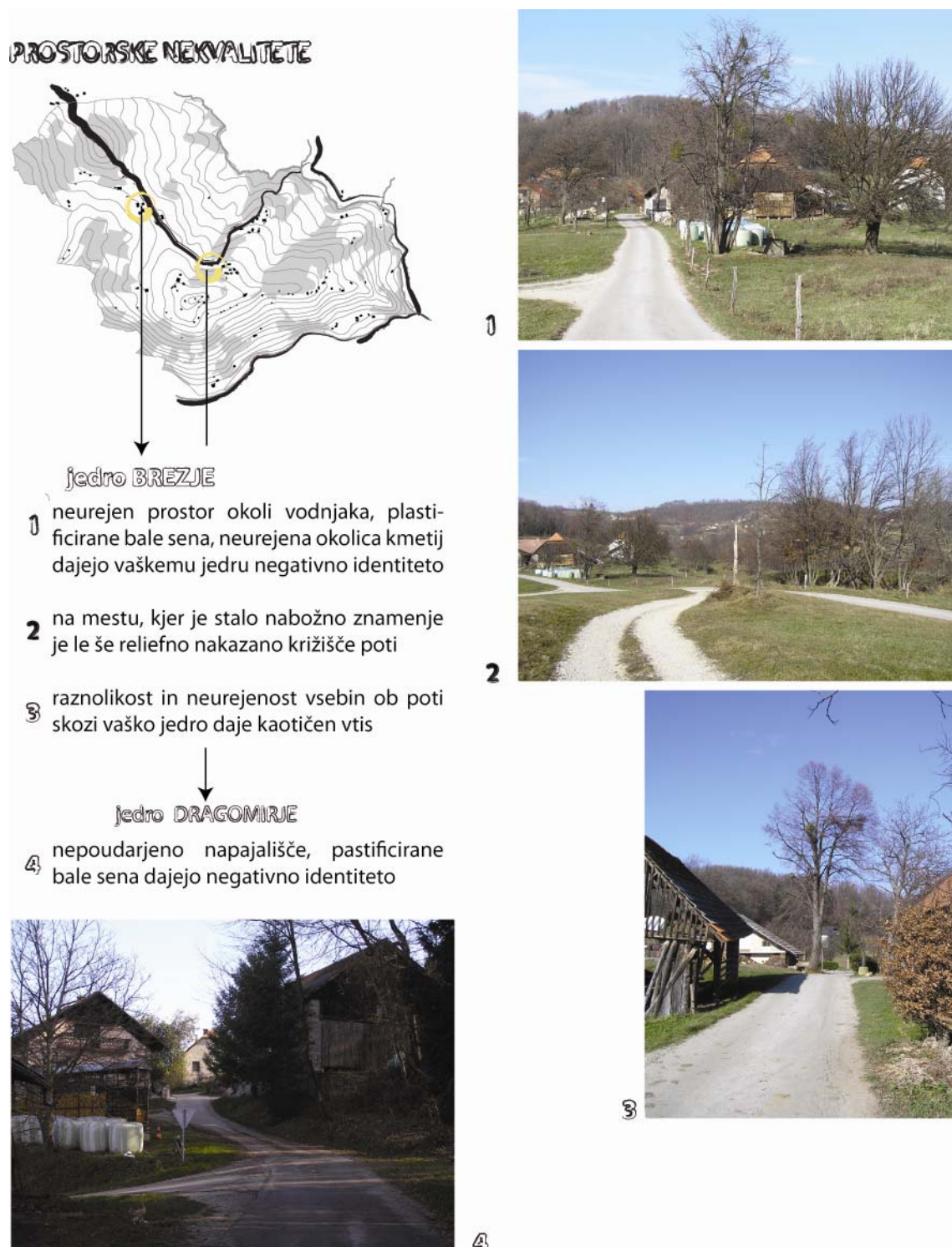
4

3

Slika 34: Prostorske kvalitete vaških jeder v **Straški Gorci**

Slika 35: Prostorske nekvalitete vaških jeder v **Straški Gorci**

Planinšek (1984) navaja, da je bila za Kozjansko, pod katerega spadajo tudi obravnavane vasi, do potresa leta 1974 značilna simbioza kvalitetne naravne krajine in antropogenih elementov. Vladali so več ali manj humani in kvalitetni odnosi. Kozjansko je nekoč sodilo med območja z visoko likovno-estetsko in kulturno vrednostjo. Vse to v veliki meri drži še danes, vendar sta urbanizacija podeželja ter potres v sedemdesetih letih prejšnjega

stoletja prinesla mnogo negativne identitete, ki pa z izjemo vaškega jedra v centru Lopace še ne prevzema glavne vloge.

Poleg zgornjih analiz je smiselno raziskati še, kateri je po mnenju anketirancev tipičen motiv za njihovo vas. Le tega so anketiranci izbirali v sklopu ankete, kjer so morali dane motive razvrstiti od najbolj do najmanj značilnega. Razvrščali so jih s številkami od 1 do 3, pri čemer 1 pomeni motiv, ki je najbolj značilen za posamezno vas. Rezultati so v spodnjih preglednicah predstavljeni glede na razvrščanje posameznega motiva v range od 1 do 3. Pri vseh vaseh se je izkazalo, da najznačilnejši motivi posamezne vasi sovpadajo z najpogostejšo izbiro vaških jeder v posamezni vasi²².

Preglednica 10: Najznačilnejši motiv vasi **Lopaca**

Rang	Oznaka motiva	Pogostost izbora v posamezen rang (delež)
1	B	74 %
2	A	48 %
3	C	57 %

Slika 36: Najznačilnejši motivi **Lopace**

Preglednica 11: Najznačilnejši motiv vasi **Dobje pri Lesičnem**

Rang	Oznaka motiva	Pogostost izbora v posamezen rang (delež)
1	B in C	44 %
2	B in C	44 %
3	A	89 %

²² Anketiranci so morali izbrati območja vaških jeder v vasi, v kateri živijo. Rezultati so prikazani v poglavju *Določanje položaja vaških jeder na izbranih primerih s pomočjo ankete*.

Slika 37: Najznačilnejši motivi **Dobja pri Lesičnem**Preglednica 12: Najznačilnejši motiv vasi **Straška Gorca**

rang	oznaka motiva	pogostost izbora v posamezen rang (delež)
1	B	75 %
2	A	50 %
3	C	55 %

Slika 38: Najznačilnejši motivi **Straške Gorce**

3.4.1.3 Pomeni prostorov – simboli

Prostor izraža nek pomen, kadar mu ga pripišejo ljudje ali kadar ga ustvari neka oblika. Naravna ali ustvarjena oblika, ki je višja ali bolj dominantno postavljena glede na okolico, prva privlači pogled in hkrati dobi večji – tudi simbolni, prestižni, religiozni, poetični, metaforični pomen (Pogačnik, 1987).

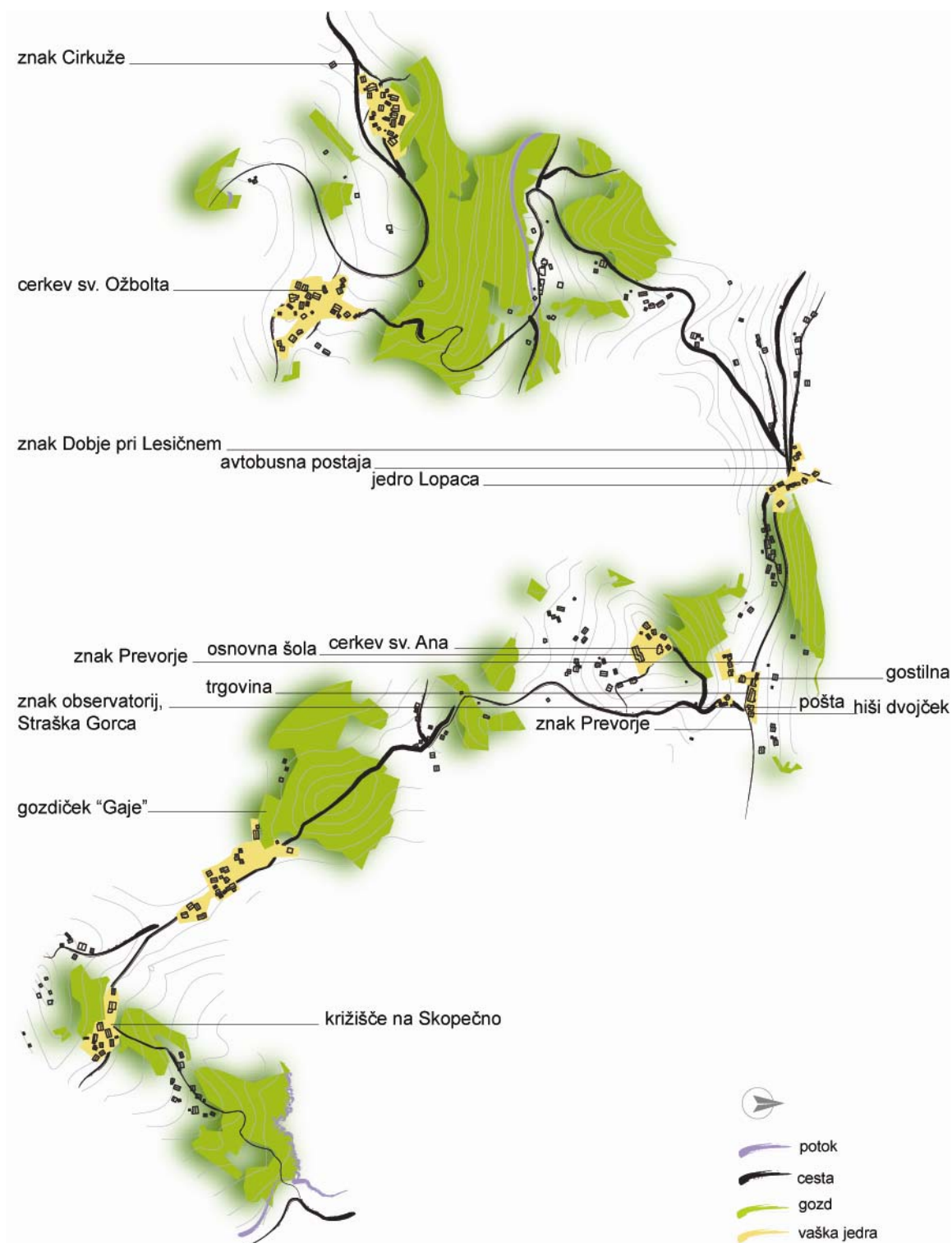
Dominante so že bile določene v analizah likovno-prostorskih kvalitet, zato so na tem mestu pomembni objekti in območja, ki jim prebivalci posameznih vasi pripisujejo orientacijski pomen. Podatki so pridobljeni na podlagi zaznavne analize.

Zaznavna analiza

Zaznavna analiza je izpeljana na podlagi ankete. Vprašanje, »Kako bi nekomu, ki še ni bil v vaši vasi, razložili, kje živite?«, je od anketirancev zahtevalo opis poti do kraja v vasi, kjer stoji njihova hiša. Vprašanje je bilo odprtega tipa, odgovori pa so bili obdelani glede na postopek orientiranja v prostoru, objavljenega v članki Kevina Thwaitesa (2001). Avtor navaja, da orientacija v prostoru sloni na treh elementih:

1. Gibanje (movement): da se ljudje v prostoru lahko orientirajo, potrebujejo dražljaj/spodbudo/stimulacijo.
2. Pogled (view): kakšni so, v čem se končajo? Več kot je nekih točk (landmark), bolj je npr. hoja bogata z izkustvom/doživljanjem krajine.
3. Sprememba (change): prostori, kjer se zgodi sprememba, spodbujajo človeka, da naredi premor in premisli, kam naj gre. Prostor je lahko orientacijski znak, ki daje usmeritev, ali pa postane pomemben prostor gibanja.

Na podlagi zgornjega postopka so bili izbrani elementi v vaških jedrih, ki so jih anketiranci uporabili v opisih poti. Elementi so prikazani na spodnji sliki. Na podlagi teh podatkov je moč oblikovati smernice, katerim elementom identitete, ki služijo za orientacijo, je potrebno nameniti posebno pozornost pri obnovi vaških jeder. Izhodišče daje Drozgova (1995) ugotovitev, da način, kako je človek nekoč oblikoval sakralna znamenja, vodnjake in krasil hiše, potrjuje pomembnost tega elementa.

Slika 39: Zaznavna analiza

Kozjanska krajina je splet številnih gričev, dolin in pobočij. Kot taka je orientacijsko dokaj zahtevna. Zato so jo domačini označili in obeležili s stavbami posebnega pomena. Omenjene stavbe obravnavamo danes preveč z vidika njihovega religijskega poslanstva. Premalo se zavedamo, da skrivajo te stavbe poleg že omenjene orientacijske

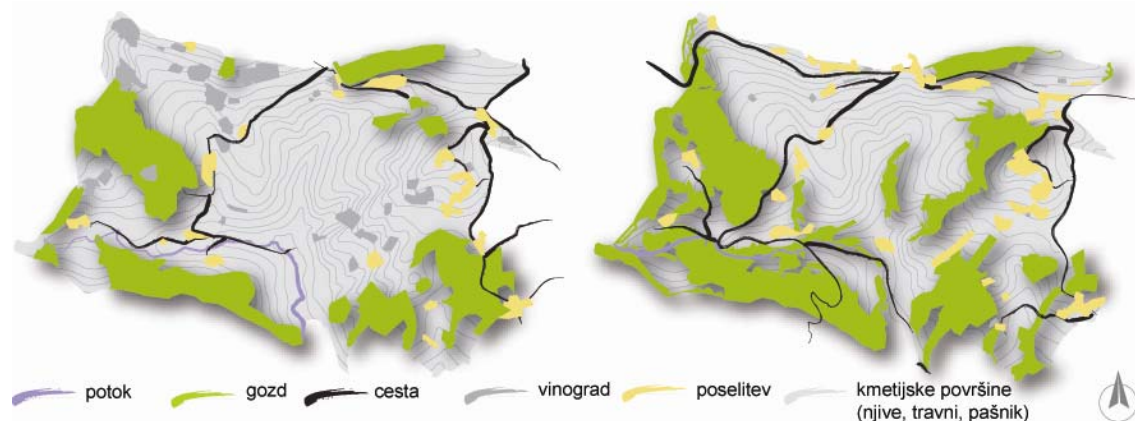
pomembnosti še druge kvalitete. V krajini so ti objekti običajno edini primer prezentacije evropskih, umetnostnih slogov in so priča zgodovinskih dogajanj (Planinšek, 1984). Ker pa danes živimo v moderni dobi, so za orientacijo najpomembnejše obcestne krajevne označbe. Prav to se je izkazalo pri zaznavni analizi anketirancev. Anketiranci so poleg njih izbirali tudi druge elemente, ki si zaslužijo posebno pozornost pri ohranjanju funkcij in podobe.

3.4.1.4 Dejavnosti – funkcije prostora

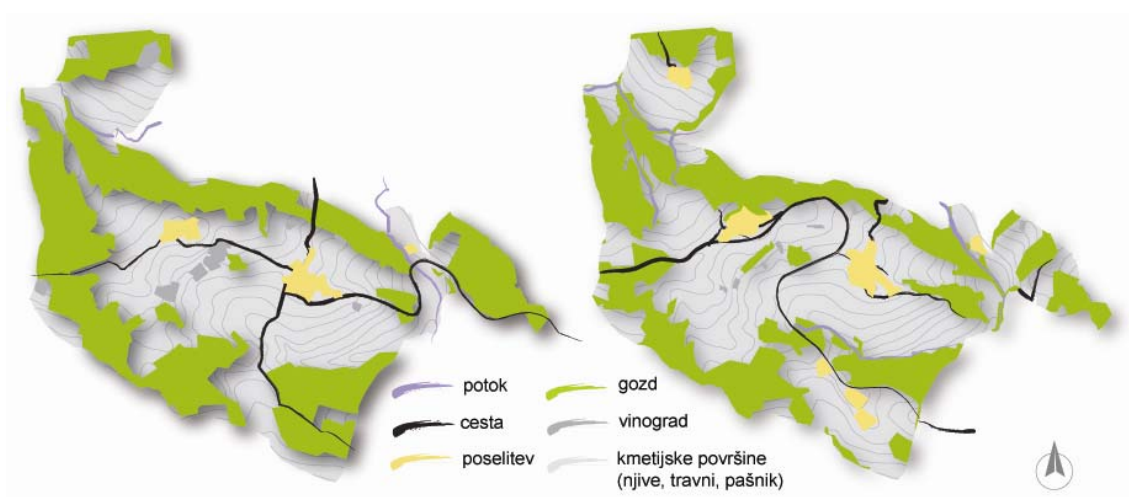
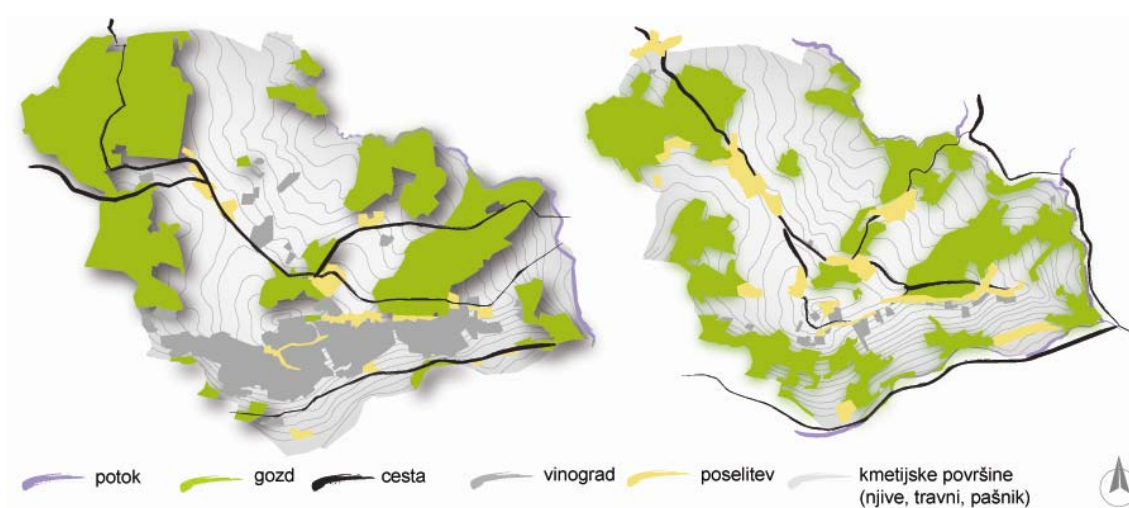
Funkcije prostora je enostavno opredeliti na podlagi rabe zemljišč in analize naravne in kulturne dediščine. Prva analiza nam poda informacije o dejavnostih, ki so značilne za posamezno vas, druga pa nam poda konkretne primere, kateri so objekti, ki dediščinsko zaznamujejo prostor, kjer se vasi nahajajo.

Raba prostora

Današnja raba prostora po posameznih vaseh je primerjana z rabo prostora s Franciscejskega katastra. Industrijska doba je prinesla na vas povsem nove razmere. Industrializacija je prinesla vaškemu prebivalstvu zaposlitev v neagrarnih dejavnostih. Deagrarizacije je na eni strani pomenila izseljevanje v mesta, v veliki meri pa je deagrarizirano prebivalstvo ostalo na vasi in se je dnevno podajalo na delo. Nekmečka zaposlenost je pomenila neodvisnost od zemlje in s tem tudi pretrganje vezi z naravnimi razmerami. V gradnji naselij se je to kazalo predvsem v pozidavi najkvalitetnejših površin in neupoštevanju drugih naravnih razmer (Požeš, 1991). Danes Lopace in Straške Gorce ne zaznamujejo več vinogradi, ki so bili nekdanj zasajeni po prevorskih gričih. Zaradi zmanjšane ukvarjanja s kmetijsko dejavnostjo pa je v vseh treh vaseh opaziti zaraščanje površin z gozdom, predvsem na reliefno neugodnih legah.

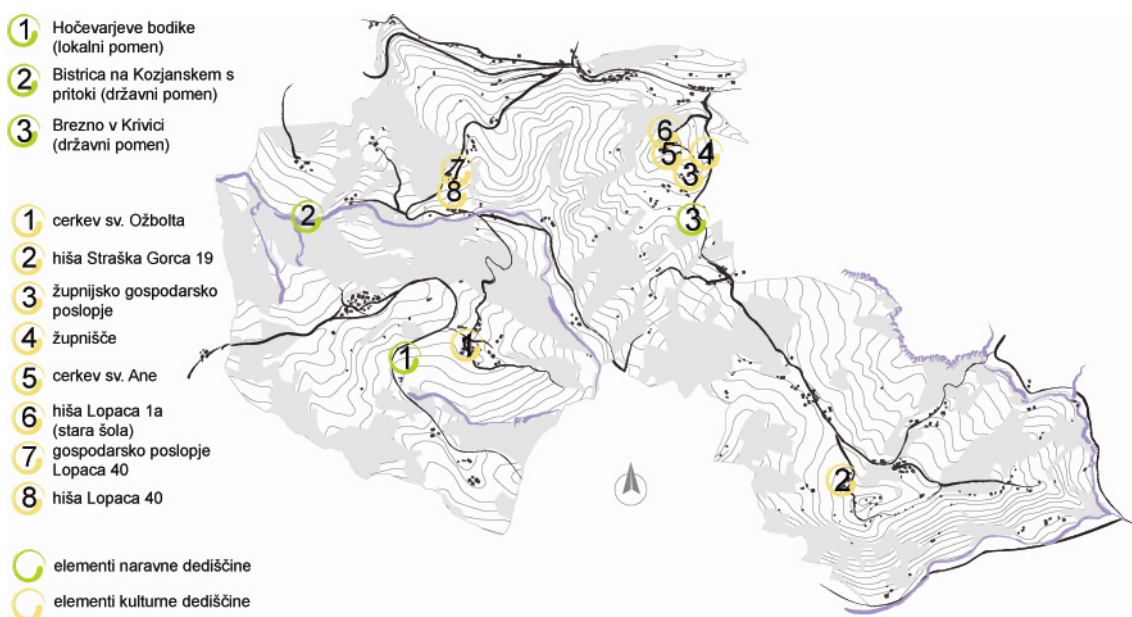
Slika 40: Raba prostora na **Lopaci** nekoč (levo) in danes (desno)

Slika 41: Zaraščenost površin na južnih pobočjih vasi **Lopaca**Slika 42: Raba prostora v **Dobju pri Lesičnem** (levo) in danes (desno)Slika 43: Raba prostora v **Straški Gorci** (levo) in danes (desno)

Analiza kulturne in naravne dediščine

Dediščina nam pomeni sestavine načina življenja, ki so bile značilne za pretekla obdobja (Bogataj, 1995). Da je dediščina nepogrešljiva sestavina istovetnosti, navajata tudi Barbičeva (1996) in Vahtarjeva (1991). Dediščina nam pomaga odkrivati lastne korenine in prispeva k oblikovanju samozavesti, tako podeželanov kot celotnega naroda. Poleg prispevka dediščine k istovetnosti je iz nje možno prevzeti oz. prirediti sodobnim razmeram njeno funkcionalnost, estetskost in ekološkost, predstavlja pa lahko tudi pomembno tržno blago predvsem v pomenu podeželskega turizma kot gospodarske dejavnosti. Dediščina, ki živi v materializiranem kolektivnem spominu, je lahko tako tudi izhodišče za sanacijo okolja z negativno identiteto, saj množičnost in enotnost na novo vnesenih kvalitetnih elementov, usklajenih s kulturnim izročilom, omogoča prepoznavo osnovne regionalne tipologije po izkustveni poti, s čimer okrepi absolutno identiteto določene regije (Bogataj 1995).

Zgornje ugotovitve so formirale način analize kulturne in naravne dediščine posameznih vasi. V prvem delu so predstavljeni elementi zavarovane kulturne in naravne dediščine v fizični obliki. V drugem delu so predstavljeni rezultati anketnega vprašanja, ki obsega dogodke v vasi in njeni okolici, ki jih danes ni več. Takšna oblika dediščine lahko dodatno oblikuje identiteto posameznih vasi, vendar mora biti poleg zainteresiranih ljudi na voljo tudi primeren prostor, kjer se ti dogodki lahko izvedejo.

Slika 44: Kulturna in naravna dediščina po vaseh (Atlas okolja, 2010; Register nepremične kulturne dediščine, 2010)

3.4.2 Ekonomska identiteta

Ekonomska identiteta območja predstavlja skupek gospodarskih dejavnosti in znanje, ki je historično in trenutno značilno za preučevano območje (Berce Bratko, 1995). Ta vrsta identitete na obravnavanem območju ni bila neposredno obravnavana Z anketnim

vprašanjem, »Katere stvari na predloženem seznamu bi se dalo tržiti v turistične in druge namene?«, je bilo le preverjeno, kakšen tržni potencial imajo določene dejavnosti po posameznih vaseh.

Pri tem vprašanju so anketiranci iz predloženih dejavnosti in stvari najprej izbrali tiste, za katere menijo, da bi se dale tržiti v turistične in druge namene. Nato so izbrane dejavnosti in elemente s tržnim potencialom razvrstili od tistih z največjim potencialom do tistih z najmanjšim potencialom za trženje. Anketiranci so lahko dodali tudi kakšno lastno idejo in jo rangirali. V spodnji preglednici so predstavljeni rezultati. Po številkah je zapisano zaporedje produktov, pri čemer ima številka 1 najvišji po mnenju anketirancev najvišji tržni potencial.

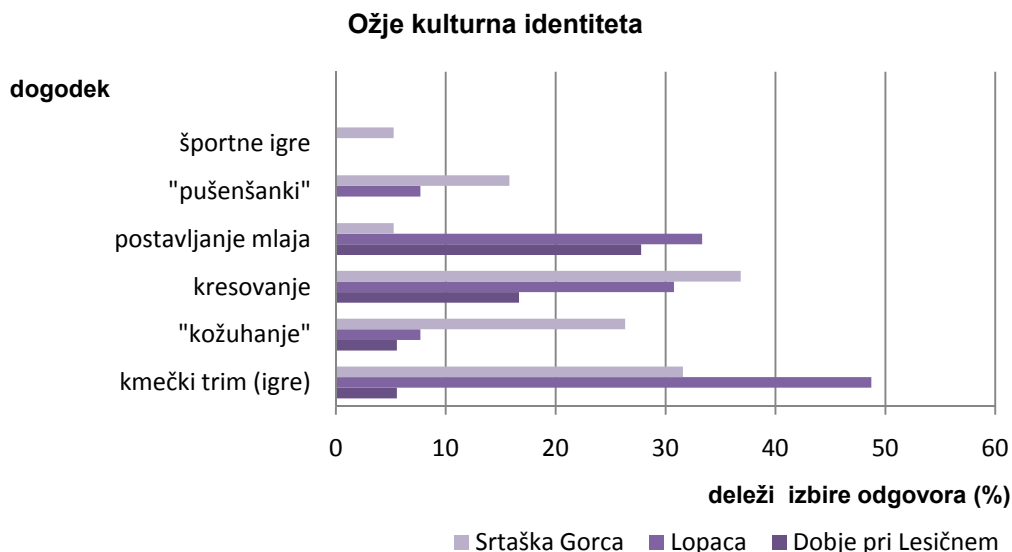
Preglednica 13: Neizkoriščen potencial ekonomske identitete posameznih vasi

Vas \ rang	1	2	3	4
Lopaca	dobrote domače kuhinje	kmetijski pridelki	izdelki domače obrti	lepa okolica
Dobje pri Lesičnem	kmetijski pridelki	živinoreja (reja živali za zakol ali prodajo, prodaja mleka)	dobrote domače kuhinje	izdelki domače obrti
Straška Gorca	kmetijski pridelki	živinoreja (reja živali za zakol ali prodajo, prodaja mleka)	dobrote domače kuhinje	izdelki domače obrti

Odgovori anketirancev v vseh treh vaseh so močno povezani s kmetijstvom. Ugotovitev morda ni presenetljiva, saj je bilo do leta 2002 največ prebivalcev po posameznih vaseh zaposlenih v kmetijstvu (SURs, 2010). Zanimivo pa je, da anketiranci vidijo največji tržni potencial v kmetijstvu, kljub temu da je pri odgovorih na vprašanje, »Kaj vam prinaša glavni vir dohodka?«, v vseh treh vaseh kot vir dohodka kmetijstvo še le na tretjem mestu.

Preglednica 14: Glavni vir dohodka anketirancev po vaseh

Rang	Lopaca	Delež (%)	Dobje pri Lesičnem	Delež (%)	Straška Gorca	Delež (%)
1	zaposlitev	47,6	pokojnina	27,8	pokojnina	40
2	pokojnina	33,3	zaposlitev	27,8	zaposlitev	25
3	kmetovanje	4,8	kmetovanje	22,2	kmetovanje	15
4	socialna pomoč/otroški dodatki	2,4	socialna pomoč/otroški dodatki	11,1		

Slika 45: Elementi izgubljene ožje kulturne identitete vsake obravnavane vasi

3.4.3 Ožje kulturna identiteta

Antropološko je ožja kultura pojmovana kot duhovna kultura ali tiste dejavnosti, ki po statistični nomenklaturi sodijo v kulturo (gledališka, muzejska, glasbena dejavnost idr.²³) (Berce Bratko, 1995). O ožji kulturni identiteti posameznih obravnavanih vasi je težko govoriti, saj se ljudje iz posameznih vasi med seboj povezujejo. Tako vasi vsaka za sebe npr. nima svoje glasbene skupine, številni dogodki, povezano s tradicijo pa so po posameznih vaseh zamrli ali pa se za vse prebivalce krajevne skupnosti Prevorje izvajajo v vasi z najbolj centralnim značajem.

Razne kulturne prireditve so vezane na Lopaco, v kateri imajo za to primerno urejene prostore. Večina prireditev, ki jih obiskujejo anketiranci, je v večnamenskem prostoru v šoli. Najbolj znana prireditve, ki jo omenjata tudi dva anketiranca z Lopace, so Anini večeri. Tudi nedeljske maše so najpogostejše v farni cerkvi svete Ane na Lopaci. Nobena od obravnavanih vasi ni znana po kakšnem običaju, ki bi bil zastopan kot javna prireditve. Pomembne kulturne prireditve so še tiste, vezane na šolo (materinski dan) in prireditve, ki je vezana na pohod po poteh XIV. divizije na Lopaci.

Kazalce krepitve ožje kulturne identitete obravnavanega območja nakazujejo odgovori anketnih vprašanj v zvezi z udeleževanjem dogodkov, ki so zamrli. Rezultati so prikazani v poglavju *Analiza naravne in kulturne dediščine*. Prav tako so pomembni odgovori na vprašanje, »Katerih dogodkov se redno udeležujete?«. Kot ugotavlja Perpar (2002), prebivalci podeželja ohranjanju in oživljanju tradicionalnih materialnih in duhovnih vrednot pripisujejo velik pomen, saj menijo, da tradicije:

- pomenijo dobro osnovo za razvoj in privlačnost kraja, za povezavo krajanov ter njihovo dobro razumevanje,

²³ Več informacij na spletni strani Statističnega urada Republike Slovenije:
http://www.stat.si/tema_demografsko_kultura.asp

- so pomembne za ohranjanje narodne dediščine in zgodovine preteklih časov za prihodnje rodove,
- so pomembne za ohranjanje narodove zavesti ter istovetnosti kraja, območja in naroda,
- dajejo »življenje« kraju in ljudem, povečujejo kakovost bivanja, pomembne so za prepoznavanje kraja in predpogoj ter atrakcija za razvoj turistične dejavnosti,
- omogočajo druženje ljudi, s tem pa se povečuje tudi skupni interes za razvoj.

Za posamezno vas so kot kazalci ožje kulturne identitete pomembni običaji v krogu družine, sorodnikov in prijateljev ('kožuhanje', koline, obletnice, trgatev, kresovanje). Prav ti dogodki so tisti, ki se jih prebivalci posameznih vasi najpogosteje udeležujejo. Visok je tudi delež tistih, ki se teh dogodkov udeležujejo v domači vasi.

Preglednica 15: Delež anketirancev, ki se udeležujejo običajev v krogu družine, sorodnikov in prijateljev v domači vasi

Vas	Anketiranci, ki se udeležujejo običajev v krogu družine		Anketiranci, ki se udeležujejo običajev v krogu družine, sorodstva in prijateljev v domači vasi	
	število	delež	število	delež
Dobje pri Lesičnem	16	89 %	14	81 %
Lopaca	29	69 %	30	72 %
Straška Gorca	13	65 %	18	90 %

3.4.4 Socialna identiteta

Socialna identiteta je raziskana na ravni naselja. Berce Bratko (1995) navaja, da socialno identiteto na ravni naselja definirajo medsebojna razmerja, kot so medsosedski odnosi in pomoč, prijateljski stiki na individualni ravni, ki so prvenstveno vezani na lokacijo in v prijaznosti do krajanov in tujcev. Falk in Kilpatrick (2000) dodajata še zaupanje med ljudmi in predanost skupnosti.

Socialna identiteta predstavlja dobro podlago za t.i. mreženje ter posledično za kvaliteten socialni kapital. Hribnik (1991) v svojem članku navaja, da je od stopnje osebne in skupinske identifikacije ljudi s svojim bivalnim in socio-kulturnim okoljem v mnogočem pogojen tudi razvoj in prihodnost (vitalnost) posameznih podeželskih skupnosti. Takšno mnenje ni prav nič zastarelo, saj je v publikaciji Dorfentwicklung (2008) še vedno zapisano, da se spleta vlagati v gospodarstvo in kakovost življenja, kadar se posameznik identificira s svojo regijo.

Socialna identiteta se ne kaže nujno v fizični formi. Objekti so pomembni le takrat, ko določene oblike druženja le tega potrebujejo. Tako so na Lopaci na voljo večnamenski prostor in telovadnica v šoli ter cerkev in stara šola. Druženje spodbujajo tudi kratka srečanja v trgovini in gostilni. Poleg objektov na Lopaci je pomembna še cerkev v Dobju pri Lesičnem, kjer pa je maša le dvakrat na leto.

Z anketnimi vprašanji, »Kaj vam je v vaši vasi še posebej všeč in kaj vas še posebej moti?«, je bilo v odgovorih odprtega tipa zaslediti elemente pozitivne in negativne socialne identitete. Rezultati so podrobneje prikazani v spodnjih preglednicah. Zaslediti je, da so za vse tri vasi značilni dobri in prijazni ljudje. V Straški Gorci negativna socialna identiteta ni zastopana, za Dobje pri Lesičnem je značilna nevoščljivost, na Lopaci pa se delijo mnenja o tem, ali je stopnja složnosti med sovaščani visoka ali zelo nizka²⁴.

Anketni vprašanji, »Kako pogosto se družite s sovaščani?« in »Ali bi katerega od sosedov na vasi lahko poprosili, da vam za kratek čas popazi na otroka ali bolno starejšo osebo?«, preverjata pogostost druženja med sovaščani in stopnjo zaupanja. Iz odgovorov je moč razbrati, da se vaščani med sabo pogosto družijo. Prebivalci Lopace in Straške Gorce si med sabo zaupajo, medtem ko kažejo prebivalci Dobja pri Lesičnem manjšo mero zaupljivosti do sovaščanov

Preglednica 16: Pogostost druženja med sovaščani

Pogostost druženja	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
Nekajkrat na leto	1	2 %	4	22 %	2	10 %
Nekajkrat na mesec	4	10 %	-	-	3	15 %
Enkrat tedensko	5	12 %	3	17 %	2	10 %
Večkrat tedensko	17	40 %	6	33 %	2	10 %
Vsak dan	15	36 %	5	28 %	11	55 %
Skupaj	43	100 %	18	100 %	20	100 %

Preglednica 17: Zaupanje med sovaščani

	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
Da	42	100 %	14	78 %	20	100 %
Ne	0	-	3	17 %	-	-
Ne vem	0	-	1	5 %	-	-
Skupaj	42	100 %	18	100 %	20	100 %

Predanost skupnosti je bila preverjena na podlagi vprašanja, »V kateri interesni skupini aktivno sodelujete?«. Aktivno članstvo je najvišje v vaseh v Straški Gorci in Lopaci. Prebivalci Dobja pri Lesičnem se manj vključujejo v društva, kar kaže na zelo majhen delež vključenosti prebivalcev v skupnost.

²⁴ Rezultati so prikazani v poglavju *Kvaliteta življenja – raven posameznika*.

Preglednica 18: Aktivno članstvo v društvu

	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
Aktivni člani	26	62 %	5	28 %	13	65 %
Niso člani	16	38 %	13	72 %	7	35 %
Skupaj	42	100 %	18	100 %	20	100 %

3.5 KAKOVOST ŽIVLJENJA V OBRAVNAVANIH VASEH

Kot je bilo ugotovljeno že v teoretičnem delu naloge, splet dejavnikov določa kakovost življenja na vasi, ki sestavlja tako mozaik identitete vasi kot tudi socialnega kapitala na vasi. Že skoraj 50 let so različni avtorji (Mayer, 1964; Hribernik, 1991); Barbičeva, 2005) zedinjeni v mnenju, da se prednost življenja na vasi skriva v ohranjanju in razvijanju medsebojnega sodelovanja med člani vaše skupnosti. Vse to pa sestavlja elemente identitete vasi in socialnega kapitala.

3.5.1 KAKOVOST ŽIVLJENJA – raven vaše skupnosti

Kakovost življenja lahko v osnovi ocenjujemo na dveh ravneh: raven posameznika in raven družbe – skupnosti. Kakovost življenja na ravni skupnosti je na splošno za vsako vas posebej prikazana v spodnji preglednici. Sklopi preglednic vključujejo razvitost infrastrukture ter potrebe po prostorski obnovi in potrebe po storitvah. Prikazani so le tisti elementi, ki vplivajo na smernice za obnovo vaških jeder posamezne vasi.

3.5.1.1 Razvitost infrastrukture

Preglednica 19: Razvitost infrastrukture po vaseh

Infrastruktura		Lopaca	Dobje pri Lesičnem	Straška Gorca
Tehnična	regionalna cesta	☑	☑	☒
	javna cesta	☑	☒	☑
	lokalna cesta	☑	☒	☑
	kanalizacija	☒	☒	☒
	ekološki otok	☑	☒	☑
	vodovod	☑	☑	☑
Socialna	osnovna šola	☑	☒	☒
	vrtec	☑	☒	☒
	pošta	☑	☒	☒
Športna	športno igrišče	☑	☒	☒
	otroško igrišče	☑	☒	☒
	telovadnica	☑	☒	☒
Kulturna	večnamenski prostor	☑	☒	☒
	cerkev	☑	☑	☒

(znak ☑ pomeni, da je infrastruktura na voljo, znak ☒ pomeni, da te infrastrukture v vasi ni)

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Potrebe po socialni infrastrukturi so bile preverjene z anketnim vprašanjem, »*Ali menite, da v vaši vasi potrebujete kakšen urejen prostor, ki bi spodbudil oz. olajšal druženje med sovaščani?*«. Potrebo po takšnem prostoru so po pričakovanju izrazili prebivalci Dobja pri Lesičnem in Straške Gorce. Ker prostorske ureditve služijo namenom skupnosti, je pobude nujno potrebno vključiti v smernice za urejanje vaških jeder.

Preglednica 20: Potrebe po socialni infrastrukturi: **Dobje pri Lesičnem in Straška Gorca**

Vas	Predlagana socialna infrastruktura	Delež predlaganja ²⁵
Dobje pri Lesičnem	igrišče	6 %
	igrišče s pokrito uto	22 %
	uta za druženje	22 %
Straška Gorca	ogrevan prostor za druženje	56 %

3.5.1.2 Potrebe po prostorski obnovi

Potrebe po prostorski obnovi so bile preverjene z anketnim vprašanjem, »*Ali se vam zdi, da je na območju vaše vasi potrebno kaj prostorsko urediti/obnoviti?*«. Vprašanje odprtega tipa, je obrodilo raznolikost odgovorov, ki so prikazani v spodnjih preglednicah. Posamezni odgovori so bili izbrani tudi večkrat. Rezultati dajejo odlična izhodišča za oblikovanje smernic za prostorsko obnovo vaških jeder.

Preglednica 21: Potrebe po prostorski obnovi: **Lopaca**

Potreba po prostorski obnovi	Število odgovorov	Delež
Izgradnja gasilskega doma	25	60 %
Center (urediti objekt krajevne skupnosti, gasilski dom, pošto)	19	45 %
Urediti cesto do šole (ožina pri Lupšet in širina ceste)	16	38 %
Okolica šole (otroško igrišče, parkirišča, drevesa)	12	29 %
Ureditev cest	11	26 %
Ureditev vodovoda	2	5 %
Kanalizacija / čistilna naprava	2	5 %
Ureditev spomenika NOB	1	2 %
Ureditev okolice gospodarskih poslopij	1	2 %
Sanacija plazov	1	2 %
Urediti odvoz smeti za vse vaščane / Odstraniti črna odlagališča / kosovni odpadki	1	2 %
Obnova starih objektov, domačij	1	2 %

²⁵ Vsota deležev za posamezno vas ne doseže 100 %, ker potrebo po tovrstni infrastrukturi niso izrazili vsi vprašani.

Preglednica 22: Potrebe po prostorski obnovi: **Dobje pri Lesičnem**

Potreba po prostorski obnovi	Število odgovorov	Delež
Urediti odvoz smeti za vse vaščane / Odstraniti črna odlagališča / kosovni odpadki	8	44 %
Ureditev cest	6	33 %
Obnova cerkve	5	28%
Kanalizacija / čistilna naprava	4	22 %
Športno igrišče	3	17 %
Ureditev okolice gospodarskih poslopij	3	17 %
Ureditev vodovoda	2	11 %
Ureditev spomenika NOB	2	11 %
Obnova starih objektov, domačij	1	6 %
Ureditev vaških vodnjakov	1	6 %

Preglednica 23: Potrebe po prostorski obnovi: **Straška Gorca**

Potreba po prostorski obnovi	Število odgovorov	Delež
Ureditev cest	12	60 %
Ureditev vaških vodnjakov.	9	45 %
Ureditev okolice gospodarskih poslopij	7	35 %
Obnova starih objektov, domačij	5	25 %
Urediti odvoz smeti za vse vaščane / Odstraniti črna odlagališča / kosovni odpadki	5	25 %
Sanacija plazov	5	25 %
Postavitev nabožnega znamenja / Postavitev kapelice na razcepu	3	15 %
Preprečiti zaraščanje površin	2	10 %
Izboljšati zimsko službo.	2	10 %

3.5.1.3 Potrebe po storitvah

Potrebe po storitvah so bile preverjene z anketnim vprašanjem, »Ali v vaši vasi ali v bližnjem kraju pogrešate kakšno storitev?«. Proti pričakovanjem se je izkazalo, da se prebivalci čutijo prikrajšane za mnogo storitev. Pridobljene rezultate je za dvig kakovosti življenja nujno upoštevati v smernicah za obnovo vaških jeder.

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Preglednica 24: Potrebe po storitvah: **Lopaca**

Storitev	Število odgovorov	Delež
Banka/ bankomat	9	21 %
Trgovina (bolj založena)	9	21 %
Mehanična delavnica	6	14 %
Bencinski servis	6	12 %
Družabne prireditve/dogodki	6	12 %
Turistična kmetija/gostišče	4	10 %
Mladinska soba	1	2 %
Frizer	1	2 %
Gasilski dom	1	2 %
Muzej	1	2 %
Zdravstveni dom	1	2 %
Šivilja	1	2 %

Preglednica 25: Potrebe po storitvah: **Dobje pri Lesičnem**

Storitev	Število odgovorov	Delež
Mehanična delavnica/vulkanizer	5	28 %
Trgovina na Lopaci (bolj založena, gradbeni in kmetijski material)	4	22 %
Skrbnišтво za starejše ljudi	3	17 %
Mizarska delavnica.	1	6 %
Električar/vodovodar	1	6 %
Nočni klub	1	6 %
Večji prostor za družabne prireditve na Lopaci	1	6 %

Preglednica 26: Potrebe po storitvah: **Straška Gorca**

Storitev	Število odgovorov	Delež
Trgovina na Lopaci (bolj založena, gradbeni in kmetijski material)	6	30 %
Mehanična delavnica	5	25 %
Mladinska soba	3	15 %
Banka/bankomat na Lopaci	2	10 %
Mizarska delavnica	2	10 %
Kovač, rokodellec	2	10 %
Gasilski dom na Lopaci	1	5 %
Ročne delavnice za ženske	1	5 %
Več kulturnih dogodkov v Lesičnem in na Lopaci	1	5 %

3.5.2 KAKOVOST ŽIVLJENJA – raven posameznika

Kakovost življenja na ravni posameznika zajema raznolika področja, od participacije pri odločanju, vključevanja v prostovoljne organizacije do pristočasnih dejavnosti²⁶.

²⁶ Vprašanje, »S katerimi rekreacijskimi dejavnostmi se ukvarjate v svojem prostem času?«, ni izpostavljeno, saj rezultati niso pokazali vplivali na prostorske ureditve v vaških jedrih.

Preverjanje kakovosti življenja na ravni posameznika je tematsko močno povezano z analizami socialne identitete in merjenjem socialnega kapitala.

Raven posameznika v tej nalogi obsega:

- participacijo posameznika pri odločanju,
- vzorce druženja,
- navezanost na skupnost,
- preživljanje prostega časa,
- in zaupanje med sovaščani.

Zaupanje med sovaščani je že bilo preverjeno v poglavju *Socialna identiteta*, ostali dejavniki pa so obravnavani v poglavju *Merjenje socialnega kapitala*. Dejavniki kakovosti življenja na ravni posameznika so na tem mestu preverjeni le na splošno. Ti so bili v anketnem vprašalniku preverjeni z vprašanji, »Kaj vas v vaši vasi še posebej moti?« in »Kaj vam je še posebej všeč?«. Vprašanji odprtega tipa sta pokazali več področij, ki določajo kakovost življenja na vasi. Rezultati so prikazani v spodnji preglednici. Zajeti so le najpogostejši odgovori. Posamezen odgovor je lahko bil izbran večkrat.

Preglednica 27: Dejavniki kakovosti življenja posameznika: **Lopaca**

Dejavnik	Število odgovorov	Delež
Lepa narava	22	52 %
Šola in observatorij	12	29 %
Mir / da smo na samem	12	29 %
Dobri ljudje, prijazni ljudje	10	24 %
Svež zrak	9	21 %
Dobri sosedski odnosi	6	14 %
Lep razgled	6	14 %
Trgovina in gostilna	5	12 %
Čisto okolje in urejenost	5	12 %
Športna igrišča	5	12 %
Povezanost med ljudmi (složnost).	3	7 %
Cerkev	1	2 %

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Preglednica 28: Dejavniki kakovosti življenja posameznika: **Dobje pri Lesičnem**

Dejavnik	Število odgovorov	Delež
Lepa narava	13	72 %
Mir / da smo na samem	8	44 %
Čisto okolje in urejenost	3	17 %
Cerkev	3	17 %
Dobri ljudje, prijazni ljudje	2	11 %
Dobri sosedski odnosi	1	5 %
Povezanost med ljudmi (složnost)	1	5 %

Preglednica 29: Dejavniki kakovosti življenja posameznika: **Straška Gorca**

Dejavnik	Število odgovorov	Delež
Lepa narava	14	70 %
Mir / da smo na samem	12	60 %
Dobri sosedski odnosi	7	35 %
Dobri ljudje, prijazni ljudje	7	35 %
Povezanost med ljudmi (složnost).	6	30 %
Svež zrak	6	30 %
Čisto okolje in urejenost	3	15 %
Lep razgled	2	10 %
Vinogradi	2	10 %

Preglednica 30: Dejavniki poslabšanja kakovosti življenja posameznika: **Lopaca**

Dejavnik	Število odgovorov	Delež
Ožina pri Lupšet	10	24 %
Neurejena okolica nekaterih kmetij (okoli gospodarskih poslopij)	9	21 %
Slabe ceste	4	9 %
Prazne hiše (zapuščene domačije)	5	12 %
Neurejena okolica šole (igrišča, parkirišča)	4	10 %
Zaraščanje površin	3	7 %
Slaba voda	3	7 %
Nevoščljivost ljudi, nesložnost.	2	5 %

Preglednica 31: Dejavniki poslabšanja kakovosti življenja posameznika: **Dobje pri Lesičnem**

Dejavnik	Število odgovorov	Delež
Slabe ceste	13	71 %
Nevoščljivost ljudi	4	22 %
Zapostavljenost s strani občine in krajevne skupnosti	2	11 %

Preglednica 32: Dejavniki poslabšanja kakovosti življenja posameznika: **Straška Gorca**

Dejavnik	Število odgovorov	Delež
Neurejena okolica nekaterih kmetij (okoli gospodarskih poslopij)	4	20 %
Slabe ceste	3	15 %
Promet	3	15 %
Divja odlagališča	2	10 %
Zapostavljenost vasi pri finančni pomoči občine ali krajevne skupnosti	2	10 %
Premajhna povezanost med ljudmi in posledično premalo druženja	2	10 %

3.6 MERJENJE SOCIALNEGA KAPITALA VASI

Socialni kapital merimo z različnimi dejavniki. Merjenje je v veliki večini tesno povezano z identiteto vasi in kakovostjo življenja. Socialni kapital se prostorsko odraža le v odprtih prostorih in objektih namenjenim druženju. Sem sodijo večnamenski prostor, klubski prostori, gostilne, trgovine, počivališča, avtobusne postaje, oglasne deske idr. Dejavniki, s katerimi merimo socialni kapital, so za potrebe diplomske naloge razdeljeni v štiri sklope: vključenost v skupnost, oblike neformalnega druženja, aktivna participacija pri odločanju ter vezivni in premostitveni socialni kapital. Na podlagi rezultatov so predlagane smernice za prostorske ureditve v vaških jedrih, ki bi pomagale aktivirati socialni kapital. Posledično bi ureditve ljudi med seboj bolj povezale in spodbudile istovetenje z vasjo.

Z različnimi anketnimi vprašanji je bilo ugotovljeno, da je stanje socialnega kapitala podobno v vaseh Lopaca in Straška Gorca. V obeh vaseh je približno ena tretjina vprašanih vključena v različna društva, prebivalci kažejo veliko mero pripravljenosti za sodelovanje pri prostorskih ureditvah in tudi povezanost med vaščani je zelo visoka. Izstopajo prebivalci Dobja pri Lesičnem, ki se dosti manj vključujejo v društva in kažejo manjšo pripravljenost sodelovanja pri prostorskih ureditvah z lastnim prispevkom dela in denarja. Premostitveni socialni kapital v Dobju pri Lesičnem je vezan le na Lopaco, medtem ko je v Straški Gorci in Lopaci vezan še na bližnjo vas Žegar.

Rezultati merjenja socialnega kapitala so pokazali, da stopnja socialnega kapitala v vasi ne vpliva neposredno na izoblikovanost jedra. Drugačno sliko predstavlja proučevanje premostitvenega kapitala. Ta pokaže, da imajo kraji, kamor gravitirajo prebivalci, bolj izoblikovano vaško jedro, kar je posledica objektov, ki jih ti ponujajo za namene druženja različnih interesnih skupin.

3.6.1.1 Vključenost v skupnost (aktivno članstvo v prostovoljnih organizacijah)

Dejavnik, s katerim je merjena intenzivnost vključenosti prebivalcev vasi v skupnost, predstavlja aktivno članstvo v prostovoljnih organizacijah (društvih). Izmed vnaprej ponujenih možnosti so anketiranci izbirali organizacije, v katerih aktivno sodelujejo. V spodnji preglednici so zbrane organizacije na območju krajevne skupnosti Prevorje. Vse imajo sedež na Lopaci. Zaznati je večjo participacijo anketirancev v športnem in gasilskem društvu ter območnem združenju Rdečega križa. Rezultat je smiselno povezati z dejstvom, da vaščani nimajo gasilskega doma. Le tega je nujno potrebno vključiti v

smernice za obnovo jedra v centru Lopace, saj predstavlja objekt s statusom družbene koristi.

Preglednica 33: Delež aktivnih članov po posameznih društvih za vsako vas

Vas		Kulturno društvo	Športno društvo	Gasilsko društvo	Planinsko društvo	Vokalno instrumentalna skupina (Lopaca)	Konjeniško društvo	Astronomsko društvo	Območno združenje RK
Lopaca	št.	7	7	8	5	2	2	1	1
	%	17	17	19	12	5	5	2	2
Dobje pri Lesičnem	št.	-	-	-	-	-	2	-	-
	%	-	-	-	-	-	11	-	-
Straška Gorca	št.	1	4	7	2	1	1	-	4
	%	5	20	35	10	5	5	-	20

3.6.1.2 Oblike neformalnega druženja

Oblike neformalnega druženja smo raziskovali z vprašanji, »Katerih dogodkov v KS Prevorje se redno udeležujete?« in »Kaj je najpogostejši motiv za druženje s sovaščani?«. Odgovori na prvo vprašanje so pokazali, da se vaščani Straške Gorce in Lopace najpogosteje družijo v okviru običajev v krogu družine in na kulturnih prireditvah. Vaščani Dobja pri Lesičnem se najpogosteje družijo le v okviru običajev v krogu družine.

Odgovori na drugo vprašanje so bili zaradi lažje obravnave podani vnaprej. Anketiranci so jih razvrščali od najpogostejših do najmanj pogostih motivov. Odgovori razkrivajo, da sta v vseh treh vaseh najpogostejša razloga za druženje s sovaščani klepet s prijatelji in medsosedska pomoč. Pogostost druženja²⁷ in omenjeni motivi kažejo na visoko stopnjo povezanosti med sovaščani.

Preglednica 34: Delež udeležencev posameznih dogodkov po vaseh

		Nedeljska maša	Športne prireditve	Kulturne prireditve	Običaji v krogu družine	Običaji kot javna prireditev
Lopaca	št.	9	10	27	20	7
	%	21	24	64	69	17
Dobje pri Lesičnem	št.	4	3	3	2	6
	%	22	17	17	8	33
Straška Gorca	št.	5	6	20	13	5
	%	25	30	100	65	25

²⁷ Glej poglavje *Socialna identiteta*.

Preglednica 35: Najpogostejši motivi za druženje med sovaščani **Lopace**

Motiv za druženje	Rang pogostosti (1 najbolj pogosto)
Klepet s prijatelji	1
Medsosedska pomoč pri delu ali kakšnih drugih uslugah	2
Posebni dogodki (maša, koncert, veselica, običaji)	3
Obisk sorodnikov	4
Klepet ob pijači v gostilni	5
Rekreacija	6

Preglednica 36: Najpogostejši motivi za druženje med sovaščani **Dobja pri Lesičnem**

Motiv za druženje	Rang pogostosti (1 najbolj pogosto)
Medsosedska pomoč pri delu ali kakšnih drugih uslugah	1
Klepet s prijatelji	2
Posebni dogodki (maša, koncert, veselica, običaji)	3
Obisk sorodnikov	4

Preglednica 37: Najpogostejši motivi za druženje med sovaščani **Straške Gorce**

Motiv za druženje	Rang pogostosti (1 najbolj pogosto)
Medsosedska pomoč pri delu ali kakšnih drugih uslugah	1
Klepet s prijatelji	2
Posebni dogodki (maša, koncert, veselica, običaji)	3
Obisk sorodnikov	4
Klepet ob pijači v gostilni	5

3.6.1.3 Aktivna participacija pri odločanju

Aktivna participacija je bila preverjena z vprašanji, ki obravnavajo prostorske ureditve v vasi. Odgovori so pokazali, da bi k prostorskih ureditvam v vasi Lopaca in Straška Gorca prebivalci najraje pristopili z lastnim delom. Dve tretjini vprašanih bi podala tudi svoje mnenje. Velika večina vprašanih je v preteklosti že sodelovala pri prostorskih ureditvah v vasi. Najpogosteje so pomagali z delom in s finančno pomočjo. Delo sovpada tudi z odgovori v preglednicah 34-36 (medsosedska pomoč). Rezultati so prikazani v spodnjih preglednicah.

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Preglednica 38: Delež vaščanov, ki so pripravljeni sodelovati pri prostorski ureditvi vasi

Način sodelovanja	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
Podali bi svoje mnenje	32	76 %	15	83 %	15	75 %
Pomagali bi s svojim znanjem	18	43 %	8	44 %	11	55 %
Pomagali bi s svojim delom	38	90 %	14	78 %	18	90 %
Sodelovali bi le, če bi imeli od projekta korist	1	2 %	1	6 %	-	-
V nobenem primeru ne bi sodelovali	1	2 %	-	-	-	-

Preglednica 39: Delež vaščanov, ki so že sodelovali pri kakšni prostorski ureditvi vasi

	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
So že sodelovali	35	83 %	15	83 %	17	85 %
Niso sodelovali	7	17 %	3	17 %	3	15 %
Skupaj	42	100 %	18	100 %	20	100 %

Preglednica 40: Načini sodelovanja vaščanov pri prostorski ureditvi

Način sodelovanja	Lopaca		Dobje pri Lesičnem		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
Delo	30	71 %	21	67 %	14	70 %
Denar	27	64 %	8	44 %	8	40 %
Organizacija	2	5 %	2	11 %	-	-
Protest	2	5 %	-	-	-	-
Dajanje pobud	-	-	-	-	1	5 %

3.6.1.4 Vezivni in premostitveni socialni kapital

Na podlagi izvedenih analiz anketnih vprašanj je možno podati splošno oceno o stanju vezivnega socialnega kapitala za obravnavane vasi. Odgovori kažejo, da so ljudje veliko bolj povezani med sabo na ravni prijateljskih in sorodstvenih vezi, kot pa preko organizacij, kot so npr. društva in raznih dogodkov. To se še posebej kaže v vasi Dobje pri Lesičnem. Glede na rezultate vprašanja o zaupanju med sovaščani je moč potrditi, da so prebivalci vasi Straška Gorca in Lopaca med seboj zelo dobro povezani in si bolj zaupajo kot prebivalci Dobja pri Lesičnem. Prebivalci Dobja pri Lesičnem so izkazali tudi več nejevolje zaradi nevoščljivosti med ljudmi. Morda je za takšno stanje kriva večja oddaljenost od upravnega centra krajevne skupnosti, ki je na Lopaci. Nesporno je mogoče vzrok iskati tudi v boljši cestni povezavi, ki ne poteka skozi krajevno skupnost Prevorje in tako prebivalce oddaljuje od vsakdanjega gravitiranja na Lopaco.

Stanje premostitvenega kapitala smo preverjali z vprašanji, »Katere okoliške kraje obiskujete več kot dvakrat tedensko?« in »Zakaj?« ter »Katerih dogodkov v KS se redno udeležujete?«, kateremu so morali anketiranci dopisati tudi kraj dogodka. Rezultati na

prvo vprašanje so predstavljeni v spodnji preglednici. Vanjo so zajeti kraji, ki jih obiskuje vsaj 10 % vprašanih. Ugotovili smo, da prebivalci Lopace kot najpogostejši motiv za obisk okoliških krajev navajajo klepet s prijatelji. Podobne rezultate kažejo tudi odgovori anketirancev iz Straške Gorce. Vprašani iz Dobja pri Lesičnem v tem primeru tvorijo slabe vezi z okoliškimi kraji.

Rezultati drugega vprašanja odkrivajo pomembnost Lopace. Ta predstavlja najbolj obiskovan kraj anketirancev iz Dobja pri Lesičnem in Straške Gorce, kadar gre za nedeljsko mašo, športne ali kulturne prireditve. Običajev kot javne prireditve se anketiranci Straške Gorce najpogosteje udeležujejo v Žegru, medtem ko prebivalci Dobja pri Lesičnem te redke dogodke obiskujejo v svoji vasi. Anketiranci Lopace se običajev kot javne prireditve udeležujejo tako v svoji vasi kot tudi v Žegru.

Preko društev premostitveni kapital anketiranci Straške Gorce krepijo z Lopaco, anketiranci iz Dobja pri Lesičnem so člani društev v krajih izven KS Prevorje.

Preglednica 41: Vzpostavljanje premostitvenega kapitala med vasmi

	Lopaca	Najpogostejši motiv	Dobje pri Lesičnem	Najpogostejši motiv	Straška Gorca	Najpogostejši motiv
Lopaca	-	-	39 %	obisk trgovine/gostilne /pošte	60 %	obisk trgovine/gostilne/ pošte
Krivica	14 %	klepet s prijatelji	-	-	20 %	klepet s prijatelji
Žegar	24 %	klepet s prijatelji	-	-	20 %	obisk gostilne
Lesično	12 %	klepet s prijatelji	-	-	15 %	klepet s prijatelji
Straška Gorca	14 %	klepet s prijatelji	-	-	-	-

4 SMERNICE ZA UREJANJE VAŠKIH JEDER OBRAVNAVANIH VASI

Rezultat vsega opravljenega analitičnega dela so smernice za prostorsko ureditev posameznih vaških jeder. Pri določanju vaških jeder so preko ankete sodelovali tudi prebivalci. Ti so označevali območja v vasi, za katera menijo, da predstavljajo vaško jedro. Pri določanju vaških jeder na podlagi definicij iz literature se je pokazalo, da je eden od anketirancev na Lopaci napačno določil vaško jedro pri 'Maček'. Prebivalci Lopace niso določili jedra na 'Lopaci', ki po definicijah sodi med slabo oblikovana vaška jedra.

Smernice za prostorsko obnovo vaških jeder so nastale na podlagi dveh tipov analiz, prostorskih in socioloških. Velik poudarek je bil dan slednjim, saj smo izhajali iz teze, da so bistvo vasi ljudje. Merilo prostorskih ureditev je torej človek, njihova izvedba pa je v osnovi odvisna od angažiranosti predstavnikov lokalne skupnosti in prebivalcev vasi.

Smernice zajemajo prostorske ureditve, ki bi jih lahko prebivalci izvedli že z manjšim samoprispevkom, kot tudi takšne, ki bi morale biti vsebovane v različnih občinskih odlokih. Potencial samoprispevka prebivalcev je bil preverjen z anketnim vprašanjem, »Ali ste v preteklosti že sodelovali pri kakšni prostorski ureditvi in na kakšen način?« ter »Na kakšen način bi bili pripravljeni sodelovati pri prostorski ureditvi/obnovitvi vaše vasi?«. Rezultati so prikazani v poglavju *Merjenje socialnega kapitala vasi*.

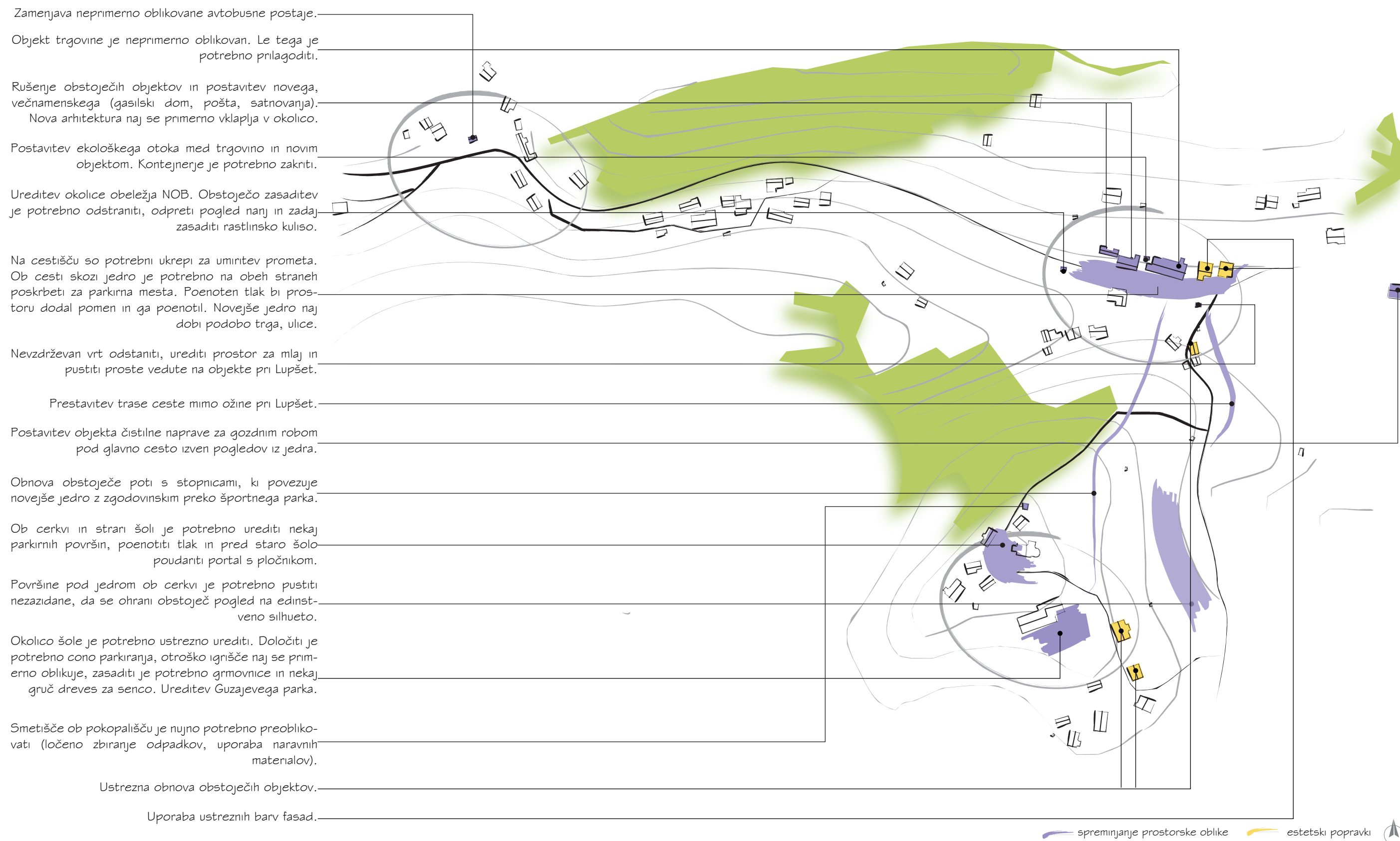
Vprašanje, »Kakšna je po vašem mnenju naloga izvajalcev urejanja prostora, če bi izvedli projekt v vaši vasi?«, je dalo rezultat, da si anketiranci želijo, da bi jih izvajalci povabili k pripravi projekta in upoštevali njihova mnenja. Potrebe prebivalcev po prostorski ureditvi, ki bi izboljšale kakovost življenja so zbrane v smernicah v tem poglavju. Vsaka analiza posebej je formirala eno ali več potreb po prostorski ureditvi v posameznem vaškem jedru.

Preglednica 42: Delež odgovorov glede na predpostavljene trditve o dolžnostih izvajalcev urejanja prostora

	Lopaca		Dobje		Straška Gorca	
	število	delež	število	delež	število	delež
Izvajalci niso dolžni o ničemer obveščati prebivalcev.	-	-	-	-	-	-
Prebivalce vasi so dolžni obvestiti o namenu in končni izvedbi projekta.	6	14 %	-	-	2	10 %
Prebivalce vasi so dolžni povabiti k pripravi projekta in upoštevati njihova mnenja.	36	86 %	18	100 %	18	90 %

Smernice so grafično prikazane na spodnjih slikah. Ločene so v dve temi. V prvo so vključene tiste, ki s posegi v prostor spreminjajo obliko vaških jeder. V drugo temo so vključene smernice, ki imajo olepševalni učinek. Izkazalo se je, da jedra z več centralnimi funkcijami potrebujejo več prostorskih ureditev. Oblikovanje smernice je pokazalo, da je kvaliteta življenja zelo tesno povezana z ureditvami v vaških jedrih in da tudi i vplivajo na identiteto vasi. To pomeni, da lahko z grafičnimi analizami in analizami prostorskih problemov načrtovalci zajamejo velik del smernic, ki so povezane tudi z rezultati socioloških analiz.

SMERNICE ZA PROSTORSKO UREDITEV VAŠKIH JEDER NA LOPACI

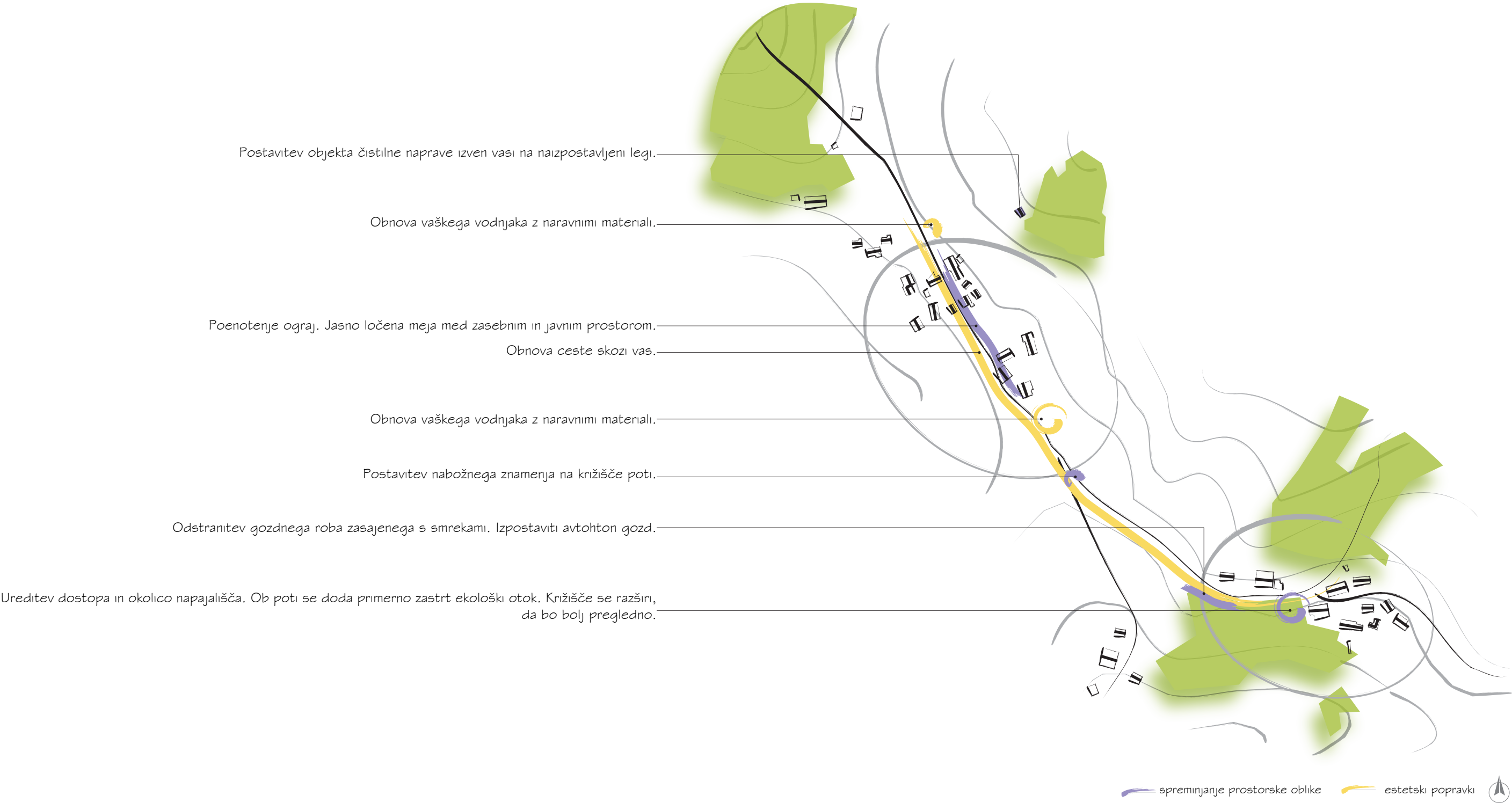
Slika 46: Smernice za prostorsko ureditev vaških jeder na Lopaci

SMERNICE ZA PROSTORSKO UREDITEV VAŠKIH JEDER V DOBJU PRI LESIČNEM

Slika47: Smernica za prostorsko ureditev vaških jeder v Dobju pri Lesičnem

SMERNICE ZA PROSTORSKO UREDITEV VAŠKIH JEDER V STRAŠKI GORCI

Slika 48: Smernice za prostorsko ureditev vaških jeder v **Straški Gorci**

5 SKLEP IN RAZPRAVA

Kraje si zapomnimo, kadar imajo neko asociacijo (jih povežemo s čim) ali pa ker imajo neko posebno fizično formo. Kraj postane bolj pomemben, kadar ima posebno fizično ali družbeno vrednost, kadar je sposoben zadovoljiti posebne potrebe in je hkrati redno obiskovan (Thwaites, 2001: 248). K lepoti motiva prispevajo tudi zgodovinske prvine. Prispevajo ne toliko v likovno-perceptivnem (kompozicijskem, barvnem, svetlobnem ...) smislu, pač pa dajejo veduti posebne pomene, simbolične, poetične, spominske prvine (Pogačnik, 1987: 15).

Identiteta kot dejavnik obnove vaškega jedra je vsebovana v objektih in prostorskih ureditvah, ki so rezultat človekove dejavnosti v prostoru. Iz tega razloga je identiteta tesno povezana s kakovostjo življenja na vasi. Dvig ravni kakovosti življenja narekuje predvsem ureditve, na podlagi katerih prebivalci vasi uresničujejo potrebo po druženju in aktivirajo socialni kapital. Vse skupaj povzroči povratno reakcijo: prebivalci se močneje identificirajo z vasjo, v vas se prične vlagati kapital, gospodarstvo vasi raste in ljudje ostajajo na vasi. Te spremembe zopet potrebujejo nove prostorske ureditve. Cikel se nadaljuje, vsebine se spreminjajo, pri vsem tem pa ne smemo pozabiti na sprotno spremljanje sprememb in na načrtovanje, ki tvori identitetni kontinuum.

V kakšni meri identiteta in kakovost življenja na vasi vplivata na obnovo jedra, je odvisno od izoblikovanosti jedra, saj se v njem nahaja večina pomembnih objektov. Izoblikovanost je močno povezana s funkcijami, ki jih jedro opravlja. Več kot jih je, bolj je jedro izoblikovano. Več kot je funkcij, večja je stopnja vplivanja identitete in kakovosti življenja kot dejavnika obnove. To se pokaže na primeru med vaškim jedrom v centru Lopace ter jedrom v Cirkuzah (Dobje pri Lesičnem). Število smernic za prostorsko ureditev enega in drugega se močno razlikuje.

Rezultati ankete so pokazali, da slabša izoblikovanost vaškega jedra ne pomeni, da ta ne potrebuje obnove. Ravno nasprotno. Prebivalci vasi, ki nimajo centralnih funkcij, prav tako potrebujejo pozornost pri obravnavi prostorskih problemov. V Straški Gorci se je tako izkazalo, da ljudje potrebujejo svoj preprost prostor za druženje, čeprav oddaljenost od večnamenskega prostora na Lopaci ne znaša niti en kilometer.

Rezultati ankete kažejo še na odlično priložnost - na veliko pripravljenost sodelovanja prebivalcev vasi pri prostorskih ureditvah. Anketiranci si želijo pristopiti k pripravi projektov, prav tako pa tudi k njihovi izvedbi. Diplomaska naloga lahko služi kot primer, kako pristopiti do njih in pridobiti relevantne podatke o potrebah po prostorski obnovi. V nadaljevanju je tako predstavljeno razmišljanje, kako naj bi obnova v celoti potekala.

5.1 RAZPRAVA: KAKO DO UČINKOVITE OBNOVE

Rezultat diplomskega dela so oblikovane smernice za prostorsko obnovo vaških jeder, kar predstavlja prvo stopnjo pri obnovi. Smernice narekujejo nadaljnji pristop, ki je razdeljen na dva dela, na prebivalce vasi in občinske organe, ki jih povezuje skupina strokovnjakov različnih izobrazb. Smernice lahko razdelimo na tiste, katerih izvedbo lahko podprejo vaščani s samoprispevkom, in na tiste, ki jih je potrebno upoštevati s strani različnih občinskih odlokov (višina gabaritov, barve fasad idr.). Oboji pa se morajo podrediti zakonodaji.

Na tem mestu je smiselno poudariti, da so kljub obširnosti odgovorov v diplomskem delu predstavljene le smernice za prostorsko obnovo. Rezultati anketnih raziskav so precej širši, vendar večina nima vpliva na prostorsko obnovo vaškega jedra (npr. potreba po mladinski sobi na Lopaci). Da bo celovita obnova vaškega jedra dosegla zadosten učinek v identiteti in dvigu ravni kvalitete življenja, mora, poleg smernic za prostorsko obnovo, vključevati vse ostale smernice.

Na podlagi smernic različnih strok torej skupina strokovnjakov, po navadi krajinskih arhitektov in arhitektov, izdelava konkretne predloge prostorske obnove vaškega jedra. Predloge je potrebno znova pokazati prebivalcem vasi, da si lažje predstavljajo posamezne ureditve in da podajo svoja mnenja. S takim načinom lažje dosežemo legitimnost posega.

Po izvedbi načrtovanih ureditev s projektom obnove ne smemo končati. Izkušnje iz tujine kažejo, da je zelo uspešna metoda ohranjanja identitetnega kontinuuma ter zagotavljanja ravni kakovosti življenja, podeljevanje priznanj/nagrad posameznikom in skupinam. Na ta način lahko prostorsko načrtovanje učinkovito nadziramo. Uspeh in zgled nagrajenih oz. pohvaljenih velikokrat spodbudi delovanje drugega itd.

Smiselno je tudi povezovanje vaških jeder ter izobraževanje prebivalcev in obiskovalcev o pomenu estetske urejenosti vaških jeder. Največkrat in najlažje to dosežemo z načrtovanimi in označenimi sprehajalnimi potmi. Dobrodošlo je, da te potekajo po poteh, ki so jih ljudje uporabljali še v časih, ko ni bilo avtomobilov. Na primeru izbranih vasi bi se lahko izkoristila že obstoječa pot z imenom Na poti z Guzajem. Rdeča nit, ki poudari atraktivnost, je zgodba o razbojniku Guzaju. Kozjanski tolovaj je ljudski junak po vzoru Robina Hooda in predstavlja odličen turistični produkt.

Za uspešno obnovo je potreben še monitoring. Analize stanja različnih sestavin zastarajo že po 3–5 letih. Sprotno preverjanje in spontane analize govorijo o uspešnosti izvedbe. Seveda so za takšen način potrebni angažirani posamezniki, največkrat predsedniki krajevnih skupnosti ali posamezniki iz društev, ki s konkretnimi informacijami iz prve roke ustvarjajo projekte po sistemu 'od spodaj navzgor'.

6 POVZETEK

Tretja razvojna os PRP zajema ukrepe za izboljšanje kakovosti življenja v podeželskih območjih in spodbujanje gospodarske diverzifikacije. V podpoglavjih med drugim zasledimo obnovo in razvoj vasi oz. urejanje vaških jeder ter ohranjanje in izboljšanje dediščine podeželja oz. ohranjanje kulturne identitete. Oblikovanje dokumenta na takšen način kaže na povezave med elementi. Kakšne so te, je preverjeno na treh izbranih vaseh: Lopaci, Dobju pri Lesičnem in Straški Gorci.

Identiteta vasi predstavlja kriterije, po katerih lahko izkristaliziramo razlike med vasmí. Jasno izražena identiteta v prebivalcih vzbuja pozitivne čustvene odzive s tem, da povečuje občutek varnosti in pripadnosti k nekemu prostoru (Lynch, 1960). Kakovost življenja je stvar osebnega izbora in dožemanja. Naloga se naslanja na Allardtov koncept kakovosti življenja, ki zajema tri skupine človekovih potreb. Najpomembnejše so tiste, ki se nanašajo na prijateljstvo in solidarnost ter potrebe v smislu samouresničevanja. Nanje se nanaša tudi preverjanje stanja socialnega kapitala.

Vas je bila nekoč sinonim kmečkega življenja in produkcije, danes pa je to preplet kmečkega načina produkcije z industrializacijo in urbanim načinom življenja z informacijskimi sistemi (Fikfak, 1997). Vaško jedro ni več osrednji združujoč prostor. To postane tisti prostor, kjer pride do zgostitve pretoka ljudi. Pod vplivom nove ruralnosti se je jedro spremenilo v strukturo z novim vzorcem. To se je izkazalo tudi pri rezultatih ankete. Prebivalci so vaška jedra označevali tam, kjer v vasi pride do zgostitve grajenega tkiva. Drug dejavnik pri določanju vaškega jadra je bilo dejstvo, iz katerega dela vasi so anketiranci doma. Anketiranci ne zaznavajo jedra kot točko, ampak kot širše območje.

Primer dobre prakse vključevanja ljudi v obnovo vasi in s tem uspešnost sistema 'od spodaj navzgor' predstavlja model obnove vasi v Nemčiji. Uspešnost temelji na nenehnem spremljanju stanja na podeželju, vključevanju prebivalcev in nagrajevanju. Tako kot pri slovenskem modelu razvoja podeželja je tudi pri nemškem poudarek na izenačevanju razlik med mestom in vasjo. Kakovost življenja vsekakor ne more biti enaka, vendar pa podeželje ponuja svoje prednosti in jih je potrebno na pravi način izkoristiti.

Anketiranje prebivalcev obravnavanih vasi je primer vključevanja prebivalcev v samem začetku projekta obnove vasi. Diplomsko delo se konča v prvi fazi obnove, in sicer pri smernicah za prostorsko ureditev vaških jeder. Rezultati anket so podali raznolikost potreb in načinov, kako lahko v vasi skozi oči prebivalcev dvignemo kakovost življenja in izboljšamo identiteto vasi. Izkazalo se je tudi, da vasi s slabše in neizoblikovanimi jedri ne potrebujejo nič manj pozornosti pri prostorski obnovi.

Pri določanju smernic za obnovo jeder na podlagi raziskovanja identitete se je izkazalo, da so deagrarizacija, urbanizacija in potres v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja povzročili povečanje negativne identitete, predvsem z vdiranjem nove neprimerne arhitekture in urbane opreme ter z opuščanjem uporabe skupnih objektov (vodnjaki). Vsi ti elementi predstavljajo del vaških jeder in vplivajo na njihovo vizualno podobo. Vaška jedra stojijo na izpostavljenih legah ali križiščih poti, kar jih postavlja v glavne vedute iz glavnih poti. V taki poziciji imajo na mimo vozeče obiskovalce velik vtis.

Analize ankete so pokazale tudi, da je po vaseh nakopičenega dovolj socialnega kapitala, ki ga je potrebno aktivirati. Prostorsko je to mogoče doseči s posameznimi ureditvami, ki

bodo omogočile druženje med sovaščani in izmenjavo informacij. Takšen primer predstavlja potreba po večnamenskem igrišču in uti v Dobju pri Lesičnem.

Pri merjenju kakovosti življenja in socialnega kapitala je pomemben podatek, da so vse tri vasi sosednje in spadajo v isto krajevno skupnost. Vasi so med sabo hierarhično razporejene. Dobje pri Lesičnem in Straška Gorca ne opravljata za potrebe drugih prebivalcev krajevne skupnosti nobenih funkcij. V Dobju pri Lesičnem je edino cerkev, v kateri se mašuje dvakrat letno. Vsi objekti, ki služijo h krepitvi socialnega kapitala vasi, so na Lopaci, tudi društva imajo tam svoj sedež. Izkazalo se je, da to ni dovolj in da kljub gravitiranju prebivalcev ostalih dveh vasi na Lopaco, prebivalci Straške Gorce in Dobja pri Lesičnem potrebujejo svoje prostorske ureditve za krepitev socialnega kapitala.

Smernice za prostorsko obnovo vaških jeder so razdeljene v tri skupine. Prvo skupino predstavljajo tiste, ki imajo konkreten učinek na preoblikovanje prostora. V drugo skupino so zajete smernice, ki z manjšimi estetskimi popravki na objektih v vaških jedrih zmanjšajo ali celo izničijo ugotovljeno negativno identiteto. Tretja skupina smernic zajema ukrepe le za izboljšanje kakovosti življenja na vasi.

Največ smernic iz prve skupine se pojavlja v vaškem jedru v t. i. centru Lopace. Izkazalo se je, da vaško jedro z največ centralnih funkcij potrebuje največ prostorskih posegov. Na število prostorskih posegov vpliva tudi izoblikovanost vaškega jedra. Ob vseh teh ugotovitvah je potrebno poudariti, da gre za raziskovanje na območju, kjer obnova vaških jeder še ni potekala sistematično. Vaško jedro s simbolnim pomenom na drugi strani bolj kot prostorske ureditve potrebuje funkcije, da bodo ohranile objekte kulturne dediščine in z njimi simbolnost.

Skozi celotno diplomsko delo se je pokazalo, kako kompleksen proces predstavlja analiziranje vasi, na podlagi katerega določimo smernice za prostorsko obnovo vaških jeder. Vsekakor je poleg krajinske arhitekture in ruralne sociologije, kot je to narejeno na proučevanem primeru, potrebno vključiti vsaj še znanja s področja arhitekture, etnologije ali zgodovine. Do določenih smernic se načrtovalec ene stroke ne more dokopati sam. V obravnavanem primeru tako ne bi pomislili, da si prebivalci Straške Gorce poleg manjših ureditev obstoječih, slabo vzdrževanih objektov, v vaškem jedru želijo še skupen prostor, za katerega ni potrebno postavljati novega objekta, in da si prebivalci Dobja pri Lesičnem poleg igrišča želijo še manjši, nov, ogrevan večnamenski objekt.

7 VIRI

- Adam F., Rončević B. 2004. Razvojni potencial socialnega kapitala: Slovenija v evropskem kontekstu. Družboslovne raziskave, 20, 46/47: 219-237
- Allardt E. 1976. Dimensions of welfare in a comparative scandinavian study. Acta Sociologica, 19, 3: 227-239
- Analize identitete prostora. 2005. Domžale, Regijska razvojna družba d.o.o. (osebni vir, 2009)
- Andersson S. 1972. Structure, identity and scale. V: Krajinsko planiranje. 1972. Ogrin D. (ur.). Ljubljana, Biotehniška Fakulteta: 53-66
- Arnason A. Lee J., Nightingale A., Shucksmith M. 2005. Networking: social capital and identities in european rural development. Sociologia Ruralis, 45, 4: 269-283
- Atlas okolja.
http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso (1.10.2010)
- Banfi-Škrbec S. 1997. Identiteta vasi Podpeč - idejni projekt preureditve vaškega središča. Diplomaska naloga. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo: 40 str.
- Barbič A. 1992. Pristopi k razvojnemu projektu, vloga prebivalcev in institucij v uresničevanju razvojnih programov. V: Pristop k razvoju podeželja. Seminar za kmetijske svetovalce, Domžale, oktober 1991. Ljubljana, Družba za razvoj podeželja: 16-33
- Barbič A. 1995. Kulturna identiteta slovenskega podeželja. Anthropos, 28, 3-4: 109-125
- Barbič A. 2005. Izzivi in priložnosti podeželja. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede: 343 str.
- Berce Bratko B. 1990. Kulturološka analiza kot metoda za ugotavljanje družbenih vplivov na prostor in planiranje izboljševanja okolja. Doktorska disertacija. Ljubljana, Glasgow, 269 str.
- Berce Bratko B. 1995. Kultura bivanja in kulturna identiteta. Ljubljana, Urbanistični inštitut: 21 str.
- Berce Bratko B., Kokole V. 1986. Prostorsko usmerjanje družbeno razvojnih procesov v SRS - razvoj podeželja, Ljubljana, RSS: 105 str.
- Bogataj J. 1995. Sestavine kulturne istovetnosti (identitete) slovenskega podeželja. Anthropos, 28, 3-4: 147-154

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Callois J. in Aubert F. 2007. Towards indicators of social capital for regional development issues: The case of French rural Areas. *Regional studies*, 41, 6: 809-821

Celostni razvoj podeželja in obnova vasi, CRPOV 1990-2002: primeri dobrih praks. 2002. Kokolj Prošek J. (ur.). Ljubljana, Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Sektor za strukturno politiko: 39 str.

Černič Istenič M. 2000. Differences in the quality of life of women regarding their source of income - agriculture vis-à-vis non-agriculture. V: Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. *Kmetijstvo*, 75: 7-17

Černič Istenič M. 2008. Predmet: Ruralna sociologija. Ljubljana, Biotehniška fakulteta: 131 str.

Dalla Valle S. in Ogorelec B. 1989. Načrtovanje na podeželju: omejitve in prepovedi niso dovolj. *Urbani izziv*. 10: 40-42

Dorfentwicklung: "Jeder Einsatz lohnt sich". 2008.

<http://www.bmelv.de/cae/servlet/contentblob/382098/publicationFile/21804/Dorfentwicklung.pdf> (10.11.2009)

Dorfentwicklung - Marburg – Schröck.

<http://www.na-hessen.de/downloads/08n136innenmichelsen.pdf> (5.8.2010)

Drašler A. Marušič I., Perpar A. Udovč A. 2003. Slovenski pristopi k razvoju podeželja: zaključno poročilo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta: 105 str.

Drozg V. 1995. Morfologija vaških naselij v Sloveniji, *Geographica Slovenica* 27. Ljubljana, Inštitut za geografijo, 183 str.

Drugo skupno poročilo o zgodovinskih središčih. Delovna skupnost Alpe Jadran. 1994. Ljubljana, Mladinska knjiga: 605 str.

Entente Florale Europe.

<http://www.entente-florale.eu/efe> (10.11.2009)

Entente Florale Europe: Explanatory notes villages 2009. Assessment criteria 2009. AEFP.

<http://www.entente-florale.eu/media/File/criteria/Assessment-explanatories-villages-2009.pdf> (10.11.2009)

Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. 1976. Kremenšek S., Novak V. in Vodušek V. (ur.). Ljubljana, Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov: 169 str.

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Europäischen Dorferneuerungspreis 2008 – Kriterien. 2008. Europäische ARGE Landentwicklung und Dorferneuerung

<http://www.landentwicklung.org/website/output.php?id=1031&idcontent=1264>

(10.11.2009)

Evroterm. Večjezična terminološka zbirka. Sektor za prevajanje Službe vlade RS za Evropske zadeve.

<http://evroterm.gov.si> (31.1.2010)

Falk I., Kilpatrick S. 2000. What is social capital? A study of interaction in a rural community. *Sociologia Ruralis*, 40, 1: 87-110

Fikfak A. 1997. Urejanje nemestnih naselij: metoda in elementi metode za pripravo ureditvenih načrtov. *Urbani izziv*, 32/33: 35-49, 134-141

Fister P., Boh-Pečnik N., Lah L. 1993. Glosar arhitekturne tipologije. Ljubljana, TDS-Dokumentarna: 144 str.

Fister P. 2007. Presoja vplivov razvojnih projektov na arhitekturno-krajinsko identiteto. *AR: arhitektura, raziskave = architecture, research*, 2: 6-11

Gosar L., Mihevc P. 1979. Urbanizacija v SR Sloveniji: 2. faza, zv. 2, Tipologija naselij. Ljubljana, Raziskovalna skupnost SR Slovenije, Zavod SRS za družbeno planiranje: 385 str.

Grebe R. 1985. Man muß die Kirche im Dorf Lassen – Wandel der Ortsmitten im ländlichen Raum. *Architektur-Wettbewerbe: Planung im ländlichen Raum Ortskerngestaltung*, 122: 4-7

Gulič P. 1988. Prenova odprtega prostora stanovanjskih naselij. Magistrska naloga. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo: 219 str.

Hazler-Papič. 1997. Gradnja v vaškem prostoru celjskih arhitekturnih regij: ugotavljanje prostorske identitete – raziskovalna naloga. *Urbani izziv*, 32/33: 102-107

Hribernik F. 1991. Kooperativni odnosi kot element identitete ruralne skupnosti. *Sodobno kmetijstvo*, 3: 118-12

Izhodišča, sestavine in problemi celovitega razvoja podeželja v Sloveniji: zbornik posveta. 1995. Kovačič M. (ur). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Inštitut za agrarno ekonomiko: 250 str.

Izhodišča za strategijo razvoja podeželja v RS. 2000. V: Razvojno tipološka členitev podeželja v RS. *Agrarna ekonomika in politika. Študije* 6. Ljubljana, BF, Oddelek za agronomijo, Inštitut za agrarno ekonomiko: 95-117

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Kakovost bivanja.

<http://kolo.uirs.si/Oprojektu/Kakovostbivanja/tabid/62/Default.aspx> (10.11.2009)

Karlovšek Debelak M. Mihevc M., Repič P., Vogelink K. 1980. Razvoj in urejanje vasi na Slovenskem. Ljubljana, Urbanistični inštitut: 486 str.

Klemenčič V. 2001. Procesi deagrarnizacije in urbanizacije slovenskega podeželja. http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/publikacije/dela/files/Dela_17/Vladimir_Klemencic.pdf (11.11.2009)

Korošec V. 2002. Razvojni problemi podeželskih naselij Spodnjega Podravja: doktorska disertacija. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo: 292 str.

Kovačič M. in sod. 2000. Razvojno-tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Inštitut za agrarno ekonomiko: 129 str.

Kovačič B. 2003. Oblikovanje vaške krajine na primeru Rakitne. Diplomski naloga. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 67 str.

Krajevni leksikon Slovenije. 1995. Ljubljana, DZS (Delo): 638 str.

Kurzportrait: Europäische ARGE Landentwicklung und Dorferneuerung. 2009.

<http://www.landentwicklung.org/website/output.php?id=1014> (10.11.2009)

Lokalna razvojna strategija lokalne akcijske skupine 'od Pohorja do Bohorja' za obdobje 2007-2013.

http://las.ra-kozjansko.si/f/docs/Dokumenti/LRS_LAS_od_Pohorja_do_Bohorja.pdf (11.11.2009)

Lynch K. 1960. The image of the city. London, The MIT Press: 194 str.

Marinko J. 1983. Tipologija ruralnih naselij v Sloveniji. Doktorska disertacija. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo: 210 str.

Markič M. 2004. Oživitev javnega vaškega prostora. Diplomski naloga. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 58 str.

Mavri R. 2008. Vloga socialnega kapitala v razvoju turizma v izbranih podeželskih skupnostih. Magistrsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta: 135 str.

Naravno geografska oznaka Kozjanskega:

<http://www2.arnes.si/~apolsa/Naravnogeografska%20oznaka%20Kozjanskega.htm> (11.11.2009)

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Ogorelec B. 1991. Analiza morfoloških značilnosti vasi (primer aplikativne geografije). Geografski vestnik, 63: 69-79

Planinšek P. 1984. Omadeževana lepota kozjanske krajine. V: Med Bočem in Bohorjem. Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Rogaška Slatina, Delavska univerza, 1984. (Ljubljana: Učne delavnice). 869 str.

Perpar A. 2002. Študijsko gradivo za predmet »Razvoj podeželja«: podiplomski študij. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo: 87 str.

PKRP Občine Šentjur 2009-2013.

<http://www.sentjur.si/f/docs/Obcinski-programski-dokumenti/Program-razvoja-kmetijstva-in-podezelja-sprejet-29.01.2009.pdf> (10.11.2009)

Pogačnik A. 1987. Prispevek k teoriji mestnega in krajinskega motiva. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, VTOZD Gradbeništvo in geodezija, Katedra za prostorsko planiranje: 132 str.

Požeš M. 1991. Razvoj podeželskih naselij v občini Koper. Geographica Slovenica 22/1. Ljubljana, Inštitut za geografijo: 114 str.

Praprotnik S. Entente Florale Slovenija

<http://www.entente-florale.si/> (10.11.2009)

Prihodnost slovenskega podeželja: prostor, prebivalci, gospodarske dejavnosti. 1991. Barbič A. (ur.). Novo mesto, Dolenjska založba: 285 str.

Pristop k razvoju podeželja: zbornik. Seminar za kmetijske svetovalce, oktober 1991, Domžale. 1992. 1. zv. Ljubljana, Družba za razvoj podeželja: 201 str.

Pregled map zemljiških katastrov 19. Stoletja (digitalizirano arhivsko gradivo).

<http://sigov3.sigov.si/arhiv/index.html> (31.1.2010)

Projekt statistike razvoja podeželja. Statistični urad Republike Slovenije.

http://www.stat.si/tema_splosno_upravno_podezelje_predstavitev.asp#OECD (31.1.2010)

Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013. 2007. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/saSSo/PRP_2007-2013/PRP30maj/prp3105/PRP19jun07/PRP16jul07/PRP25jul07/1PROGRAM_RAZVOJA_PODE.pdf (10.11. 2009)

Quality of life in Europe. 2003. Berlin, Social Science Research Centre (WZB): 114 str.

<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2004/105/en/1/ef04105en.pdf> (11.11. 2009)

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Razvijamo prihodnost s tradicijo - We are building future with tradition, 2008. Šentjur, Lokalna akcijska skupina 'Od Pohorja do Bohorja', RA Kozjansko. (osebni vir, 2008)

Register nepremične kulturne dediščine.

<http://giskds.situla.org/giskd/> (1.10.2010)

Schmelzer-Biegler. 1985. Gestaltung des »Lamm-Geländes« im Waldstetten. Architektur-Wettbewerbe: Planung im ländlichen Raum Ortskerngestaltung, 122: 29-39

Seznanitev s članstvom Republike Slovenije v E-ARGE- predlog za obravnavo. 2009.

MKGP.

<http://209.85.129.132/search?q=cache:SB9VRX8pFXYJ:www2.gov.si/upv/vladnagradi>

va-08.nsf/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/83a37c878dafc7a3c12575d7002f89c1/%24FILE/e-arge,16.6.09.doc+s+%C4%8Dlanstvom+Republike+Slovenije+v+E-ARGE&cd=1&hl=sl&ct=clnk&gl=si&client=firefox-a (10.11.2009)

Shucksmith M. Cameron S, Merridew T. 2006. First European Quality of Life Survey: Urban–rural differences. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities: 80 str.

<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/63/en/1/ef0663en.pdf> (11.11.2009)

Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki. 2005. Ljubljana, DZS: elektronska izd.

Studying cultural landscapes. 2003. Robertson I. in Richards P. (ur.). London, Arnold: 199 str.

SURS. Popis prebivalstva po naseljih.

http://www.stat.si/publikacije/pub_popis_1991.asp (31.1.2010)

Šušlek B. 2008. Razvoj podeželja v Sloveniji s poudarkom na PRP 2007-2013. Diplomsko delo. Maribor, Ekonomsko-poslovna fakulteta: 67 str.

Tak H. 1990. Longing for Local Identity: Intervillage Relations in an Italian Mountain Area. Anthropological Quarterly, 63, 2: 90-100

Thwaites K. 2001. Experiential landscape: an exploration of space and experience in neighbourhood landscape architecture. Landscape Research, 26, 3: 245–255

Thwaites K., Simkins I. 2007. Experiential landscape: an approach to people, place and space. London, New York, Routledge/Taylor & Francis: 230 str.

Perc T. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2010

Trajnostni razvoj podeželskih območij: od globalnih problemov do lokalnih odgovorov. Klagenfurter Geographische Schriften, Heft 13. 1995. Barbič A. in Wastl-Walter D. (ur.). Klagenfurt, Institut für Geographie der Universität: 151 str.

Turistični portal Občine Šentjur.

<http://www.turizem-sentjur.com/> (1.10.2010)

Uredba o standardni klasifikaciji teritorialnih enot. Ur. L. RS, št. 45/95

Vahtar M. 1991. Krajina kot izhodišče za zasnovo grajenih in drugih ustvarjenih prvin ali kako zavarovati pozitivne komponente identitete prostora in jih z načrtovanjem še poudariti. Magistrsko delo. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in arhitekturo, Šola za arhitekturo: 265 str.

Weis. Freiraumplanung in Bad Schönborn, Ortsteil Mingolsheim. Architektur-Wettbewerbe: Planung im ländlichen Raum Ortskerngestaltung, 122: 24-25

Wilson O. 1999. Village renewal and rural development in the former German Democratic Republic. GeoJournal, 46: 247-255

Wir machen mit... Wettbewerb 2008, „Unser Dorf hat Zukunft – Unser Dorf soll schöner werden“. 2008. München, Bayerisches Staatsministerium für Landwirtschaft und Forsten: 16 str.

<http://www.verwaltung.bayern.de/Anlage2634364/WettbewerbUnserDorfhatZukunft.pdf> (11.11.2009)

Zupančič M. 2005. Podeželska istovetnost četrtne skupnosti Šmarna gora. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo: 111 str.

ZAHVALA

Najlepše se zahvaljujem svoji mami Mariji Frece Perc za pomoč pri anketiranju, katerega bi sama opravljala v neskončnost. Velika zahvala gre tudi anketirancem, ki so se veselili najinih obiskov in z veseljem sodelovali ter kramljali.

Zahvala za nenehno spodbujanje gre vsekakor mojima vztrajnima Mihi in Katarini. Zahvala za hiter prevod pa Mateju.

Oddelku za prostorsko načrtovanje in varstvo okolja Občine Šentjur se zahvaljujem za prijaznost in usluge pri posredovanju podatkov.

Zahvala tudi mentorici izr. prof. dr. Majdi Černič Istenič za strokovno spremljanje in somentorju prof. Alojziju Drašlerju za prijetne pogovore o praksi obnavljanja vasi in o razvoju slovenskega podeželja.

PRILOGA A

Anketni vprašalnik

Spoštovani!

Moje ime je Teja Perc in prihajam z Lopace. V okviru diplomske naloge na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete z naslovom Obnova vaških jeder v občini Šentjur proučujem identiteto prebivalcev vasi Lopaca, Dobje pri Lesičnem in Straška Gorca. V sklopu raziskovanja bom skušala čim bolj upoštevati tudi mnenja in želje prebivalcev vasi in jih primerjati z rezultati prostorskih analiz. Vaša mnenja bom zbrala s pomočjo ankete, ki je pred vami. Prosim vas, da si vzamete 20 minut časa in mi s svojimi iskrenimi odgovori pomagate do čim boljših rezultatov. Rezultati ankete bodo predstavljeni za vse anketirance skupaj, tako da bodo vaši odgovori ostali popolnoma anonimni. Za vaše sodelovanje se vam že vnaprej najlepše zahvaljujem.

1. Kaj menite, po katerih stvareh ljudje od drugod najbolj poznajo vašo vas?

2. Kako bi nekomu, ki še ni bil v vaši vasi, razložili, kje v vasi živite? Opišite pot, če se obiskovalec pripelje po glavni cesti iz smeri Šentjurja.

3. Katere stvari in dejavnosti na predloženem seznamu bi se dalo tržiti v turistične in druge namene v vaši vasi? Prosim, da v zvezi s tem obkrožite ustrezno številko na levi strani preglednice. Poskušajte se spomniti še na kakšno dodatno stvar, nato pa vsem izbranim stvarim na desni strani preglednice dopišite ustrezno vrednost oz. rang z lestvice od 1 do npr. 11, pri čemer vrednost 1 pomeni, da so možnosti za trženje največje 11 pa, da so najmanjše.

		Rang
1.	Obstoječi objekti za namene kmečkega turizma	
2.	Lepa okolica (narava)	
3.	Svež zrak	
4.	Družabne prireditve	
5.	Objekti kulturne dediščine	
6.	Kmetijski izdelki	
7.	Kmetijske površine (ekstenzivna živinoreja, najem površin)	
8.	Živinoreja (reja živali za zakol ali prodajo, prodaja mleka)	
9.	Dobrote domače kuhinje	
10.	Izdelki domače obrti	
11.	Drugo, kaj:	

4. Kaj vam je v vaši vasi še posebej všeč?

5. Katere stvari v vaši vasi vas še posebej motijo?

6. Izbrane fotografije razvrstite od 1 do 3. (1= najbolj predstavlja vašo vas, 3= najmanj predstavlja vašo vas) (priložen list A4 s tremi fotografijami vasi)

Oznaka fotografije	Vaša razvrstitev
A	
B	
C	

7. Ali se vam zdi, da je na območju vaše vasi potrebno katere stvari prostorsko urediti/obnoviti? Opišite, kaj vse je potrebno urediti...

8. Na kakšen način bi bili pripravljeni sodelovati pri prostorski ureditvi/obnovitvi vaše vasi? Možnih je več odgovorov.

1. Podali bi svoje mnenje
2. Pomagali bi s svojim znanjem
3. Pomagali bi s svojim delom
4. Sodelovali bi le, če bi imeli od projekta kakršno koli korist (pripisite kakšno):

5. Drugo:

6. V nobenem primeru ne bi sodelovali

9. Ali ste v preteklosti že sodelovali pri kakšni prostorski ureditvi/obnovi vaše vasi? Na kakšen način?

1. Ne
2. Da, kako:

10. Kakšna je po vašem mnenju naloga izvajalcev urejanja prostora, če bi izvedli projekt v vaši vasi? Možen je le en odgovor.

1. Prebivalce vasi so dolžni obvestiti o namenu in končni izvedbi projekta
2. Prebivalce vasi so dolžni povabiti k pripravi projekta in upoštevati njihova mnenja
3. Izvajalci niso dolžni o ničemer obveščati prebivalcev

11. Na karti označite, kateri predel/predele razumete kot vaško jedro vašega kraja? Karto si lahko pomagate razbrati s pomočjo zračnega posnetka na večjem listu. (priložen list A4)

12. Kako pogosto se družite s sovaščani (prebivalci vaše vasi)? Možen je le en odgovor.

1. Nikoli
2. Nekajkrat na leto
3. Nekajkrat na mesec
4. Enkrat tedensko
5. Večkrat tedensko
6. Vsak dan

13. (Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z »nikoli«, ne odgovarjate na to vprašanje in nadaljujte z vprašanjem 14.)

Kaj je najpogostejši motiv/razlog za druženje s sovaščani? Na levi strani preglednice obkrožite izbrane motive in jim na desni strani preglednice dopišite ustrezno vrednost oz. rang z lestvice od 1 do npr. 7, pri čemer vrednost 1 pomeni najbolj pogost motiv/razlog, 7 pa najmanj pogost motiv/razlog.

Motiv/razlog:

rang:

1.	Obisk sorodnikov	
2.	Klepet s prijatelji	
3.	Medsosedska pomoč pri delu ali kakšnih drugih uslugah	
4.	Klepet ob pijači v gostilni	
5.	Posebni dogodki (maša, koncert, veselica, običaji ...)	
6.	Rekreacija	
7.	Drugo, kaj:	

14. Ali imate v vaši vasi kakšen prostor, primeren za druženje med sovaščani?

- 1 Da
- 2 Ne

15. (Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z »da«, ne odgovarjate na to vprašanje in nadaljujte z vprašanjem 16.)

Ali menite, da v vaši vasi potrebujete kakšen urejen prostor, ki bi spodbudil oz. olajšal druženje med sovaščani? Opišite, kakšen naj bi bil ta prostor?

16. Ali bi katerega od sosedov na vasi lahko prosili, da vam za kratek čas popazi otroka ali bolno starejšo osebo?

1. Da
2. Ne
3. Ne vem

17. S katerimi rekreacijskimi dejavnostmi se ukvarjate v svojem prostem času? Obkrožite ustrezno dejavnost in pripišite, kje, v kateri vasi jo izvajate.

	Vrsta dejavnosti:	Kraj dejavnosti (pripišite vas):
1.	<u>Delo na vrtu</u>	
2.	<u>Kolesarjenje</u>	
3.	<u>Sprehodi/pohodništvo</u>	
4.	<u>Športne igre</u>	
5.	<u>Drugo, kaj:</u>	
6.	<u>Se ne rekreiram</u>	

18. Katere okoliške kraje obiskujete več kot dvakrat tedensko in zakaj? Po kaj greste v določen kraj? Obkrožite številko vas/i v levem stolpcu ter izpustite svojo vas, v stolpec »razlog« pripišete oznako - številko razloga. Razlogov za posamezen kraj je lahko tudi več.

	Kraj:	Razlog/motiv
1	Lopaca	
2	Krivica	
3	Dobje pri Planini	
4	Hrastje	
5	Dobrina	
6.	Žegar	
7.	Bistrica	
8.	Topolovo	
9.	Lesično	
10.	Gubno	
11.	Drugo, kam:	

Oznaka razloga	Razlog
1.	Obisk sorodnikov
2.	Klepet s prijatelji
3.	Medsosedska pomoč pri delu ali kakšnih drugih uslugah
4.	Obisk dogodkov
5.	Obisk trgovine/gostilne/pošte
6.	Posebni dogodki (maša, koncert, veselica, običaji ...)
7.	Drugo, kaj:

19. Ali v vaši vasi ali bližnjem kraju pogrešate kakšno storitev (obrtniško, specializirana trgovina, servis...) ali družabno dejavnost? Če da, napišite katero in v katerem kraju.

20. V kateri interesni skupini aktivno sodelujete (se udeležujete sestankov in/ali dejavnosti)? Obkrožite številko pri dejavnosti, s katero se ukvarjate in dopišite tudi, v katerem kraju se s skupino največkrat družite.

	Vrsta interesne skupine:	Kraj najpogostejšega druženja:
1	Kulturno društvo	
2	Športno društvo	
3	Gasilsko društvo	
4	Planinsko društvo	
5	Pevski zbor/ pevska skupina / vokalno instrumentalna skupina	
6.	Konjeniško društvo	
7.	Mladinsko društvo	
8.	Upokojensko društvo	
9.	Astronomsko društvo	
10.	Čebelarstvo društvo	
11.	Območno združenje Rdečega križa	
12.	Lokalna iniciativa	
13.	Drugo, kaj:	
14.	V nobeni interesni skupini ne sodelujem aktivno	

21. Katerih dogodkov v KS Prevorje se redno udeležujete? Redno pomeni vsakič, ko se dogodek zgodi. K izbranemu dogodku pripišite še kraj dogodka.

	Vrsta dogodka:	Kraj dogodka:
1.	Nedeljska maša	
2.	Športne prireditve	
3.	Kulturne prireditve (koncerti, materinski dan, veselice..)	
4.	Običaji v krogu družine, sorodnikov, prijateljev (»furež«, »kožuhanje«, obletnice, trgatev, kresovanje...)	
5.	Običaji kot javna prireditve (martinovanje, pustovanje, kresovanje, postavljanje mlaja...)	
6.	Drugo, kaj:	

22. Ali ste se v preteklosti udeleževali kakšnega dogodka v vaši vasi ali njeni okolici, ki ga zdaj ni več?

1. Ne
2. Da, katerega? _____

23. (Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z »ne«, ne odgovarjate na o vprašanje in nadaljujete z vprašanjem 24.)

Zakaj mislite, da je dogodek zamrl?

24. Spol

1. moški
2. ženski

25. Katerega leta ste rojeni?

26. Koliko ljudi živi v vašem gospodinjstvu vključno z vami?

27. Kakšno izobrazbo imate?

1. Nedokončana osnovna šola
2. Dokončana osnovna šola
3. Dokončana srednja šola
4. Diploma na višješolski/visokošolski/univerzitetni ravni
5. Specializacija/magisterij/doktorat

28. Kaj vam prinaša glavni vir dohodka?

1. Zaposlitev
2. Kmetovanje
3. Socialna pomoč/ otroški dodatki
4. Pokojnina
5. Drugo (navedite): _____

29. V kateri vasi živite?

1. Lopaca
2. Straška Gorca
3. Dobje pri Lesičnem

30. Kako dolgo že živite v tej vasi?

1. Od rojstva
2. Več kot 10 let
3. 5 – 10 let
4. 5 let ali manj

PRILOGA B

Grafične priloge k vprašalniku

A

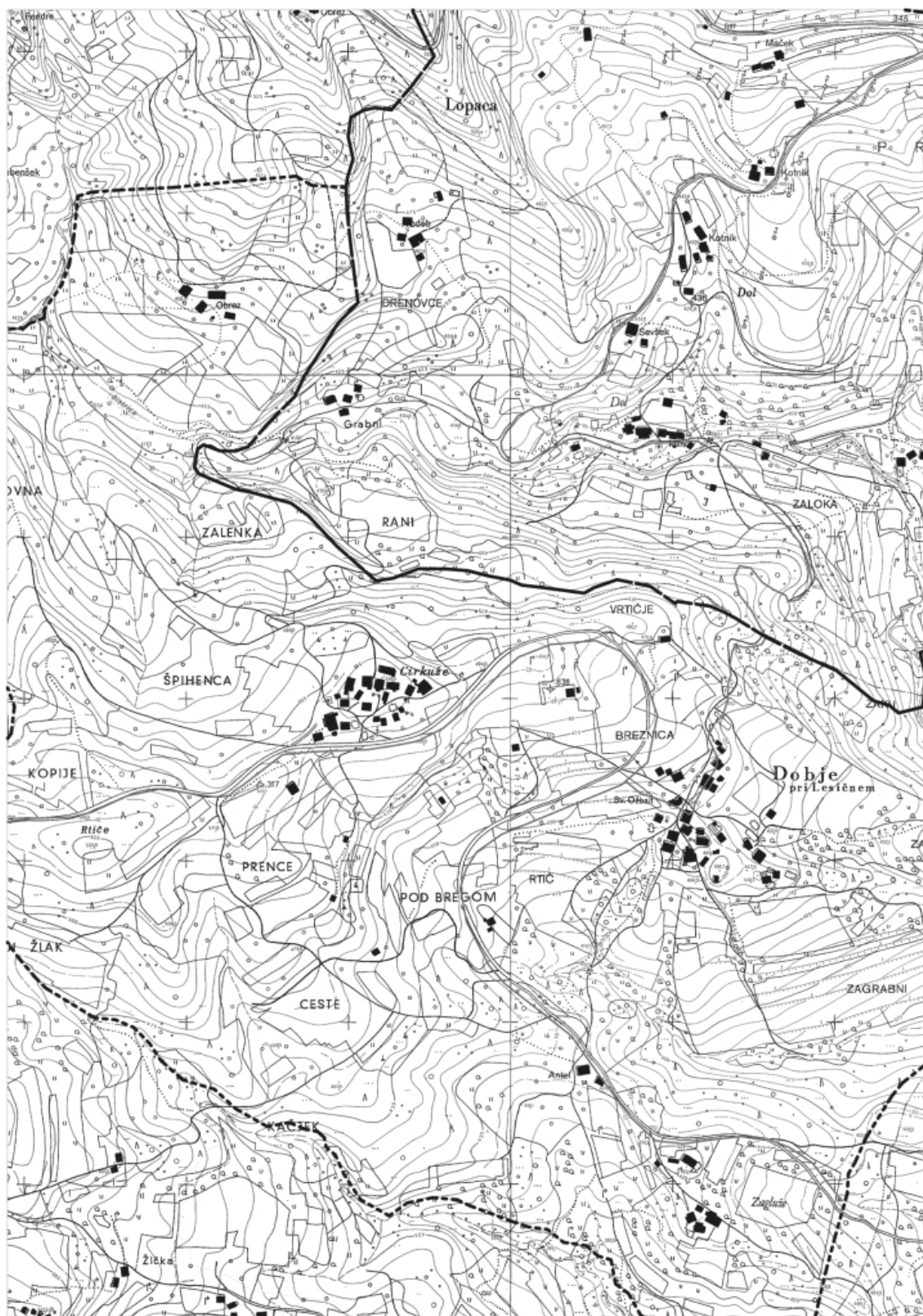
B

C

Priloga B1: Najznačilnejši motivi **Dobja pri Lesičnem**

Priloga B2: Podloga za obkroževanje vaških jeder v **Dobju pri Lesičnem** (GURS)

A

B

C

Priloga B4: Podloga za obkroževanje vaških jeder na **Lopaci** (GURS)

A

B

C

Priloga B5: Najznačilnejši motivi **Straške Gorce**

Priloga B6: Podloga za obkroževanje vaških jeder v **Straški Gorci** (GURS)